

**TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE INSTITUUT**

Maivi Ots

**ÄRIÜHINGU JUHTORGANI LIIKME
VASTUTUS ÄRIÜHINGU
VÕLAUSALDAJA EES**

Magistritöö

Juhendaja: professor Paul Varul

Tartu 2006

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. JUHTORGANI LIIKME VASTUTUSE LÄHTEALUSED	11
1.1. Tsiviilõiguslik vastutus ja vastutuse ühinguõiguslikud alused.....	11
1.1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse mõiste	11
1.1.2. Vastutuse ühinguõiguslikud alused	12
1.2. Juhtorgani liikme tegevus äriühingu tegevusena.....	14
1.2.1. Juhtorgani liikmed	14
1.2.2. Fiktsiooniteooria ja organiteooria äriühingu tegevuse määratlemise alusena.....	17
1.2.3. Juhtorgani liikme tegevus lepingute sõlmimisel	18
1.2.4. Juhtorgani liikme õigusvastane tegevus	19
1.2.5. Juhtorgani liikme tegevus äriühingu võlasuhete tekkimise alusena.....	21
1.3. Juhtorgani liikme ja äriühingu vaheline võlasuhe	22
1.4. Äriühingu piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumine.....	28
1.4.1. Piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumise põhjused juhtorgani liikme vastutuse kontekstis	28
1.4.2. Juhtorgani liikme vastutuse liigid võlausaldaja ees.....	33
1.4.3. Juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise tulemused võlausaldaja ees	36
2. VASTUTUS JUHTORGANI LIIKME POOLT VÕLAUSALDAJALE KAUDSELT TEKKITATUD KAHJU EEST	38
2.1. Vastutuse õiguslikud alused	38
2.2. Kahju	40
2.2.1. Kahju määratlus	40
2.2.2. Vahendatud kahju	44
2.2.3. Pankrotivara puudujäägi hüvitamine	45
2.3. Kohustused ja nende rikkumine	47
2.3.1. Üldkohustused	47
2.3.2. Omakapitali säilitamise kohustus ja pankrotiavalduse esitamise kohustus.....	51
2.3.3. Aruannete koostamise ja avalikustamise kohustus.....	54
2.4. Põhjuslik seos	56
2.5. Süü.....	57
2.5.1. Süüline või mittedüüline vastutus.....	57
2.5.2. Ärilise otsustuse reegel.....	60
2.5.3. Kõrgendatud vastutuse võimalikud juhtumid.....	63
2.6. Vastutavad isikud	65
2.7. Muud vastutuse kohaldamise tingimused.....	69
2.7.1. Solidaarne või individuaalne vastutus	69
2.7.2. Vastutuse piiramine ja vastutusest vabastamine.....	71
2.7.3. Aegumine	73
2.8. Juhtorgani liikme vastutuse kohaldamine võlausaldaja ja pankrotihalduri algatusel.....	75
3. VASTUTUS JUHTORGANI LIIKME POOLT VÕLAUSALDAJALE OTSESELT TEKITATUD KAHJU EEST	83
3.1. Vastutuse õiguslikud alused	83
3.1.1. Deliktilise vastutuse kohaldamise võimalikkus.....	83
3.1.2. Objektiivne teokoosseis.....	86
3.1.3. Õigusvastasuse üldregulatsioon.....	88
3.1.4. Süü	90
3.1.5. Muud vastutuse kohaldamise tingimused.....	91
3.2. Õigusvastasuse üksikjuhtumid	92

3.2.1.	Pankrotiavalduse esitamisega viivitamine.....	92
3.2.2.	Teadlik valeandmete esitamine	95
3.2.3.	Muude kriminaalkorras karistatavate tegude toimepanemine	98
3.2.4.	Absoluutsete õigushüvede rikkumine.....	100
3.2.5.	Tahtlik lepingurikkumine äriühingu poolt.....	101
3.2.6.	Lepingueelsete kohustuste rikkumine	104
3.2.7.	Äriseadustikus sätestatud konkreetsete kohustuste rikkumine.....	105
3.2.8.	Muudest seadustest tulenevate kohustuste rikkumine.....	107
LÕPPSÕNA	109
RÉSUMÉ	114
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU	122
KASUTATUD ÕIGUSAKTIDE LOETELU	126
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU	129
KASUTATUD LÜHENDID	133

SISSEJUHATUS

Magistritöö teema „Äriühingu juhtorgani liikme vastutus äriühingu võlausaldaja ees” on valitud lähtuvalt vajadusest analüüsida sellise vastutuse teoreetilisi aluseid. Teema teoreetiline läbitöötamine on oluline, kuivõrd juhtorgani liikme vastutust võlausaldaja ees puudutavate sätete rakendamise praktika on Eestis alles kujunemisjärgus.

Juhtorgani liikmete õigusi, kohustusi ja vastutust puudutav on pälvitud just juhtorgani liikmete eneste poolt tõstatatuna praktikas viimasel ajal üha rohkem tähelepanu. Nimetatud kontekstis omab praktilist tähtsust ka küsimus juhtorgani liikme vastutusest äriühingu võlausaldaja ees.

Arenevas majanduskeskkonnas suureneb pidevalt teostatavate äritehingute arv. Samas muutub tehingute tegemine impersonaalsemaks ning vähem sotsiaalsetele kontrollimehhanismidele allutatuks. Nimetatud kontekstis on paratamatult vaja äriühingute ja juhtorganite tegevuse täpsemat õiguslikku regulatsiooni ning vastutuse kohaldamise võimalust nimetatud regulatsioonist kinnipidamise tagamiseks. Teema süstemaatiline teoreetiline läbitöötamine võimaldab analüüsida olemasoleva regulatsiooni aluseid ja põhjendatust.

Teema teoreetiline läbitöötamine on vajalik ka arvestades asjaolu, et Eesti äriseadustikus on äriühingu juhtorgani liikme isikliku vastutuse regulatsiooni pärast äriseadustiku kehtestamist korduvalt muudetud. Alates 1. jaanuarist 2006.a. jõustusid äriseadustiku muudatused, millega taas muudeti juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise aluseid. Samas, kaasusi juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamiseks on võrdlemisi vähe ning senine seaduse rakendamise praktika on ebahühtlane. Teema teoreetiline läbitöötamine võimaldab ühtlustada seaduse rakendamise praktikat ning selle aluseid.

Eesti õiguspraktikas puuduvad autorile teadaolevalt hagejale tulemuslikult lõppenud kaasused juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamiseks võlausaldaja ees, olgugi et vastavad teoreetilised alused on määratletavad võlaõigusseaduse alusel. Samuti ei ole autorile teadaolevalt seni praktiliselt rakendatud võlausaldaja õigust nõuda juhtorgani liikmelt äriühingu asemel äriühingule tekitatud kahju hüvitamist. Teema teoreetiline läbitöötamise käigus on võimalik analüüsida olemasolevate õiguslike vastutuse aluseks olevate õiguslike konstruktsioonide piisavust.

Juhtorgani liikme õigusi ja kohustusi ning vastutust eelkõige lähtudes vastutusest äriühingu ees on oma magistritöös analüüsinud T.Tiivel. Ühena teemadest on juhtorgani liikme vastutust analüüsinud K. Saare oma doktoritöös „Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine”. Samuti on käesolevas magistritöös toodud juhtorgani liikme deliktilise vastutuse aspektist asjassepuutuv J.Lahe doktoritöö „Süü deliktiõiguses”. Samas, üheski eelnimetatud väitekirjadest pole keskse teemana analüüsitud juhtorgani liikme vastutust just äriühingu võlausaldaja ees. Teema teoreetiline käsitlemine võimaldab hinnata, kas vastutust võlausaldaja ees tuleks laiendada.

Magistritöö autor püstitab käesolevaga hüpoteesi, mille kohaselt peaks juhtorgani liikme vastutus äriühingu võlausaldaja ees jääma erandlikuks vastutuse vormiks, mis on kohaldatav vaid spetsiifiliselt kindlaksmääratud juhtumitel.

Arvestades asjaoluga, et kohtupraktikat on võlausaldaja nõuetes juhtorgani liikmete vastu vähe, on töös läbiviidava analüüsi eesmärgiks muuhulgas hinnata, kas kohtupraktika vähesus on tingitud olemasoleva õigusliku konstruktsiooni puudulikkusest või muudest, s.h. õigusvälistest asjaoludest. Töö eesmärgiks on analüüsida nii äriseadustikus sätestatud alustel kohaldatava vastutuse aluseid ja tingimusi olukorras, kus nõudeid paneb äriühingu huvides maksuma pankrotihaldur kui võlausaldajate esindaja või võlausaldaja ise, kui ka lepinguvälisel alusel võlausaldaja ees kohaldatava vastutuse aluseid ja tingimusi, lähtudes seejuures hüpoteesist, et tegemist peaks olema erandlikult kohaldamisele kuuluva vastutusega.

Hüpoteesi ja töö eesmärgi püstitamisel on lähtutud asjaolust, et enamik äritehinguid tehakse piiratud vastutusega äriühingute poolt. Piiratud vastutusega äriühingute kasutamise eesmärgiks on eelkõige välistada äriühingu osanike ja aktsionäride vastutus äriühingu kohustuste eest. Samas tegutsevad äriühingud oma juhtorganite kaudu ning läbi nende otsustuste ja tegevuse. Seega võib väita, et teatud ulatuses kaitseb piiratud vastutus ka äriühingu juhtorgani liikmeid võimalike ebaõigete otsustega kaasnevate negatiivsete isiklike tagajärgende eest. Piiratud vastutusega äriühingud on oma olemuselt õiguslikult loodud vahendid võimalike äririskidega kaasnevate kahjude maandamiseks. Kuivõrd äririsk on tulemuslikku äritegevusse sisse programmeeritud, esineb paratamatult olukordi, kus selline risk realiseerub ning äriühingul ei jätku vahendeid kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Sellises olukorras on keskseks küsimuseks, kas ja millistel tingimustel on võlausaldajal võimalik äriühingu piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvale kalduda

ning kas seeläbi saab võlausaldaja aidata kaasa juhtorgani liikmete tegevuse seadusele vastavuse tagamisele.

On mõistetav, et juhul, kui selline kõrvalekaldumine on hõlpsasti saavutatav, mõjub see negatiivselt äritegevusele ning valmidusele ette võtta riskantsemaid, kuid tänu sellele sageli tulemuslikumaid äriprojekte. Samas toob, olukord kus kõrvalekaldumise võimalused on täielikult välistatud, paratamatult kaasa piiratud vastutusega äriühingu vormi kuritarvitamise. Tasakaalu leidmine ühelt poolt äriühingu piiratud vastutuse ning teiselt poolt normaalse äritegevuse toimimiseks vajaliku kõrvalekalde vahel ei ole pelgalt õiguslikuks küsimuseks, vaid piirneb ärireeetika, *corporate governance* ja muude sarnaste teemadega.

Käesoleva magistritöö eesmärgist lähtuvalt on püstitatud töö põhiprobleemid.

Töös analüüsitakse, kas ja millistel tingimustel on võimalik juhtorgani liikme vastutus äriühingu ees nõude alusel, mida paneb maksma võlausaldaja. Peamised probleemid äriseadustikus sätestatud alusel juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamisega seonduvad võlausaldaja õigustatusega sekkuda äriühingu sisesuhtesse, sellise sekkumise ulatusega. Sekkumise õigustust võiks leida asjaolust, et juhtorgani liikme vastutus äriühingu enese ees üldjuhul ei realiseeru erinevatel, peamiselt õigusvälistel, põhjustel. Järelikult ei saa juhtorgani liikme vastutuse üldpreventiivseid eesmärke saavutada lootes vaid äriühingu sisemiste kontrolliprotseduuride võimalikule toimimisele ja vastutuse kohaldamisele kõrgema organi (nõukogu, osanike, aktsionäride) initsiatiivil. Nimetatust tulenevalt on mitmetes riikides välja töötatud teatud õiguslikud konstruktsioonid, mille kohaselt saavad võlausaldajad kas isiklikult või läbi pankrotihalduri maksma panna oma nn. jälgimisõigusest (*Verfolgungsrecht*) tulenevaid nõudeid äriühingu juhtorgani liikmete vastu mis seisnevad kahju hüvitamise äriühingule.

Kuivõrd vastutuse küsimus tõuseb päevakorda just maksejõuetuse olukorras, on oluline pankrotimenetluse regulatsioon ning pankrotimenetluse tegeliku toimimise efektiivsus. Olukorras, kus pankrotimenetlus on hästi reguleeritud ja toimiv, võiks väita, et vajadus võlausaldajatele võimaluse andmiseks iseseisvateks nn. jälgimisõiguse alusel nõuete maksmapanekuks puudub. Magistritöös analüüsitakse, kas ja kuivõrd on oluline võlausaldajatele isikliku nn. jälgimisõigusel põhineva vastutuse kohaldamise võimaluse kehtestamine ning kuivõrd on piisav pankrotihalduri kui võlausaldajate esindaja poolt nõuete maksmapanek maksejõuetuse olukorras.

Täiendavalt äriseadustikus sätestatud vastutuse kohaldamise alustele on õiguslikult võimalik äriühingu juhtorgani liikme vastutus lepinguvälisel ehk deliktilisel alusel võlausaldaja enda ees. Probleemid seonduvad vastutuse piirnemisega kriminaalvastutusega, kuivõrd võib eeldada, et sellised iseseisva vastutuse kohaldamise aluseid peaks saama eelkõige täidetuks lugeda vaid erandjuhtudel, kui tegemist on võlausaldajaid kaitsvate õigusnormide või selgelt määratletavate käibekohustuste jämeda rikkumisega. Tuleb analüüsida, millised on äriseadustikus sätestatud alustel kohaldatava vastutuse ja deliktilisel alusel kohaldatava vastutuse omavahelised seosed. Töös analüüsitakse, kas ja kuivõrd võiks juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamine võlausaldaja ees olla teoreetiliselt põhjendatud ning millistel alustel võiks see olla kohaldatav.

Tulenevalt töös käsitletavatest põhiprobleemidest on kindlaks määratud magistritöö struktuur.

Magistritöös on kolm peatükki. Struktuuri valikul on lähtunud vajadusest esmalt määratleda juhtorgani liikme vastutuse lähtealused, s.h. võimalikud õiguslikud alused võlausaldaja ees juhtorgani liikme vastutuse kehtestamiseks ning sellise vastutuse rakendamise meetodid.

Struktureerimisel on samuti lähtunud vajadusest eraldi käsitleda vastutust, mille kohaselt on võlausaldajal õigus nõuda kahju hüvitamist äriühingule endale, mille osas on Eesti õigussüsteemi kohaselt kohaldatavad võlaõigusseaduse lepingulise vastutuse sätted ning lepinguväliselt, otsest vastutust võlausaldaja ees, mille osas on kohaldatavad võlaõigusseaduse lepinguvälise kahju hüvitamist puudutavad sätted.

Teema parema käsitlemise ja terviklikkuse huvides on otstarbekam lähtuda otseselt või kaudselt (läbi äriühingu omakapitali vähenemise) võlausaldajale kahju tekitamise faktist kui teemakäsitluse struktuuralsest jaotusest, seda enam, et just nimetatud põhimõtte pinnalt on Eesti ühinguõiguses võimalik vahet teha lepingulise ja lepinguvälise vastutuse regulatsioonil.

Magistritöös on piirdutud osaühingu ja aktsiaseltsi juhtorgani liikmete vastutuse käsitlemisega. Arvestades, et Eesti õiguses ei tehta nimetatud äriühingu juhtorgani liikmete vastutusel vahet, on osaühingut ja aktsiaseltsi käsitletud koos. Terminoloogiliselt on seega oluline märkida, et äriühinguna mõistetakse käesolevas magistritöös ainult osaühingut ja aktsiaseltsi.

Samuti, pidades silmas, et nõukogu liikme vastutus võlausaldaja ees on kehtestatud juhatuse vastutusega analoogsete normide alusel ning peamist erinevust on võimalik tuvastada vaid ülesannete ja pädevuse küsimustes ning esindusõiguses, käsitletakse, kuivõrd ei ole eraldi märgitud käesolevas töös mõlemaid nimetatud organeid juhtorganina ilma juhatuse ja nõukogu liikmeid eristamata.

Teema täpsemal käsitlemisel on üldist tsiviilvastutust puudutavaid kontseptsioone käsitletud ulatuses, milles see on vajalik magistritöö teema paremaks mõistmiseks ning küsimuse terviklikuks käsitlemiseks. Peamine rõhk on pandud võlausaldaja ees tekkiva juhtorgani liikme isikliku vastutuse eripärale ja kohaldamise tingimustele ühinguõiguslikus kontekstis.

Esimeses peatükis „Juhtorgani liikme vastutuse lähtealused” analüüsitakse äriühingu kui piiratud vastutusega juriidilise isiku kontseptsiooni, juhtorgani liikme tegevuse mõju äriühingu õigustele ja kohustustele, juhtorgani liikme võlasuhteid äriühinguga, äriühingu piiratud vastutuse printsiibist kõrvalekaldumise põhjendusi ning isikliku vastutuse kohaldamise praktilisi tulemusi.

Teises peatükis „Vastutus juhtorgani liikme poolt võlausaldajale kaudselt tekitatud kahju eest” käsitletakse juhtorgani liikme kaudset vastutust võlausaldaja ees, mis on kohaldatav juhtorgani liikme poolt äriühingu tegevust reguleerivate normide rikkumisega äriühingule kahju tekitamisel ning mis väljendub kahju hüvitamise kohustuses äriühingu ees.

Kolmandas peatükis „Vastutus juhtorgani liikme poolt võlausaldajale otseselt tekitatud kahju eest” käsitletakse juhtorgani liikme otsest deliktilist vastutust äriühingu võlausaldaja ees. Teema käsitlemisel on piirdutud juhtorgani liikme üldiste kohustuste täitmisest tuleneva isikliku vastutusega võlausaldaja ees. Teemakäsitlusest jäävad välja juhtorgani liikme poolt varalise või mittevaralise kahju tekitamisega seonduvad küsimused, mis on lahendatavad üldise deliktilise vastutuse põhimõtete kohaselt, ilma ühinguõigusliku eriregulatsioonita. Eraldi ei ole analüüsitud äriühingu deliktilist vastutust ja organisatsiooni süü temaatikaga seonduvat. Nimetatud piirangud on põhjendatud lähtuvalt vajadusest hinnata käesoleva magistritöö raames eelkõige juhtorgani liikme võimalikku isiklikku vastutust võlausaldaja ees lähtuvalt korporatiivse katte läbistamise õigustusest, mitte lahendada üldisi deliktilise vastutuse kohaldamisega seonduvaid probleeme.

Töö kirjutamisel on peamiselt kasutatud võrdlevat meetodit. Eesti õiguse vastavat regulatsiooni ning selle rakenduspraktikat on võrreldud Põhjamaade (Soome, Taani), üldise õiguse süsteemi kuuluvate riikide (Ühendatud Kuningriik, USA) ning Mandri-Euroopa õigussüsteemi kuuluvate riikide (peamiselt Šveits, Saksamaa ja Holland, osaliselt ka Austria, Prantsusmaa) vastava valdkonna regulatsiooni, teooria ja praktikaga.

Võrdleva meetodi kasutamine oli seotud raskustega põhjusel, et eri riikide äriühingute juhtorganite struktuuri, pädevust ja vastutust reguleerivad normid ning korporatiivstruktuurid tervikuna on sätestatud võrdlemisi erinevalt. Võrdluse teostamisel on lähtunud Eesti aktsiaseltsile ja osaühingule kõige lähedasemast võimalikust piiratud vastutusega ühingu vastetest vastava riigi ühinguõiguses. Võimalikult lähedase vaste võrdlusena kasutamise printsiipi on eelkõige rakendatud erinevate juhtorganite pädevuse ja kohustuste ning vastutuse hindamisel. Äriühingute juhtimisstruktuuri ja juhtorganite vastutust puudutava valdkonna komplitseeritust selgitab asjaolu, et vaatamata aastaid kestnud püüdlustele ei ole äriühingute struktuuri puuduvat regulatsiooni Euroopa Liidu tasandil ühtlustada õnnestunud.

Arvestades äriseadustiku juhtorganite liikmete vastutuse regulatsiooni osas juba toimunud muudatusi, on nimetatud osas järgitud ajaloolist meetodit andmaks hinnangut äriseadustikus juba tehtud muudatustele nii kohtupraktika kui ka muude riikide analoogse teooria ja praktika seisukohast.

Töö kirjutamisel on allikmaterjalidena kasutatud Eesti ja võrdlusena kasutatud riikide kirjanduslikke allikaid, s.h. võrdlusena kasutatud riikide kirjanduslikes allikates sisalduvat kohtupraktikat. Samuti on kasutatud Eesti kohtupraktikat, valdavalt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktikat, põhjendatud ulatuses ka teiste kolleegiumite lahendeid. Kasutatud kohtupraktika valikul on lähtunud vajadusest põhistada töös toodud teoreetilisi seisukohti või anda hinnang kohtulahendites võetud seisukohtadele olukorras, kus vastavad järeldused ei haaku üldise teoreetiliselt põhistatud kontseptsiooniga.

Eesti kehtivas õiguses reguleerivad juhtorganite liikmete tsiviilõiguslikku vastutust ühinguõiguse kontekstis peamiselt tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS)¹ ja äriseadustik (ÄS)². Töö kirjutamisel

¹ RT I 2002, 35, 216; 2003; 78, 523

² RT I 1995, 26/28, 355; 2005, 57, 449

on arvestatud 12. oktoobril 2005.a. Riigikogu poolt vastuvõetud äriseadustiku muutmise seadusega³, mis jõustus 1. jaanuaril 2006.a. ning on kasutatud muudatusi põhjendavat seletuskirja⁴.

Püsivalt maksejõuetu äriühingu osas täiendab äriseadustikus sätestatud pankrotiseadus (PankrS)⁵. Vastutuse üldaluste määratlemisel tuleb arvestada võlaõigusseaduses (VÕS)⁶ sätestatuga. Arvestades riigi kui maksunõude võlausaldaja eraldi reguleeritud positsiooni on asjassepuutuv maksukorralduse seadusest (MKS)⁷ tulenev vastav regulatsioon.

Lisaks Eesti õigusaktidele on kasutatud Soome, Saksa, Šveitsi, Austria, Prantsuse ja Hollandi vastavate õigusaktide algtekste või nende tõlkeid inglise keelde. Täiendavalt on kasutatud valdkonda reguleerivaid Euroopa Liidu õigusakte.

³ RT I 2005, 57, 449

⁴ Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://eoigus.just.ee> (20.12.2004)

⁵ RT I, 2003, 17, 95; 2004, 37, 255

⁶ RT I 2001, 81, 487; 2004, 90, 616

⁷ RT I 2002, 26, 150; 2005, 13, 66; 25, 193

1. JUHTORGANI LIIKME VASTUTUSE LÄHTEALUSED

1.1. Tsiviilõiguslik vastutus ja vastutuse ühinguõiguslikud alused

1.1.1. Tsiviilõigusliku vastutuse mõiste

Selleks, et analüüsida juriidilise isiku juhtorgani liikme tsiviilvastutust võlausaldaja ees tuleb esmalt täpsustada mõiste „vastutus” tähendust.

Saksa õigusteoorias on vastutuse mõistet käsitlenud Schlechtriem⁸, kes on selgitanud „vastutust” kui küsimust, kas võlgnik kannab vastutust sooritusvea s.t. mittesoorituse, halva soorituse või hilinenud soorituse eest.

Slechtriem märgib⁹, et kui võlgnik peab vastutust kandma, siis ta vastutab; kui ta seevastu sooritusvea eest vastutust ei kannab, siis ta vabaneb BGB järgi vastutusest. Schlechtriem mõnab samas, et tehinguõpetus on selles osas erinev: sooritusviga, mille eest võlgnik vastutust ei kannab, ei too kaasa täielikku vastutusest vabanemist (säilib teatud õiguskaitsevahendite kohaldamise võimalus).

Eesti õiguskirjanduses on asutud seisukohale¹⁰, et terminit vastutus käsitletakse võlaõigusseaduses kahes tähenduses. Kõige üldisemalt¹¹ tähendab vastutus teatava sanktsiooni ehk õiguskaitsevahendi kasutamise võimalust õiguse rikkumise korral, kitsamas tähenduses mõistetakse vastutuse all võlgniku teo või tegevusetuse etteheidetavust.

Mandri-Euroopa õigusteoorias on tsiviilvastutuse mõistet käsitletud ka kitsamalt – ainult kohustusena hüvitada kahju. Nii on Diezi¹² määratlenud vastutust kui lepingulist või lepinguvälist kahju tekitaja kohustust hüvitada tema poolt tekitatud kahju.

⁸ P.Slechtriem. Võlaõigus. Üldosa. Tallinn:Juura, 1999, lk. 104.

⁹ Samas, lk 105.

¹⁰ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn:Juura, 2004, lk 192.

¹¹ Samas, lk 192.

¹² A.Diezi. Versicherbarkeit der aktienrechtlichen Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1982, S. 2.

VÕS § 100 toodud kohustuse rikkumise mõiste on analoogne ülalviidatud Schlechtriemi poolt osundatud sooritusveaga kui vastutuse alusega ning see sisaldab mõistena nii kohustuse täitmatajätmist, mittekohast täitmist kui ka täitmisega viivitamist. Võlaõigusseaduse kohaselt on kohustuse rikkumine aluseks õiguskaitsevahendite kohaldamisele (VÕS § 101 lg 1).

Samas, kõiki VÕS § 101 lg 1 õiguskaitsevahendeid, välja arvatud VÕS § 101 lg 1 p 3 nimetatud õigust nõuda kahju hüvitamist, ning õigust nõuda viivist väljaspool majandus- ja kutsetegevust, võib tuginedes VÕS § 105 sätestatule kasutada sõltumata võlgniku vastutusest kohustuse rikkumise eest. Lisaks, vastavalt VÕS § 160 sätestatule ei või kohustuse rikkumise vabandatavuse korral nõuda leppetrahvi tasumist, kui lepinguga pole ette nähtud teisiti. Samas, arvestades VÕS § 161 sätestatut on leppetrahv seotud kahju hüvitamise kohustusega.

Eeltoodut arvestades lähtutakse käesolevas töös seisukohast, et tsiviilõiguslik vastutus tähendab võlgniku poolset kahju hüvitamise kohustust kohustuse rikkumise korral ehk teisisõnu, lähtutakse vastutuse kitsamast mõistest. Kui võlgnik ei vastuta, puudub tal kohustus kahju hüvitada. Muude õiguskaitsevahendite kohaldamise võimalust eeltoodust tulenevalt allpool ei analüüsita. Autor märgib siinjuures, et tsiviilõigusliku vastutuse mõiste süvaanalüüs jääb käesoleva magistritöö teemast välja.

1.1.2. Vastutuse ühinguõiguslikud alused

Ühinguõiguse üldalused on sätestatud tsiviilseadustiku üldosa seaduses (TsÜS § 24-47). Seega, vastutuse ühinguõiguslike aluseid on võimalik määratleda lähtuvalt vastutuse üldisest tsiviilõiguslikust tähendusest. Ka Köhler liigitab kaubandus- ja ühinguõiguse eraõiguse eriosa hulka¹³.

TsÜS § 37 lg 1 sätestab juhtorgani liikme kohustuste rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise kohustuse äriühingu ees. Analoogne regulatsioon sisaldus kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS § 187 lg-s 1 ja § 315 lg-s 1, § 327 pärast 1. jaanuari 2006.a. ÄS § 187 lg-s 2, § 315 lg-s 2 ja § 327 lg-s 2 mis on vastavalt osäühingu ja aktsiaseltsi juhtorgani liikme vastutust äriühingu ees reguleerivateks põhisäteteks.

Seega, Eesti õiguse kontekstis tähendab juhtorgani liikme vastutus ühinguõiguslikel alustel kitsamas tähenduses juhtorgani liikme kohustust hüvitada oma kohustuste rikkumisega äriühingule

¹³ H.Köhler. Tsiviilseadustik. Üldosa. Tallinn: Juura 1998, lk.6.

tekitatud kahju. Seejuures on seaduse alusel antud võlausaldajale teatud tingimustel õigus nõuda kahju hüvitamist äriühingule.

Samas, arvestades, et teatud ühinguõiguslike kaitsenormide¹⁴ rikkumine võib olla võlausaldaja poolt kahju hüvitamise nõude esitamise iseseisvaks aluseks, on võimalik ühinguõiguslikus kontekstis ka juhtorgani liikme vastutuse laiem definitsioon, mille kohaselt võib juhtorgani liikme tsiviilõiguslikku vastutust ühinguõiguse kontekstis määratleda juhtorgani liikme poolt tema kohustuste rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise kohustusena.

Enamikes analüüsitud õiguskordades käsitletakse teema piiritlemise huvides eraldi mõistet „ühinguõiguslik vastutus”. Šveitsi õigusteoorias, on ühinguõiguslikku vastutust defineeritud järgmiselt¹⁵: kahju tekitaja peab hüvitama kahju, mida ta on tekitanud oma kohustuste hulka kuuluvate ülesannete või kompetentsivaldkonda kuuluvate ülesannete süülise mittenõuetekohase täitmisega ning sellise kahju, mida ta on tekitanud konkreetse kohustuse süülise täitmatajätmisega või süülise kompetentsipiiridest üleastumisega.

Soome õigusteoorias on ühinguõiguslikku vastutust määratletud kui üldise hoolsuskohustuse, ühinguõiguslike normide, põhikirja tahtlikku või hooletusest rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise kohustust¹⁶.

Kuivõrd nii Šveitsi kui ka Soome õiguses tunnustatakse võlausaldaja iseseisvat nõudeõigust kahju hüvitamiseks kui ühinguõigusliku vastutuse liiki, määratletakse ühinguõigusliku vastutuse alused põhjendatult laiemana.

Töö autor mõönab, et mõiste „ühinguõiguslik vastutus” käsitlemine eraldi mõistena on tinglik ning see tähendab sisuliselt tsiviilõiguslikku vastutust ühinguõigusest tulenevatel alustel, kuivõrd tsiviilõigusliku vastutuse kohaldamise eritingimusi seadus ei sätesta (v.a. võlausaldaja nn. jälgimisõigusest tulenevad täiendavad võimalused nõuda kahju hüvitamist äriühingule).

¹⁴ Nt. pankrotiavalduse esitamisega viivitamisest võib tuleneda võlausaldaja iseseisev kahju hüvitamise nõue juhtorgani liikme vastu – vt. p. 3.2.1.

¹⁵ A. Diezi. *Versicherbarkeit der aktienrechtlichen Verantwortlichkeit*. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1982, S. 2.

¹⁶ K. Rissanen, M. Airaksinen, M. Castren. *Oikeuden perustekokset. Yritysoikeus*, Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 1999, S. 354.

Samas, teema parema käsitlemise ja piiritlemise huvides ning arvestades eelpool viidatud teiste riikide teoreetilisi käsitlusi, kus nimetatud mõistet samuti kasutatakse on nimetatud mõiste kasutamine autori arvates käesoleva magistritöö kontekstis otstarbekas.

Kuivõrd enamikes riikides on ühinguõiguslikku vastutuse määratlemisel lähtunud ühinguõigusliku vastutuse laiemast tähendusest, on käesolevas töös peetud juhtorgani liikme ühinguõigusliku vastutusena ehk vastutusena ühinguõiguslikel alustel silmas tsiviilõigusliku vastutuse ühte alaliiki – ühinguõiguslike ehk äriühingu tegevust reguleerivate normide rikkumisest tulenevat kahju hüvitamise kohustust. Õiguslik regulatsioon on erinev eelkõige lähtuvalt sellest, kas võlausaldaja saab nõuda otsese (mittevahendatud) kahju hüvitamist või kaudse (vahendatud), juhtorgani liikme poolt äriühingule tekitatud kahju hüvitamist.

1.2. Juhtorgani liikme tegevus äriühingu tegevusena

1.2.1. Juhtorgani liikmed

Selleks, et määratleda, kas üldse ja millised võiksid olla juhtorgani liikmete võimalikud võlasuhted äriühingu võlausaldajatega, mis saaksid olla juhtorgani liikme isikliku vastutuse aluseks, tuleb esmalt määratleda juhtorgani liikmete võlasuhted äriühinguga.

Äriühingu ja juhtorgani vaheliste võlasuhete sisu on sõltuvuses äriühingu juhtimisstruktuurist.

Juhtorganiteks loetakse TsÜS § 31 lg-st 2 lähtuvalt juhatus ja nõukogu (kui see on olemas). Osäühingul on äriseadustiku kohaselt ühetasemeline juhtimisstruktuur - seega reeglina on juhtorganiks ainult juhatus, v.a. seaduses sätestatud erandid (ÄS § 189). Aktsiaseltsil on kohustuslikult kahetasemeline juhtimisstruktuur (ÄS § 306, § 316).

ÄS § 180 lg 1 ja ÄS § 306 lg 1 määratlevad osäühingu ja aktsiaseltsi juhatuse juhtorganina, mis esindab ja juhib äriühingut. Nõukogu ülesandeks on ÄS § 316 kohaselt aktsiaseltsi (ka osäühingu, kui osäühingul on nõukogu) tegevuse planeerimine, juhtimise korraldamine ja järelevalve teostamine juhatuse tegevuse üle. Seega, juhtorgani peamised kohustused suhetes äriühinguga on määratud seadusega.

Juhatus ja nõukogu vaheline pädevuse jaotus juhtimisotsuste tegemisel on ÄS § 317 lg 2 ja TsÜS § 31 lg 3 sätestatud arvestades võimalik seaduse raamides määratleda äriühingu põhikirjaga.

Põhjamaade õigussüsteemides tehakse vahet tegevdirektori (CEO, *executive director*) ja juhatuse (*Board*) liikmete õiguste ja kohustuste vahel. Tegevdirektori ülesandeks on äriühingu igapäevase tegevuse koordineerimine, s.h. raamatupidamise korraldamine. Tegevdirektor võib, kuid ei pruugi olla juhatuse liige. Juhatuse ülesanne on äriühingu juhtimine ja esindamine. Järelevalvet teostav nõukogu (*Supervisory Board, Aufsichtsrat*) üldjuhul puudub, kuid mitte alati¹⁷.

Šveitsi õiguse kohaselt¹⁸ valitakse aktsiaseltsi direktorite nõukogu (*Board of Directors*) üldkoosoleku poolt. Direktorite nõukogu ülesandeks on äriühingu igapäevane juhtimine ja esindamine.

Hollandi õiguse kohaselt¹⁹ on väikestes ja keskmise suurusega äriühingutes igapäevase majandustegevuse eest vastutavaks juhtorganiks juhatus (*Management Board, bestuur*). Eraldi tegevdirektori funktsiooni ei tunta. Suuremates äriühingutes kohaldatakse kahetasemelist juhtimissüsteemi, s.o. eristatakse juhatust ja nõukogu. Kahe peamiselt kasutatava piiratud vastutusega äriühingu vormi- aktsiaselts- *Naamloose Venootschap*- N.V. ning piiratud vastutusega äriühing – *Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid*, B.V.). juhtorganite vastutuse regulatsiooni puudutavas osas erinevused puuduvad²⁰.

Saksa õiguses²¹ lähtutakse Eesti äriseadustikus toodule sarnasest juhtimisstruktuurist. Eristatakse juhatust ja aktsiaseltside puhul nõukogu. Juhatus on seejuures vastutav äriühingu igapäevase juhtimise ja esindamise eest, nõukogu teostab järelevalvet.

Prantsuse õiguse kohaselt²² on äriühingute juhtorganiks juhatus (*Board of Directors*), kes valib endi hulgast tegevdirektori (CEO). Pätevus ja kohustused on määratud seaduse ja põhikirjaga ning sisaldavad endas nii juhtimis- kui ka esindamisõigust.

¹⁷ B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985., P. 231.

¹⁸ B.Becchio, U.Weinger, A.Farha. Swiss Company Law. Second Edition. The Hague: Kluwer Law International, 1996, p. 21.

¹⁹ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 7.

²⁰ M.J.A van Mourik. Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 191

²¹ Vt. G.Wirth, M.Anold. Corporate Law in Germany. München: C.H.Beck, 2004, p. 38, 98, 102

²² C.J. Mesnooh. Law and Business in France. A Guide to French Commercial and Corporate Law. Dordrecht : Nijhoff, 1994,p. 39.

Inglise õiguses²³ on kapitaliühingu (*Company*) juhtimise eest vastutav direktor või juhatus (*Board of Directors*), kes määratakse põhikirja, memorandumi või liikmete poolt. USA korporatsioonis määravad juhatuse (*Board of Directors*) aktsionärid²⁴.

Eri riikide äriühingute juhtimisstruktuuri kokkuvõttena võib ühiste joontena välja tuua äriühingute juhtimisega seotud isikute määramise või valimise kõrgema äriühingu organi poolt seaduses sätestatud korras, ja nende peamise pädevuse määramist seaduse tasandil.

Sisemine juhtorganite vaheline pädevuse jaotus võib olla erinev sõltuvalt sellest, kas kohaldatakse ühe- või kahetasemelist juhtimisstruktuuri. Põhjamaade õigussüsteemidele on seejuures iseloomulik eraldatud tegevdirectori funktsioon, kusjuures viimane ei oma automaatselt äriühingu esindamisõigust.

Juhatus ja nõukogu või selle analooge käsitletakse juhtorganitena kõigis analüüsitud õigussüsteemides. Juhatuse või selle analoogide peamiseks pädevuseks on äriühingu igapäevane juhtimine (tegevjuhtimine). Nõukogu ja selle analoogide pädevuseks ja ülesanneteks on valdavalt strateegilisemat laadi otsustuste tegemine ning tegevuse üldiste suundade määratlemine. Kuivõrd mõlemaid neid funktsioone on võimalik käsitleda juhtimisfunktsioonidena, küll erinevatel tasanditel, on juhatuse ja nõukogu koos käsitlemine põhjendatud. Samas, vastutuse kohaldamise seisukohalt on olulised konkreetse organi poolt seaduse või põhikirja alusel täitmisele kuuluvad ülesanded.

Äriseadustiku kohaselt on nõukogu vastutus põhimõtteliselt analoogne juhatuse vastutusele. Tuginedes ÄS §-le 327 oli eripära kuni 1. jaanuarini 2006.a. süü küsimuses (vastutus on selgelt süüline) ning asjaolus, et nõukogu liikmele on antud võimalus vastutusest vabaneda, kui tema eriarvamus otsustatud küsimuses on protokollis kantud. Alates 1. jaanuarist 2006.a. nimetatud erinevused kaotati. Selline muudatus on kooskõlas ülejäänud riikides omaks võetud seisukohtadega, mille järgselt juhul, kui vastavale organile on pädevus ja ülesanded ette nähtud, on juhtorgani vastutuse kohaldamise printsiibid analoogsed.

Juhul, kui kahju on tekitatud nii juhatuse kui ka nõukogu poolt oma kohustuste rikkumisega, on vastutus VÕS § 137 lg 1 kohaselt solidaarne.

²³ K.Smith, D.J.Keenan. Company Law. Second edition. London: Pitman 1975. p.131.

²⁴ F.A.Gevurtz. Corporation Law. St. Paul, MINN: West Group, 2000, p. 48

Nõukogu liikmete vastutus on ka näiteks Hollandi seaduste järgi analoogne juhatuse liikmete vastutusele²⁵. Täpselt analoogsena on nõukogu vastutus kehtestatud ka näiteks Saksa (AktG §116), Austria (GmbHG § 33, AktG § 99) ja Soome õiguses.²⁶

Kokkuvõtlikult saab asuda seisukohale, et tegelik ülesannete jagunemine nõukogu ja juhatuse vahel oleneb kõigis käsitletud õigussüsteemides äriühingu sisesest pädevuse jaotusest ning seadusest tulenevatest kohustustest. Tsiviilõiguslikud vastutuse alused on üldjoontes sarnased. Samas võib väita, et juhatuse liikme kohustused on võlausaldajate kaitse seisukohalt määravamad.

1.2.2. Fiktsiooniteooria ja organiteooria äriühingu tegevuse määratlemise alusena

Tsiviilõigusliku vastutuse õiguslikuks aluseks on võlgniku poolt oma kohustuste rikkumine. Juhul, kui võlausaldaja (kannatanu) ees juhtorgani liikmel kohustused puuduvad, ei saa range õigusliku käsitluse kohaselt juhtorgani liige võlausaldaja ees vastutada.

Selleks, et hinnata, kas juhtorgani liikmel on kohustused võlausaldaja ees, tuleb analüüsida, millised on juhtorgani liikme tegevuse või tegevusetuse õiguslikud tagajärjed äriühingule.

Juriidilise isiku definitsioon Eesti õiguses sisaldub TsÜS §-s 24, mille kohaselt on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt.

TsÜS § 31 lg 5 sätestab et juriidilise isiku juhtorgani tegevus loetakse juriidilise isiku tegevuseks. TsÜS § 31 lg 5 ei täpsusta, kas silmas on peetud vaid juhtorgani õiguspärast või ka õigusvastast tegevust. Juhtorganina on TsÜS § 31 lg 2 kohaselt käsitletavat nii juhatuse kui ka nõukogu.

Kaks peamist juriidilise isiku teovõimega seonduvat teooriat on fiktsiooniteooria ja organiteooria.

Fiktsiooniteooria ja organiteooria erisuse on kompaktselt välja on välja toonud Saare²⁷, kes on märkinud, et fiktsiooniteooria järgi puudub juriidilisel isikul tahe. Kui füüsilised isikud juriidilise isiku eest tegutsevad, siis on see võrreldav seadusliku esindaja tegevusega teovõimetu inimese puhul. Esindaja tahet käsitletakse fiktsiooni tulemusena juriidilise isiku enda tahtena, seda aga

²⁵ M.J.A van Mourik. Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 204.

²⁶ H. Toiviainen, About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001. p. 57.

²⁷ K. Saare . Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu ning vastutus nende tegude eest. Läbiva vastutuse printsiip - Juridica 4, 2000, lk. 203.

üksnes esinduspädevuse piirides. Seega saab juriidiline isik õigustehinguid teha, mitte kunagi aga õigusrikkumist toime panna, sest esindaja lubamatu tegevus asub alati väljaspool esinduspädevuse piire. Fiktsiooniteooriast lähtuvat juriidilise isiku teovõime käsitlemist nimetatakse esindajateooriaks.

Teiseks juriidilise isiku teovõimet käsitlevaks teooriaks on organiteooria. Selle kohaselt tegutseb juriidiline isik ise oma organite kaudu. Organite poolt pädevuse piires tehtud tegusid vaadeldakse juriidilise isiku enda tegudena. Organiteooria kohaselt omab juriidiline isik võimet teha nii õiguspäraseid tegusid kui ka õigusvastaseid tegusid. Juriidilist isikut käsitletakse seetõttu ka deliktivõimelisena.

TsÜS § 31 lg 5 sõnastus kaldub pigem viitama sellele, et Eesti õiguses tuleks lähtuda organiteooriast, mistõttu võiks väita, et sättes on silmas peetud juriidilise isiku juhtorgani nii õiguspärasest kui ka õigusvastast tegevust, mis mõlemad loetakse juriidilise isiku tegevuseks.

Siinjuures on juhatuse liikme tasandil seadusjärgne esindusõigus ja juhtimine peamiselt kolmanda isiku kaitse eesmärkidel eristatud.

Organiteooria kohaldamise näiteks on Šveitsi õigus, milles on sätestatud, et juriidilise isiku organi tegevus ei ole mitte juriidilise isiku esindaja tegevus, vaid juriidilise isiku enda tegevus, kes esineb väliselt oma organite kaudu. Organi tahe ei ole kolmanda õigussubjekti tahe, vaid organi poolt kujundatud juriidilise isiku tahe, mille organ on üheks osaks temast endast. Nimetatuga on seletatav, et organid saavad kohustada juriidilist isikut nii õigustehingute kaudu kui ka lubamatu käitumisega.²⁸

Magistritöös on edaspidi lähtutud organiteooriast tulenevast käsitlusest, kuivõrd autori arvates sobib nimetatud käsitlus paremini Eesti kehtiva õiguse konteksti ning võimaldab ühtsematel alustel analüüsida juhtorgani liikme vastutust puudutavaid küsimusi.

1.2.3. Juhtorgani liikme tegevus lepingute sõlmimisel

Juriidilise isiku juhtorgani õiguspärane tegevus, mis eelkõige väljendub tehingute tegemises juriidilise isiku seadusjärgse esindajana toob kaasa õiguste ja kohustuste tekkimise esindatavale, s.o. juriidilisele isikule (TsÜS § 117 lg 1). Seega, seadusjärgse esindajana tegutsemine ei tekita esindajale isiklikult õigusi ja kohustusi tehingu teise poole ees.

²⁸ Samas, lk 204.

Kuigi TsÜS § 31 lg 5 osundab juriidilise isiku juhtorganile kui kollektiivsele organile, võib arvestades TsÜS § 34 lg-s 1 ja 2 sätestatud teha järelduse, et äriühingu seadusjärgse esindajana võib üldjuhul tegutseda iga juhatuse liige (kui pole teisiti määratletud). Seega, tehingute tegemisel tekitavad juhatuse liikmeid õigusi ja kohustusi otse juriidilisele isikule. Seejuures on äriühingu juhtorgani esindusõigus kolmandate isikute ees sisuliselt piiramatult (vt ÄS § 317 lg 4).

Seda seisukohta on kinnitanud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium oma 4. märtsi 2002.a. otsuses 3-2-1-26-02²⁹, kus märgiti, et kohus on ekslikult järeldanud, et nõukogu nõusoleku puudumine toob kaasa tehingu seadusevastasuse tõttu selle tühisuse. Seega, sisemise pädevuse rikkumine ei mõjuta esindusõigust kolmandate isikute ees.

Eeltoodust võib seega teha üldise järelduse, et tingimusel, et juriidilise isiku juhtorgani liige tegutseb juriidilise isiku esindajana, loetakse tema tegevus juriidilise isiku tegevuseks.

1.2.4. Juhtorgani liikme õigusvastane tegevus

Kui lähtuda organiteooriast, loetakse juhtorgani õigusvastane tegevus samuti juriidilise isiku tegevuseks. Juhtorgani õigusvastase tegevuse lugemist juriidilise isiku tegevuseks on toetanud Saare³⁰ ja Tampuu³¹.

Juhtorgani liikme õigusvastase tegevuse ja juriidilise isiku seoste osas on asjassepuutuvad Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsused juriidilise isiku vastutuse kohaldamisel.

Riigikohtu kriminaalkolleegium rõhutas oma 24. septembri 2004.a. otsuses 3-1-1-82-04³², et juriidiline isik kui õiguslik abstraktsioon saab tegutseda üksnes füüsiliste isikute kaudu, s.o seaduses ettenähtud juhtudel saab füüsiliste isikute tegusid omistada ka juriidilisele isikule. Seetõttu vastutab juriidiline isik KarS § 14 lg 1 kohaselt üksnes teo eest, mille on toime pannud tema organ või juhtivtöötaja. Kuna KarS § 2 lg 2 kohaselt on karistatav üksnes tegu, mis vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja mille toimepanemises on isik süüdi, vastutab juriidiline isik vaid juhul, kui tema organi või juhtivtöötaja käitumises esinevad kõik eelnimetatud deliktistruktuuri

²⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 4. märtsi 2002.a. otsus AS Palett (likvideerimisel) hakis Valdlen Nuija vastu tehingu tühisuse ja algusest peale kehtetuse tuvastamiseks, 3-2-1-26-02, RT III 2002, 9, 94

³⁰ K.Saare. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vasstutuse küsimusega. - Juridica 10, 2003, lk. 674.

³¹ T.Tampuu. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku tekitatud kahju eest. - Juridica 7, 2003, lk 471.

³² Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 24. septembri 2004.a. otsus AS Videomat Casino Group väärteoasjas reklaamiseaduse § 23³ lg 2 järgi, nr. 3-1-1-82-04, RT III 2004, 24, 263

elemendid. Juriidilise isiku vastutus tuleb avada tema organi liikmete või juhtivtöötaja tegevuse kaudu. Erandjuhtudel (nt organisisesse salajase hääletuse puhul) ei ole vajalik välja selgitada organi iga konkreetse liikme tegevust, kui on ilmne, et õiguserikkumisele viinud otsuse langetamisel vastas organi liikmete tegevus deliktstruktuuri kõigile elementidele. Lisaks eelnevale tuleb ka tuvastada, et vastav organ või juhtivtöötaja tegutses juriidilise isiku huvides.

Nimetatud lahendi pinnalt jääb arusaamatuks, keda peetakse silmas juhtivtöötaja all. Samas, selle küsimuse lahendas kolleegium alljärgnevas lahendis. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. veebruari 2005. a otsuses 3-1-1-9-05³³ on jõutud järeldusele, et juriidilise isiku huvides juhtorgani liikme poolt või isiku poolt, kellele juhtorgani liige on vastutuse delegeerinud, toimepandud teod, s.h. õigusvastased teod tekitavad juriidilisele isikule samuti õigusi ja kohustusi. Samas on Riigikohtu kriminaalkolleegium osundanud, et küsimus, kas tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides, tuleb lahendada igal konkreetsel juhul eraldi lähtuvalt tuvastatud faktilistest asjaoludest.

Järelikult loetakse juriidilise isiku organi ja isikute, kellele organid on vastutuse delegeerinud, õigusvastaseid tegusid juriidilise isiku tegudeks. Delegeerimise teema ja mõju vastutusele vajab omaette põhjalikku analüüsi, mis jääb käesoleva magistritöö mahust välja.

Eeltoodu osundab, et Eesti juriidiliste isikute vastutust määravas kohtupraktikas lähtutakse juriidilise isiku kaudse vastutuse põhimõtetest³⁴, mille kohaselt eeldatakse vastutuse kohaldamise eeldusena vastava koosseisu tuvastamist juhtorgani liikme tegevuses. Juriidilise isiku kriminaalvastutus ja vastutus väärtegede eest omab käesoleva töö seisukohast lähtuvalt tähendust arvestades juhtorgani liikme võimalikku isiklikku vastutust juriidilise isiku deliktide eest.

Nimetatud Riigikohtu lahendite pinnalt on võimalik järeldada, et küsimuse lahendamisel, kas juhtorgani liikme tegu lugeda juriidilise isiku teoks või mitte, tuleb lähtuda sellest, kas selline tegu on toime pandud juriidilise isiku huvides või mitte.

Samuti võib siit järeldada, et juhtorgani liikmete tegevus või tegevusetus oma kohustuste täitmisel võib tuua kaasa juriidilise isiku vastutuse ning vastava seose olemasolu on vastutuse kohaldamise vältimatult vajalikuks eeltingimuseks. Nimetatud seisukohta toetab ka Lahe, kes rõhutab, et

³³ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. veebruari 2005.a. otsus AS Eesti Raudtee väärteoasi Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 66² lg 2 järgi, nr. 3-1-1-9-05, RT III 2005, 12, 118

³⁴ J.Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. - Juridica 8, 1999, lk.373.

juriidilise isiku vastutuse kohaldamiseks on nõutav, juhtorgani liikme teo funktsionaalne seos organi ülesannetega³⁵.

Võrdlusena, Saksa *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) (Tsiviilseadustiku) ³⁶§ 31 sätestab seltsi vastutuse kahjude eest, mida juhatus, juhatuse liige või muu põhikorrajärgselt õigustatud esindaja on oma ülesannete täitmisel kolmandale isikule kahju hüvitamiseks kohustava teoga tekitanud. Seega, Saksa õiguse järgi omistatakse juriidilise isiku organi käitumine küll juriidilisele isikule, kuid seda ei loeta juriidilise isiku enese käitumiseks, vaid juriidilise isiku organi käitumiseks³⁷.

Eesti õiguse vastav regulatsioon on erinev ja lähedane pigem klassikalise organiteooria käsitlusele. Tampuu³⁸ on teinud TsÜS § 31 lg-st 5 järeltule, et juhul, kui juriidilise isiku juhtorgani liige (kelleks on füüsiline isik) paneb juriidilise isiku õigusvõime realiseerimise käigus toime delikti, loetakse seda ühtlasi juriidilise isiku deliktiks.

Arvestades TsÜS § 31 lg 5 sõnastusest tulenevat organiteooria kohaldatavust tuleb sellise järeltulega nõustuda. Samas tekitab probleeme küsimus, kas ja millises ulatuses on juhtorgani liige isiklikult delikti eest kannatanu ees vastutav (vt. p. 3.1.1.).

1.2.5. Juhtorgani liikme tegevus äriühingu võlasuhete tekkimise alusena

Ülaltoodu pinnalt saab teha järeltule, et juhtorgani liikme õiguspärane ja õigusvastane tegevus juriidilise isiku huvides toob kaasa võlasuhete tekkimise juriidilise isiku ja võlausaldaja vahel. Juhtorgani liikmel puuduvad nimetatud võlasuhetest tulenevalt isiklikud kohustused võlausaldaja ees. Järelikult, üldreeglina puudub juhtorgani liikmel isiklik vastutus võlausaldaja ees.

Lähtudes aktsiaseltsi ja osäühingu definitsioonidest (vastavalt ÄS § 135 ja ÄS § 221) vastutavad nimetatud äriühingud oma kohustuste täitmise eest kogu oma varaga. Seaduses ei ole sätestatud juhtorgani liikmete täiendavat (subsidiarset) isiklikku vastutust äriühingu võlgade eest.

Kuivõrd juhtorgani tegevus loetakse juriidilise isiku tegevuseks, paneb võlausaldaja oma nõuded maksma äriühingu suhtes.

³⁵ J.Lahe. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk. 75.

³⁶ Saksa Tsiviilseadustik. BGB. Tallinn: Juura, 2001.

³⁷ K.Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu ning vastutus nende tegude eest. Läbiva vastutuse printsiip. - *Juridica* 4, 2000, lk 207.

³⁸ T.Tampuu. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku tekitatud kahju eest. - *Juridica* 7, 2003, lk. 471.

Äriühingu piiratud vastutuse kontseptsioonist lähtutakse ka teistes käesoleva töö koostamisel analüüsitud õiguskordades. Näiteks sätestab piiratud vastutuse Saksa *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung* (osaühinguseaduse) (GmbHG³⁹) § 13, Saksa Aktiengesetz (aktsiaseltsiseaduse) (AktG⁴⁰) § 1.

Magistritöö autor on seisukohal, et nimetatust tulenevalt võib juhtorgani liikme vastutust äriühingu võlausaldaja ees käsitleda erandliku, seaduses sätestatud juhtudel kohaldamisele kuuluva vastutusena.

1.3. Juhtorgani liikme ja äriühingu vaheline võlasuhe

Äriseadustiku kohaselt tekivad juhtorgani liikmel juhtorgani liikme õigused ja kohustused tema valimisega, milleks juhtorgani liige peab väljendama oma nõusolekut (ÄS § 184 lg 1; ÄS § 309 lg 1, § 319 lg 1). Äriregistri kandel puudub seejuures juhatuse liikmete osas konstitutiivne tähendus⁴¹. Juhatuse liikme õiguste ja kohustuste tekkimist valimisega on kinnitanud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium oma 16. aprillil 1998. a otsuses 3-2-1-49-98⁴².

Juhatus liikme valimisega tekib tema ja äriühingu vahel võlasuhe, mida võib lugeda võlasuhteks vastavalt VÕS § 2 sätestatule, kusjuures sellise seaduse alusel tekkiva võlasuhte poolte (äriühingu ning juhatuse liikme) vastastikkused õigused ja kohustused on määratud seadusega ning võivad olla täiendavalt määratud vastava nõukogu otsusega aktsiaseltsi puhul (ÄS § 314 mille kohaselt määrab nõukogu juhatuse liikme tasu, samuti ÄS § 306 lg 2 ja 307 lg 2, mille kohaselt peab juhatus kinni pidama nõukogu seaduslikest korraldustest) ja osanike koosoleku otsusega osaühingu puhul (ÄS § 180 lg 7 ja ÄS § 180 lg 4; 181 lg 2), lisaks võib juhatuse kohustusi täpsustada äriühingu põhikirjas.

Järelikult, juhatuse liikme õigused ja kohustused seaduse alusel tekkinud võlasuhetes äriühinguga tulenevad kehtiva õiguse kohaselt eelkõige kolmest allikast: seadusest; põhikirjast; nõukogu või osanike otsustest.

³⁹ Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.rechtliches.de (10.04.2005)

⁴⁰ Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.rechtliches.de (10.04.2005)

⁴¹ E. Gustavus. Äriühinguõigus. Eesti kaubandus- ja registriõiguse õpik. Tallinn: Justiitsministeerium, 2000, lk. 26-28.

⁴² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. aprilli 1998.a. otsus Arco Grupi OÜ kassatsioonkaebuse alusel Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 22. detsembri 1997. a otsuse Tetragrupi OÜ äriregistri kande muutmiseks, nr. 3-2-1-49-98, RT III 1998, 14, 156.

Nõukogu liikme võlasuhe äriühinguga tekib tema valimisest nõukogu liikmeks, milleks nõukogu liige annab oma nõusoleku (ÄS § 319 lg 1). Sellisel juhtumil on analoogselt juhatuse liikmega tegemist VÕS § 2 tunnustele vastava võlasuhtega. Nõukogu liikme ja äriühingu vastastikkused kohustused tulenevad seadusest või põhikirjast (ÄS § 317).

Juhtorgani liikme ja äriühingu vaheline võlasuhe on olemuselt võlaõigusseaduses sätestatud käsunduslepingu alusel tekkiv võlasuhe, mistõttu võib nimetatud võlasuhtele kohaldada käsunduslepingu kohta sätestatut⁴³.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on 26. aprilli 2005. a määruses tsiviilasjas 3-2-1-39-05⁴⁴ asunudki seisukohale, et juhtorgani liikme ja äriühingu vaheline võlasuhe on olemuselt sarnane käsunduslepingule, kus pooled lepivad kokku teatud ülesannete täitmisel teatud aja jooksul, ning sellele on vastavalt kohaldatavad võlaõigusseaduse käsunduslepingut reguleerivad sätted.

Lisaks võivad äriühingu ja juhtorgani liikme vahelises võlasuhtes juhtorgani liikme kohustused tuleneda äriühingu ja juhtorgani liikme vahelisest lepingust (lepingu sõlmimise võimalusele viitab muuhulgas ÄS § 184 lg 3 (osaühing) ja ÄS § 309 lg 3 (aktsiaselts)).

Riigikohtu tsiviilkolleegium on 6. mai 2003.a. otsuses 3-2-1-45-03 kinnitanud seisukohta, mille kohaselt⁴⁵ juhatuse liikme kohustused tulenevad ka juhatuse liikmega sõlmitud lepingust.

Arvestades ÄS § 184 lg 3 (osaühing) ja ÄS § 309 lg 3 (aktsiaselts) sõnastust⁴⁶ on väidetud, et juhtorgani liikme ja äriühingu vaheline lepingust tulenev võlasuhe on seadusest tulenevast võlasuhetest sõltumatu⁴⁷. Magistritöö autor on seisukohal, et selline eristamine ei ole olemuslikult põhjendatud. Juhtorgani liikme ja äriühingu vahel on üks võlasuhe, mis on suunatud juhtorgani liikme ülesannete täitmisele. Sellise võlasuhte sisu saab muuhulgas täpsustada juhtorgani liikmega sõlmitavas lepingus. Ei ole mõeldav olukord, kus juhatuse liige jätkab täies mahus juhatuse liikme

⁴³ R.Kuber, V. Peep, T. Puri, jt. Äriõigus. Osahing, Aktsiaselts. Näidised ja kommentaarid. Tallinn: Käsiraamatute Kirjastus, 2002, lk 200.

⁴⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. aprilli 2005.a. määrus Katrin Kanguri vastulauses Tartu Maakohtu registri-osakonna 22. aprilli 2004. a kandeotsusele, nr 3-2-1-39-05, RT III 2005, 15, 155

⁴⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsus Raivo Raidna kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 19.11.2002 otsusele Eesti Vabariigi hagi OÜ Viplala ja Raivo Raidna vastu 385 384 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-45-03, RT III 2003, 18, 173.

⁴⁶ Nimetatud sätete kohaselt võib juhatuse liikme, sõltumata põhjusest, tagasi kutsuda, kusjuures temaga sõlmitud lepingust tulenevad õigused ja kohustused lõpevad vastavalt lepingule.

⁴⁷ R.Kuber, V. Peep, V., T. Puri, jt. Äriõigus. Osahing, Aktsiaselts. Näidised ja kommentaarid. Tallinn: Käsiraamatute Kirjastus, 2002, lk. 205.

lepingu täitmist pärast tema pädeva organi poolt juhatuse liikme kohalt tagasikutsumist. Seega, põhjendatult võib asuda seisukohale, et eksisteerib üks võlasuhe, mille lõpetamise täiendavad tingimused võivad tuleneda juhtorgani liikmega sõlmitud lepingust.

Juhtorgani liikme vastutuse lepingulise piiramise korral laieneb selline piirang sisesuhetest tulenevale kõrgema organi otsuse alusel kohaldatavale vastutusele äriühingu ees (Vt ÄS § 187 lg 3, §315 lg 3 kuni 1. jaanuarini 2006.a., pärast 1. jaanuari 2006.a. ÄS § 187 lg lg 5, § 315 lg 5, § 327 lg 5) (vt. ka p. 2.7.2).

Kuivõrd juhtorgani liikme põhikohustused on seadusega ja avalikult tutvutava põhikirjaga määratletud, saavad kolmandad isikud, sealhulgas äriühingu võlausaldajad, eeldada nende kohustuste nõuetekohast täitmist. Võlausaldajatel puudub võimalus tutvuda juhtorgani liikmega sõlmitava lepingu tingimustega ning seal sätestatud võimalike vastutuse piirangutega.

Eeltoodud asjaoludel on põhjendatud vastutuse piirangute mittekohaldamine võlausaldaja jälgimisõiguse alusel (s.o. äriühingu eest ja äriühingu kasuks) äriühingu kahju hüvitamise nõuete maksmapanekule.

Kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud äriseadustiku regulatsioon tekitas probleeme pankrotihalduri poolt juhtorgani liikmete suhtes vastutuse maksmapanekul äriühingu maksejõuetuse korral (vt. p. 2.8). Alates 1. jaanuarist 2006.a. on nimetatud probleem lahendatud.

Vastutuse lepingulise piiramise seisukohalt on tähelepanuväärne ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 8. aprill 2004. a otsus tsiviilasjas 3-2-1-39-04, kus asuti dispositiivsuse põhimõttest tulenevalt seisukohale, et juhatuse liikme lepingus võib leppida kokku nende töölepinguseaduse sätete kohaldamises, mis pole ainuomased töölepingule ja vastuolus juriidilise isiku tegevust sätestava seadusega⁴⁸.

⁴⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 8. aprilli 2004. a otsus Irina Knjazeva hagi OÜ B & D vastu saamatajäänud palga, palgaviivise, koondamis- ja puhkusehüvitise ning lõpparve ja tööraamatu kinnipidamise eest hüvitise saamiseks, nr. 3-2-1-39-04, RT III 2004, 11, 138

Põhimõtteliselt võiks seega juhtorgani liikmega sõlmitavas lepingus kokku leppida ka ENSV töökoodeksis (TööK) ⁴⁹ sätestatule analoogse piiratud vastutuse, arvestades võlaõigusseaduses sätestatud vastutuse piiramise piiranguid.

Arvestades vastutuse piirangute kehtivust nõuete maksmapanekul võlausaldaja huvides äriühingu maksejõuetuse korral on kohane analüüsida töölepinguseaduse võimalikku kohaldatavust juhtorgani liikme suhetele äriühinguga. Eesti Vabariigi töölepingu seaduse (TLS)⁵⁰ § 7 p 10 kohaselt ei laiene töölepingu seadus juriidilise isiku organi suhetele juriidilise isikuga. Nimetatud sättest tulenevalt võiks üheselt väita, et TööK § 125-130 sätestatud materiaalse vastutuse regulatsioon pole äriühingu juhtorgani liikme suhetes äriühinguga kohaldatav.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 4. oktoobril 2000. a otsuses 3-2-1-96-00⁵¹ asuti seisukohale, et nõustumine juhatuse liikmeks valimisega tähendab ühtlasi töölepingu lõpetamise ettepanekuga nõustumist. Samas, nimetatud kaasuses ei tuvastatud, juhatuse liige oleks osauhingu juhtimisel lisaks äriseadustikust ja põhikirjast tulenevatele ülesannetele täitnud muid tööülesandeid.

Juhtorgani liikme ja äriühingu vahelise võlasuhte kvalifitseerimisel ja vastutuse kohaldamisel tuleb lähtuda eelkõige võlasuhete tegelikust sisust, s.o. juhtorgani liikme poolt täidetavatest funktsioonidest.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. novembri 2002.a. otsuses tsiviilasjas 3-2-1-134-02 asus kolleegium seisukohale, et kui töö, mida juhatuse liige teeb töölepingu alusel, ei kujuta endast juhatuse liikme ülesannete täitmist, kuulub rakendamisele töölepinguseadus⁵².

Selline lähenemine on põhimõtteliselt põhjendatud. Juhtorgani liikme ja äriühingu vahelistest suhetest tulenev ja ühinguõiguslikul alusel lahendatava vastutuse kohaldamise seisukohalt on

⁴⁹ ENSV ÜVT 1972, 28; 1977 1,11

⁵⁰ RT 1992, 15/16, 241; 2004; 86, 584

⁵¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 4. oktoobri 2000. a otsus Jüri Veede hagi OÜ Valgemetsa Puhkekeskus vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks, tööle ennistamiseks ja sunnitud töölt puudumise aja eest keskmise palga väljamõistmiseks, nr. 3-2-1-96-00, RT III 2000, 24, 262

⁵² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. novembri 2002.a. otsus Vikerlase 13 KÜ kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 09.05.2002 otsusele Vikerlase 13 KÜ hagi Ljudmilla Rozentali vastu töölepingu lõpetamise seaduslikuks tunnistamiseks ja hüvitise maksimisest keeldumise õiguse tunnustamiseks ning Ljudmilla Rozentali vastuhagi Vikerlase 13 KÜ vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks ja hüvitise saamiseks, nr. 3-2-1-134-02, RT III 2002, 35, 385

asjassepuutuv eelkõige juhtorgani liikme poolne ülesannete täitmine seadusest ja põhikirjast tulenevalt.

Piiripealsete juhtumite esinemisel tuleks lähtuda pigem juhtorgani liikme funktsioonide ja ülesannete laiendavast käsitlemisest. Selline lähenemine oleks enam kooskõlas ühinguõigusliku üldise kontseptsiooniga, kus juhtorgani liikmetele antud pädevus äriühingu tahte kujundamisel on lai, millele peaks vastama ka rangem vastutus.

Võrdlusest erinevate õigussüsteemide vahel tuleneb, et vaatamata juhtimisstruktuuride erinevustele eri maade vahel on võimalik kõikjal määratleda juhtorgani liikme ja äriühingu vaheliste õigussuhete eriline käsundile sarnane iseloom.

Üldistatult võib eri õigussüsteemides välja tuua järgmised erinevad juhtorgani liikme positsioone määravad käsitlused:

Ühendatud Kuningriigis⁵³ puudub kohtupraktika, mille pinnalt oleks direktorite positsiooni võimalik täpsemalt määratleda. Vahet tuleb teha kahe olukorra vahel, esiteks olukord, kus direktor saab oma pädevuse memorandumist ja põhikirjast, või teiseks olukord, kus direktor on äriühinguga lepingulistes suhetes. Esimesel juhtumil tegutseb ta nagu äriühingu ametnik (*official*), kes on määratud vastavalt põhikirjale, teisel juhtumil on tal äriühinguga lepinguline suhe, mis võib olla nii tööleping kui ka tuletatud agenditeenuste osutamise leping. Nagu märgib Kalaus⁵⁴, vaadeldakse üldise õiguse maades juhatuse liikmeid kui usaldusisikuid, kellele sarnaselt eestkostjatega antakse äriühingu vara haldamisel teatav vabadus teha otsuseid enda parima äranägemise kohaselt, kuid kes on siiski kohustatud vastutuse ähvardusel järgima äriühingu huve, olema hoolsad ja lojaalsed.

Mandri-Euroopas on eristatavad kaks erinevat käsitlust:

Prantsuse õigussüsteemis⁵⁵ on direktorid äriühingu agendid, pädevus on reguleeritud käsundi (*mandat*) reeglitega, mis on Inglise agendisuhtele sarnane kontseptsioon. Seega on käsundiandja ja direktori vahel lepinguline suhe, mis sisaldab viimasele esimese esindamiseks pädevuse andmist.

⁵³ C.Bovis. Business Law in the European Union. London: Sweet & Maxwell, 1997, p.5.

⁵⁴ T.Kalaus. Juhatuse liikmete hoolsuskohustus ja ärilise otsustuse reegel üldise õiguse maades.- Juridica 5, 2000, lk 271.

⁵⁵ C.Bovis. Business Law in the European Union. London: Sweet & Maxwell, 1997, p.5.

Saksa õiguses⁵⁶ tehakse vahet mandaadi (käsundi) kui sellise ja esindusõiguse vahel. Eristamise põhjenduseks tuuakse seejuures kolmandate isikute kaitse vajadus ja õiguskindlus. Juhatuse liikme ja äriühingu vahelised suhetele on kohaldatav käsunduslepingu regulatsioon⁵⁷.

Eesti õiguse regulatsioon on juhatuse osas sarnane Saksa õiguse regulatsioonile, juhatusel on juhtimise ja esindamise funktsioon, mis on eraldi määratletud. Nõukogul on ainult juhtimisfunktsioon. Esindusfunktsioon kolmandate isikute ees reeglina puudub..

Seega, juhtorgani liikmel on äriühinguga käsundisuhe, mille sisu tuleneb seadusest (eelkõige tsiviilseadustiku üldosa seadus, võlaõigusseadus), põhikirjast, kõrgema organi otsusest ja sõlmitud lepingust. Eeltoodud alustel ei teki juhtorgani liikmel võlasuhet äriühingu võlausaldajaga.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on oma 6. mai 2003.a. otsuses 3-2-1-45-03 kinnitanud seisukohta, mille kohaselt⁵⁸ on juhatuse liikmel õigussuhe üksnes osäühinguga, mitte aga kolmandate isikutega. Nimetatud õigussuhetest tulenevad tema kui juhatuse liikme kohustused osäühingu ees. Seega saab juhatuse liige rikkuda oma kohustusi vaid osäühingu ees.

Vastutus võlausaldaja ees eeldab võlausaldaja ees kohustuse olemasolu ning saab järgneda sellise kohustuse rikkumisele. Sellist seisukohta toetab ka Saare⁵⁹.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on 22. septembri 2005.a. otsuses 3-2-1-79-05⁶⁰, asunud seisukohale, mille kohaselt saab erandina võlausaldaja nõuda õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamist otse endale juhul, kui äriühingu juhtorgani liige on rikkunud seadusest tulenevat võlausaldaja kaitsekohustust. Selline nõue esitatakse lepinguvälisel alusel.

Järelikult on lisaks ülaltoodud käsundisuhetele äriühingu ja juhtorgani liikme vahel teatud tingimuste täitmisel võimalikud lepinguvälised võlasuhted äriühingu juhtorgani liikme ja äriühingu võlausaldaja vahel (vt. lähemalt 3. peatükk).

⁵⁶ Samas, p.5.

⁵⁷ H.Schimmelpfennig, Directors duties and responsibilities in teh European Community. A country by country guide. London: Kogan Page, 1992, p. 67.

⁵⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsus Raivo Raidna kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 19.11.2002 otsusele Eesti Vabariigi hagi OÜ Viplala ja Raivo Raidna vastu 385 384 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-45-03, RT III 2003, 18, 173

⁵⁹ K.Saare, Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega. - Juridica 10, 2003, lk. 680.

⁶⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. septembri 2005.a. otsus Metsamaahalduse AS-i hagi Külli Türneri, Eduard Ennsi, Triin Tilgeri ja Anne Tilgeri vastu tekitatud kahju 32 100 krooni hüvitamiseks, RT III 2005, 28, 293.

1.4. Äriühingu piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumine

1.4.1. Piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumise põhjused juhtorgani liikme vastutuse kontekstis

Ülaltoodust võiks teha järelduse, et äriühingu juhtorgani liikmete ja äriühingu vahel on käsundi suhted. Juhtorgani liikme tegevus toob üldjuhul kaasa võlasuhte tekkimise äriühingu ja võlausaldaja vahel, mitte juhtorgani liikme ja võlausaldaja vahel. Organiteooriast lähtudes ei peaks juriidilise isiku juhtorgani liige ei otseselt ega kaudselt äriühingu võlausaldaja ees vastutama.

Erialakirjanduses ja analüüsitud kohtupraktikas on välja toodud allpool käsitletud õiguslikud konstruktsioonid, mis võimaldavad eeltoodud käsitlusele vaatamata kohaldada juhtorgani liikme vastutust ka äriühingu võlausaldajate ees. Autori arvates võib selliseid õiguslikke konstruktsioone käsitleda äriühingu piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumisena.

Peamiste sisuliste põhjustena piiratud vastutuste kontseptsioonist kõrvalekaldumiseks võib nimetada vajadust arvestada võlausaldajate huvidega; vajadust tagada äriühinguseaduse ja põhikirja sätete täitmine; vajadust vältida äriühingu vormi kuritarvitamist; vajadust vältida juhtorgani liikmete poolt põhjendamatut ülesannete vastuvõtmist. Kaasnevaks põhjuseks võib pidada asjaolu, et sisemine vastutus (s.o. käsundisuhtele tuginev vastutus äriühingu ees) sageli praktikas ei realiseeru.

Schlechtriem⁶¹ toob juhtorgani liikme vastutuse kehtestamise põhjendusena välja juhtorgani kohustused äriühingu, võlausaldajate, töötajate, riigi ja avalikkuse ees mis seisnevad muuhulgas kohustuses arvestada nimetatud subjektide huvidega.

Samas, üldise õiguse maades ollakse pigem seisukohal, et kuivõrd juhtorgani liikmel on kohustused äriühingu ees, puudub vajadus kehtestada vastutust äriühingu võlausaldajate ees. Nagu selgitab Drury⁶², on Inglise õiguses kohtud traditsiooniliselt määratlenud, et direktoritel on kohustused ainult äriühingu ees. Teatud juhtudel võivad kohustused olla aktsionäride ees, kuid kuni hiljutise ajani ei märgitud selles kontekstis äriühingu võlausaldajaid. Viimasel ajal on Inglise kohtunikud

⁶¹ P. Schlechtriem. Schadenersatzhaftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1989. Baden-Baden: Nomos, 1991, S. 11.

⁶² R. Drury. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p. 109.

asunud selles osas erinevale seisukohale. Mõnedes hiljutistes kaasustes on asunud seisukohale, et direktoritel on kohustused võlausaldajate ees, vähemalt kohustus võtta nende huve arvesse olukorras, kus äriühing on finantsraskustes või pankrotieelses seisundis. Samas, ühtegi protseduuri nimetatud kohustuse jõustamiseks nendest lahenditest ei tulenenud, mistõttu on vastutuse olemasolu tuvastamiseks vajalik Inglise õiguse täiendav areng. Samas on Inglise õiguses olemas sätted, mis puudutavad direktorite vastutust pankroti korral.

Võlausaldaja seisukohast on oluline, et temaga lepingud sõlmiv äriühing oleks maksejõuline ehk omaks piisavaid vahendeid tagamaks lepingust tulenevate kohustuste täitmine. Üks võlausaldaja seisukohalt olulisi garantiisid maksejõulisuse tagamiseks on äriühingul piisava omakapitali olemasolu. Seega, võlausaldaja seisukohalt omavad kõige olulisemat tähtsust juhatuse kohustused, mis on seotud omakapitali säilitamisega ning maksejõuetuse tekkimisel pankrotiavalduse esitamisega. Olgugi, et juhtorgani liikmel ei ole võlausaldajaga otseseid õigussuhteid, on juhtorgani liikmel kohustus tagada omakapitali olemasolu äriühingus. Piisaval tasemel omakapitali olemasolu on aga äriühingu kui piiratud vastutusega juriidilise isiku tegevuse üks peamisi eelduseid.

Võlausaldaja jälgimisõiguse (*Verfolgungsrecht der Gläubiger*) tunnustamisel ja sellest tuleneval äriühingu nõuete maksmapaneku võimaldamisel on Saksa teoorias viidatud preventiivsetele kaalutlustele, tagamaks äriühingu võlausaldajate huvide kaitse organipoolsete kuritarvituste vastu⁶³.

Võlausaldaja ees otsese või kaudse vastutuse kehtestamise üheks põhjenduseks saab seega olla võlausaldaja õigus eeldada, et juhtorgani liikmed peavad kinni seaduse ja põhikirjaga kehtestatud käitumisstandarditest.

Sellist lähenemist toetab Soome erialakirjanduses⁶⁴ väljendatud seisukoht, kus on märgitud, et juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise peamine eesmärk on tagada osühinguseaduse, põhikirja, muude seaduste ja alamalseisvate õigusaktide ning ühingu poolt võetavate kohustuste täitmine. Kahju hüvitamise kohustus sunnib äriühingu juhtimisel tegutsema hoolikalt ning äriühingu edust lähtuvalt. Vastutuse teiseks eesmärgiks on hüvitada kahju kannatanud isikule ebaõigetest otsustest või nende elluviimisest tekkinud kahju.

⁶³ A.Diezi. *Versicherbarkeit der aktienrechtlichen Verantwortlichkeit*. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1982, S.10.

⁶⁴ M.Airaksinen, J.Jauhiainen. *Suomen Yhtiöoikeus*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 2000, s.369.

Äriühingu vormi kuritarvitamise ärahoidmine on samuti üheks oluliseks põhjuseks piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumiseks.

USA-s on olemas laialdane kohtupraktika, mis puudutab direktorite vastutust äriühingu aktsionäride ees⁶⁵. Nii on 26% USA äriühingute aktsionärid 9-aastase perioodi jooksul esitanud oma direktorite suhtes kahjunõudeid. Samas, võlausaldajatele ei ole antud õigust kaudsete kahjude väljanõudmise hagnid esitada. Selle asemel on USA-s välja töötatud korporatiivse katte läbistamise doktriin. Olukorras, kus võlausaldajate nõuded äriühingu vastu jäävad äriühingu maksejõuetuse tõttu rahuldamata, on USA-s tavapärane⁶⁶ hageda ühte või mitut äriühingu aktsionäri väitega, et kohus peaks „läbistama korporatiivse katte” („*pierce the corporate veil*”) ning lugema aktsionäri võlgade eest vastutavaks. Seejuures on praktikas juhtumeid, kus äriühingu võlgade eest on vastutavaks loetud ka mitteaktsionäre, s.h. isikuid, kes on äriühingut mõjutanud enda huvides tegutsema (s.h. direktoreid).

Seejuures tuleb selgitada, et korporatiivse katte läbistamise doktriini käsitletakse Mandri- Euroopa kirjanduses teoreetilise õigustusena kõigil juhtumitel, kui äriühingut kontrollivad isikud on isiklikult kohustatud hüvitama võlausaldajale tekkinud kahju.

Nii kohaldatakse korporatiivse katte läbistamise doktriini äriühingu vormi kuritarvituste vältimiseks Saksa õiguses⁶⁷.

Hollandi õiguses⁶⁸ on sarnaselt ülalviidatud USA-s levinud doktriinile juhtorgani liikme isikliku vastutuse kehtestamise alusena viidatud „korporatiivse katte läbistamise” doktriinile kui alusele juriidilise isiku piiratud vastutuse kontseptsioonist kõrvalekaldumiseks. Hollandis laieneb nimetatud doktriin nii aktsionäride kui ka juhatuse ja nõukogu liikmete vastutusele. Reeglid, mille kohaselt äriühingu võlausaldaja või muu kolmas isik võib lugeda äriühingu juhatuse või nõukogu liikmed kahju eest vastutavaks, tulenevad nii seadusest kui ka kohtupraktikast. Üldiselt kohaldatakse Hollandis doktriini kitsendavalt. Tavaliselt on see kohaldatav lepinguvälise kahju puhul. Hollandi Kolmanda seadusega kehtestati 1987.a. mitmed meetmed võlausaldajate kaitseks

⁶⁵ J.C. Coffee. Organhaftung im amerikanischen Recht. - Corporate Governance. Optimierung der Unternehmensführung und der Unternehmenskontrolle im deutschen und amerikanischen Aktienrecht. Köln: O.Schmidt, 1996,S. 170.

⁶⁶ F.A.Gevurtz. Corporation Law. St. Paul, MINN: West Group, 2000, p. 70.

⁶⁷ H.Köler. Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Tallinn: Juura, 1998, lk.62.

⁶⁸ H.A.de Savorin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p.26.

pankrotiolukorraks⁶⁹. Asjaomase õigusloome peamiseks põhjuseks on otseselt nimetatud vajadust piirata äriühingu vormi kuritarvitamise võimalusi.⁷⁰

Soome õiguses kehtib teatud juhtudel vastutuse laiendamise põhimõte (*Haftungsdurchgriff, lifting the veil*) mille kohaselt juhataja võib muutuda ühingu võlgade eest isiklikult vastutavaks, nimelt juhul kui tal on ühingus määrav positsioon ja ta kasutab ühingut oma erategevuse vahelülina viisil, et ühing on tema eraäriettevõtte. Vastutus võlgade eest kohaldatakse sellise edu kõrvaldamiseks⁷¹.

Saare⁷² on märkinud, et Eesti kohtupraktikas ei ole läbiva vastutuse printsiip veel rakendamist leidnud ning viitab põhjusena nii normatiivse printsiibi rakendamist kohtute poolt kui ka seadusliku aluse puudumist printsiibi kohaldamiseks äriühingute puhul. Magistritöö autor ei nõustu Saarega osas, et sellise vastutuse kohaldamine võiks tuleneda õiguse üldprintsiipidest. Sellise vastutuse konstrueerimine ilma õiguslikku alust omamata riivaks põhjendamatult õiguskindlust. Alates 1. jaanuarist 2006.a. jõustunud ÄS § 289² võib saada aluseks läbiva vastutuse printsiibi Eestis rakendamisele, seejuures küll mööndusega, et võlausaldaja võib kahju hüvitamist nõuda äriühingule, mitte endale.

Gomard⁷³ on rõhutanud, et sätted, mis kehtestavad juhatuse vastutuse, peavad sisaldama endas miinimumnõudeid, mida juhatuse liikmed, kes ei taha olla isiklikult vastutavad, peavad järgima. Tuleb püüda vältida vastutuse kohta kehtestatud reeglite võimalikku ebasoodsat mõju juhtorgani liikmete poolt oma kohustuste täitmisele. Vastutus ei tohiks olla nii kaugeleulatuv, et sobivad isikud hakkavad hoiduma juhtorgani liikme ülesannete vastuvõtmisest või astuvad tagasi või tunnevad kohustust sekkuda intensiivselt äriühingu igapäevasesse majandustegevusse ebakohases ulatuses. Hirm vastutuse ees ei tohiks olla juhtorgani tegevuse motiiviks. Teisest küljest pole soovitatav, et vastutus oleks nii nõrgalt reguleeritud, et isikud, kellel puudub soov juhtorgani tegevuses osaleda laseksid end siiski valida juhtorgani liikmeks. Väga nõrk vastutuse regulatsioon tooks kaasa olukorra, kus juhatuse liikme kohustuste täitmine oleks vaid tseremoniaalsete ülesannete täitmine.

⁶⁹ M.J.A van Mourik, Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 197.

⁷⁰ Samas, S. 195

⁷¹ H. Toiviainen, Osakeyhtiön johtajan ja tilintarkastajan yhtiöön ja kolmanteen henkilöön kohtistavasta vastuusta. - Lakimies 7, 1994, s. 893.

⁷² K.Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu. Läbiva vastutuse printsiip. Juridica 4, 2000, lk. 209-210.

⁷³ B. Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 228

Soome osäühinguseaduses on vastutuse eesmärgiks tagada, et ühingut juhitakse hoolsalt ning lähtuvalt selle tulemuslikkusest. Vastutuse teiseks eesmärgiks on tagada, kahju kannatanule ebaõigest otsustusest või selle elluviimisest tuleneva kahju hüvitamine (üld- ja eripreventsioon)⁷⁴.

Siit tulenevalt võib kolmandaks juhtorgani liikme isikliku vastutuse kehtestamise peamiseks põhjenduseks lugeda vajadust tagada juhtorgani liikmete tähelepanelikkus ja hoolikus nende poolt võetud ülesannete täitmisel ning vältida läbimõtlematut juhtorgani liikme ülesannete vastuvõtmist.

Vajadus kaaluda juhtorgani liikme isikliku vastutusega seonduvaid küsimusi tuleneb lisaks ka asjaolust, et juhtorgani liikmete äriühingu sisene vastutus enamasti ei realiseeru. Praktikas on sisemisele vastutusele tuginevate nõuete esitamine juhtorgani liikmete vastu nende juhatuse liikme ülesannete täitmise ajal erakordne eelkõige kahel põhjusel: esiteks, arvestades vajadust nõude esitamiseks omada enamust äriühingu otsust tegevas organis⁷⁵ (nõukogu, üldkoosolek, osanike koosolek), on nõude esitamine välistatud olukorras, kus juhatuse liige (või nõukogu liige) on tegutsenud vastavalt äriühingu kontrolli omava aktsionäri või osaniku soovidele (sõltumata sellest, et sellise tegevuse – organi soovile tuginemise- tulemusena võib olla tekkinud äriühingule kahju); teiseks, arvestades juhatuse liikme ja äriühingu vahelise õigussuhte baseerumist usaldusele, eelneb kahju tekitamisega kaasnevale usalduse kaotusele ja juhatuse liikme (või nõukogu liikme) vastu võimaliku nõude esitamisele üldjuhul juhatuse liikme (või nõukogu liikme) tagasikutsumine.

Ka tagasikutsumise järgselt endiste juhatuse liikmete vastu kohtusse esitatavad nõuded on pigem erandliku iseloomuga magistritöö autori hinnangul eelkõige järgmistel põhjustel: esiteks, soovist vältida võimalikku negatiivset avalikkuse tähelepanu, lepitakse üldjuhul äriühingu initsiatiivil juhatuse liikme tagasikutsumisel kokku vastastikkustes õigustes ja kohustustes (sõlmitakse sisuliselt kompromissleping); teiseks, arvestades eelkõige kahju hüvitamise nõuete põhjendamise keerukust, endise juhatuse liikme võimalikku monopoli kahju nõude aluseks olevate tehingutega seonduvate asjaolude kohta taustinformatsiooni omamisel, loobutakse äriühingu poolsete nõuete esitamisest juhatuse liikme vastu.

⁷⁴ H.Toiviainen. Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994, s. 1021.

⁷⁵ Kahju hüvitamise nõude esitamise juhatuse liikme vastu otsustab vastavalt ÄS § 298 lg 1 p 9; ÄS § 317 lg 8 (aktsiaselts) ja § 168 lg 1 p 10 (osäühing) sätestatule vastavalt äriühingu üldkoosolek, nõukogu, kes määrab nõudes ka äriühingu esindaja, või osanike koosolek, kes määrab nõudes äriühingu esindaja. Nõukogu liikme vastu nõude esitamine on üldkoosoleku või osanike koosoleku pädevuses (ÄS § 298 lg 1 p 9).

Saksa erialakirjanduses⁷⁶ on väljendatud seisukohti, et juhtorgani liikmete vastutus on ülemäära range, teisalt, et see on liialt vähe reguleeritud ning leiab vähest kasutamist. Pigem ollakse seisukohal, et parandada tuleks kontrolliprotseduure, mitte karmistada vastutust. Samas on Saksa õiguses teatud juhtudeks ette nähtud võlausaldaja võimalus nõuda juhtorgani liikmetelt ka otseselt tekitatud kahju hüvitamist.

Juhtorgani liikmete vastutust puudutavate reeglite kehtestamisel ja karmistamisel tuleb ülaltoodut käsitlust silmas pidades arvestada, et sellise vastutuse kehtestamine ei hakkaks mõjutama äriühingute normaalset majandustegevust ning selle käigus tavapäraselt tehtavaid otsustusi, sealhulgas äririskide võtmist.

1.4.2. Juhtorgani liikme vastutuse liigid võlausaldaja ees

Juhtorgani liikme vastutus võlausaldaja ees on riigiti erinevalt reguleeritud. Ka Euroopa Liidu õiguses on vastutus kolmanda isiku ees, eelkõige äriühingu vastutus võlausaldajate ees selle pankrotistumise korral jäetud liikmesriikide seadusandluse, kohtupraktika ja õigusteooria lahenda⁷⁷. Nii sätestab ka Nõukogu määrus (EÜ) nr 2157/2001 2001 Euroopa äriühingu põhikirja kohta⁷⁸ Artiklis 51, et SE juht-, järelevalve- ja haldusorganite liikmed vastutavad SE registrijärgse asukoha liikmesriigi aktsiaseltside suhtes kohaldatavate õigusnormide kohaselt SE-le tekitatud kahju eest, kui nad on rikkunud oma ülesannetest tulenevaid seadusjärgseid, põhikirjalisi või muid kohustusi. Nimetatu viitab kaudselt ühtse regulatsiooni puudumisele eri liikmesriikide vahel.

Eri riikide praktika analüüsi tulemusena saab teha järelduse, et üheks viisiks juhtorgani liikme vastutuse kehtestamiseks võlausaldajate ees on juhtorgani liikme isikliku vastutuse kehtestamine äriühingu ees oma kohustuste rikkumise eest, mille osas võib äriühingu maksejõuetuse korral nõudeid maksma panna ka äriühingu pankrotihaldur kui võlausaldajate kollektiivne esindaja või teatud tingimustel võlausaldajad ise (vt. p. 2.8.) tuginedes jälgimisõigusele (*Verfolgungsrecht der Gläubiger*). Saksa kirjanduses väidetakse, et selline vastutus võlausaldaja ees on oma olemuselt BGB § 826 sätestatud heade kommete vastaselt tekitatud lepinguvälise kahju hüvitamise kohustuse

⁷⁶ H.-J. Mertens. Unternehmensleitung und Organhaftung. - Corporate Governance. Optimierung der Unternehmensführung und der Unternehmenskontrolle im deutschen und amerikanischen Aktienrecht. Köln: O.Schmidt 1996, S.157.

⁷⁷ E.Werlauff. Euroopa Liidu ühinguõigus. Tallinn: Juura, 1997, lk 259.

⁷⁸ Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

edasiarendus⁷⁹. Kohaldamise aluseks on kohustuste rikkumine suhetes äriühinguga ning hüvitamisele kuulub äriühingule tekitatud kahju.

Teiseks viisiks juhtorgani liikme vastutuse kehtestamisel võib lugeda äriühingu maksejõuetuse korral teatud eeltingimuste täitmisel juhtorgani liikmete (ja aktsionäride või muude äriühingu tegevust kontrollinud isikute) isikliku solidaarse vastutuse kehtestamist äriühingu võlausaldajate ees äriühingu võlgade eest („*Haftungsdurchgriff*”, „*piercing the corporate veil*” „*lifting the corporate veil*”), mis võib väljenduda nii isiklikult võlausaldajate ees vastutuse kehtestamises ka pankrotihaldurile eriõiguse andmises võlgadele vastavas ulatuses juhtorgani liikmete vastu kahjunõude esitamiseks. Nimetatu erineb esmalt käsitletust selle poolest, et võlausaldajad esitavad oma nõuded kogu tasumata jäänud võlasumma ulatuses juhtorgani liikmete vastu.

Kolmandaks viisiks võib lugeda juhtorgani liikme isikliku otsese vastutuse kohaldamist vastavalt deliktilise vastutuse regulatsioonile äriühingu võlausaldaja ees.

Kuni 1. jaanuarini 2006.a. TsÜS § 37 lg 2, ÄS § 187 lg 2 ja § 315 lg 2, alates 1. jaanuarist 2006.a. ÄS § 187 lg 4, § 315 lg 4, § 327 lg 4 tuginev võlausaldaja jälgimisõigusele põhinev võlausaldaja võimalus nõuda kahju hüvitamist äriühingule sisuliselt reguleeritud lepingulise vastutuse põhimõtete järgi kuivõrd see tugineb äriühingu ja võlausaldaja vahelistele võlasuhetele.

Lisaks on Eesti õiguse kohaselt teatud tingimustel võimalik juhtorgani liikme lepinguväline vastutus võlausaldaja ees (vt. 3 peatükk). Seega, Eesti ühinguõiguses võib äriühingu juhtorgani liikme vastutuse võlausaldaja ees liigitada lepinguliseks vastutuseks ja lepinguväliseks ehk deliktiliseks vastutuseks.

Hollandi õiguskirjanduses⁸⁰ tehakse vahet sisemise ja välimise vastutuse vahel. Sisemine vastutus on vastutus äriühingu ees. Väline vastutus, mida toetab korporatiivse katte läbistamise doktriin on vastutus kolmandate isikute ees (s.h. lepingulised võlausaldajad, töötajad, isikud, kellele äriühing on tekitanud lepinguvälist kahju, maksuamet). Hollandi õiguses puudub konsensus, kas vastutus pankroti korral on sisemine või väline vastutus. On seisukohti, et tegemist on sisemise vastutusega, samas on ka seisukohti, et tegemist on välise vastutusega. Asjaolu, et äriühingu poolne vastutusest vabastamise otsus ei mõjuta kolmanda kuritarvituste seaduse alusel vastutust pankroti korral toetab

⁷⁹ K.Schmidt. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 826

⁸⁰ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 34.

pigem seisukohta, et tegemist on välise vastutusega. Selline seisukohtade erinevus on tingitud pankrotihalduri hübriidrollist: ühest küljest on ta äriühingu esindaja, teisest küljest tegutseb ta võlausaldajate ühistes huvides.

Analoogset täiendavat liigitust sisemise ja välise vastutuse vahel võiks kohaldada ka lähtuvalt Eesti õigusest (kuigi võib väita, et vastutuse sisemised piirangud laienevad veel pankrotihalduri nõudeõigusele).

Põhimõtteliselt sarnane vahetegu ühinguõigusliku sisemise ja välise vastutuse vahel on aktsepteeritud ka näiteks Saksa õiguses⁸¹. Seejuures käsitletakse erialustel võlausaldajate poolt esitatud nõudeid lepinguväliste nõuetena, sisemisele vastutusele tuginevaid nõudeid lepinguliste nõuetena.

Võrdlusena, Šveitsi õiguses⁸² käsitletakse aktsionäride ja äriühingu (s.h. pankroti korral pankrotihalduri) poolt esitatud nõudeid lepinguliste nõuetena. Võlausaldajate poolt esitatavaid nõuded käsitletakse igal juhul kui lepinguväliseid nõudeid, kuivõrd need pannakse maksma vastavalt *Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs* (seadus võlakäitlemise ja pankroti kohta) (SchKG)⁸³ § 260 lg 2 ja *Obligationenrecht* (võlaõigusseadus) (OR⁸⁴) 757 lg 3 sätestatule⁸⁵.

Põhjamaade õigussüsteemides loetakse võlausaldaja poolt ka ühinguõigusliku vastutuse sätete alusel esitatavaid nõudeid deliktilisteks nõueteks ning neile kohaldatakse kahju hüvitamise seaduse vastavaid sätteid⁸⁶. Näiteks Taani õiguses⁸⁷ on sätestatud äriühingute seaduse Art. 140 vastutus äriühingu aktsionäride või võlausaldajate ees kui kahju on tekitatud hooletusest rikkudes äriühingute seadust või äriühingu põhikirja. Samas ollakse seisukohal, et kaasused, kus juhatus käitub nt. viisil, et lubab äriühingul jätkata kaupade ja teenuste saamist krediidi alusel, kuigi ta ei ole suuteline selle eest tasuma või näiteks kasutab erilist siseinfot aktsiatehingute tegemisel tuleb

⁸¹ Vt. P.Schlechtriem, Schadenersatzhaftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1989. Baden-Baden: Nomos, 1991 S. 67-70.

⁸² P.Forstmoser, A.Meier-Hayoz., P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 424.

⁸³ Arvutivõrgus kättesaadav: www.admin.ch. (10.04.2005)

⁸⁴ Arvutivõrgus kättesaadav: www.admin.ch. (10.04.2005)

⁸⁵ P.Forstmoser, A.Meier-Hayoz., P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 424.

⁸⁶ B.Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 215.

⁸⁷ Samas, p. 215.

lahendada üldise deliktilise vastutuse reegli järgi (*rule of culpa*⁸⁸), mitte ühinguõigusliku vastutuse reeglite järgi.

Šveitsi õiguses liigitatakse äriühinguõigusliku vastutusega seonduvaid nõudeid täiendavalt lähtuvalt sellest, kas kahju kannatanu on kahju saanud otseselt (*direkt, unmittelbar*) või kaudselt, vahendatult (*indirekt, mittelbar*), seoses äriühingu poolt kantud kahjuga:⁸⁹ otseseks loetakse seejuures sellist kahju, mida äriühing on tekitanud võlausaldajale või aktsionärile otse. Kui äriühing saab kahju, võivad ka võlausaldajad kahju saada, kuid vahendatult. Tuginedes üldisele vastutuse põhimõttele võivad võlausaldajad sellisel juhtumil nõuda ka kaudsete (*reflektkahjude*) hüvitamist.

Liigitus hüvitatava kahju liigi järgi on kohaldatav ka lähtuvalt Eesti õigusest. Võlausaldaja jälgimisõiguse alusel esitatavat kahju hüvitamise nõuet saab käsitleda nõudena kaudse kahju hüvitamiseks, samas, võlausaldaja poolt deliktilisel alusel esitatavat kahju hüvitamise nõuet nõudena otsese kahju hüvitamiseks.

1.4.3. Juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise tulemused võlausaldaja ees

Eesti kohtupraktikas on ühinguõiguslikel alustel juhtorgani liikme vastutuse rakendamisele suunatud kohtuotsuseid võrdlemisi vähe.

Samas on sellelaadilised hagimenetlused harvaesinevad ka muudes riikides. Šveitsi praktika analüüsimisel on jõutud tulemusele, et olemasolevad kohtuotsused ei anna korrektset pilti vastutuse rakendamisest, kuivõrd enamus menetlusi lõpetatakse poolte kokkuleppel pärast positsioonide selgitamist ning finantstagajärgede kaalumist⁹⁰. Taolisel praktilisel olukorral on peamiselt järgmised põhjused: esiteks on palju hooletuse juhtumeid, millele ei järgne õiguslikult sanktsiooni (nt. nõukogu liige, kes ei võta osa otsuste vastuvõtmisest), teiseks, puuduvad vastutatavatel isikutel enamasti rahalised vahendid kahju hüvitamiseks⁹¹.

Gomard⁹² on teinud eri riikide kohtupraktika üldistamisel alljärgnevad järeldused. Taani õiguse kohta koostatud raportites ei sisaldu palju kaasusi juhatuse (*Board*) vastutuse kohta. Kaasused ja otsused juhatuse (*Board*) liikmete vastutuse kohta on harvaesinevad ka teistes Põhjamaades.

⁸⁸ Samas, p. 216

⁸⁹ P.Forstmoser, A.Meier-Hayoz., P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 421.

⁹⁰ Samas, S. 438.

⁹¹ Samas, S. 438.

⁹² B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p.231.

Kommentaariid Saksa seadusele näitavad, et ka Saksamaal on nimetatud valdkonnas vastu võetud vaid üksikuid otsuseid. Põhjuseks on asjaolu, et vaid üksikutel juhtudel on tsiviilõiguslik vastutus sobivaks ja õiglaseks sanktsiooniks juhtorgani liikmete suhtes, kelle tegevus on olnud ebakohane või ebapiisav. Kohtud on nimetatud põhjusel olnud paindlikud üldise süü reegli kohaldamisel ning on tavapäraselt kohaldanud vastutust vaid juhtorgani liikme hooletu käitumise eest olukorras, kus juhatuse liige on olnud ebaaus, käitunud ilmselgelt ebamõistlikult või on rikkunud otseselt seaduses sätestatud juhatuse liikme kohustusi. Täiendavaks põhjusteks kaasuste harva esinemisele võib olla, et toimepandud vigu alati ei leita või ei uurita, et mõned kahju kannatanud hoiduvad hagide esitamisest seoses kollegiaalsuse ja lojaalsusega või soovist säilitada väärtuslikku koostööd, et isikliku vastutuse kehtestamine on ebaoluline olukorras kus juhatuse liikmel puudub vara või kantud kahjud on ulatuslikud, et kahju- vastandina audiitoritele ja advokaatidele- ei ole tavaliselt kindlustatud või muul viisil kaetud, et alati ei ole võimalik tõestada, et kahju on tekkinud seoses juhatuse poolse rikkumisega, et tekitatud kahju ei saa alati kõrvaldada hüvitise maksmisega, või viimaks, et küsimuses, kas juhatuse käitumine oli kohane või mitte, alustatakse kriminaalmenetlust ning otsus tehakse kriminaalkohtu poolt või lahendatakse kohtuväliselt.

Toiviainen märgib samuti, et ühinguõigusliku vastutuse kohaldamisel tekivad probleemid kahju ulatuse määramisel, samuti juhatuse liikmete suutlikkuses tekitatud kahju hüvitada⁹³.

Autori arvates võib eeldada, et ülaltoodud põhjused on tinginud vastavate kohtulahendite vähesuse ka Eestis.

Seega võib järeldada, et praktikas on olulisemad juhtorgani liikme vastutuse kehtestamise juures just üldpreventiivsed kaalutlused. Eripreventiivne aspekt sageli ei realiseeru.

Eeltoodust tulenevalt võib teha järelduse, et kohtupraktika vähesus ei ole tingitud mitte asjaomase õigusliku regulatsiooni puudulikkusest, vaid eelkõige muudest, peamiselt õigusvälistest faktoritest. Samas tuleks nimetatud seisukoha kinnitamiseks läbi analüüsida vastava vastutuse kohaldamise võimalikud õiguslikud alused nii lepingulise kui ka lepinguvälise vastutuse printsiipidest lähtuvalt ning hinnata regulatsiooni piisavust.

⁹³ H.Toiviainen. About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001, p.58.

2. VASTUTUS JUHTORGANI LIIKME POOLT VÕLAUSALDAJALE KAUDSELT TEKKITATUD KAHJU EEST

2.1. Vastutuse õiguslikud alused

Selleks, et analüüsida vastutuse kohaldamisega kaasnevaid erinevaid aspekte tuleb analüüsida vastutuse kohaldamise õiguslikke aluseid.

TsÜS § 37 lg 1 sätestab, et juriidilise isiku juhtorgani liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud kahju äriühingule vastutavad juriidilise isiku ees solidaarselt. Juhtorgani liige ei vastuta, kui ta tegutses vastavalt juriidilise isiku üldkoosoleku või muu pädeva organi õiguspärasele otsusele. Põhimõtteliselt analoogse sätestusega on ÄS § 315 ja ÄS § 187. Nõukogu liikme vastutus on analoogne juhatuse liikme vastutusele.⁹⁴ Alates 1. jaanuarist 2006.a. on vastutuse õiguslikke aluseid ÄS § 187, § 315 ja § 327 täpsustatud. Vastutusest vabanemiseks tuleb alates 1. jaanuarist 2006.a. tõendada tegutsemist vastavalt korraliku ettevõtja hoolsusele. Võlausaldajal on õigus esitada nõue äriühingu eest, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada äriühingu vara arvelt jälgimisõiguse alusel. Ühinguõigusliku sisemise vastutuse alusel võib nõudeid esitada ka pankrotihaldur. Alates 1. jaanuarist 2006.a. saab pankrotimenetluses nõude esitada ainult pankrotihaldur.

Kahjunõude esitamise eelduseks on kohustuse rikkumine. Kohustatud isik peab kohustuse rikkumise eest ka vastutama. Nende eelduste olemasolul on kahju hüvitamise nõue põhimõtteliselt tekkinud⁹⁵.

Inglise õiguses juhtorgani liikme vastutus võlausaldaja ees üldjuhul puudub. Erandiks on vastutus maksejõuetuse korral. Drury märgib, et Inglise õiguses lähtutakse direktorite vastutusele usaldusisiku (*trustee/agent*) kohustuste aspektist lähtuvalt⁹⁶ aktsionäride huvidest. Muude isikute

⁹⁴ Kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtiv ÄS § 327 sätestab, et nõukogu liikmed vastutavad seaduse või põhikirja nõuete rikkumise ning oma kohustuste täitmata jätmisega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt vastavalt käesoleva seadustiku paragrahvis 315 sätestatule samamoodi nagu juhatuse liikmed. Nõukogu liige vabaneb vastutusest aktsiaseltsi ees, kui ta on ebaseadusliku tegevuse aluseks oleva otsuse vastuvõtmisel jäänud eriarvamusele ning eriarvamus on kantud protokollis

⁹⁵ I.Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Võlaõigus I, Üldosa. Tallinn: Juura, 2004, lk 256.

⁹⁶ R. Drury. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p. 104.

huvisid võetakse arvesse ainult määral, mil see toob kaasa mingit kasu aktsionäridele⁹⁷. Reeglina on äriühing ise kohaseks hagejaks juhtumitel, kus direktorite tegevuse või tegevusetusega on äriühingule kahju tekitatud. Sellist põhimõtet tuntakse kui *Rule in Foss v Harbottle*⁹⁸. Pankroti korral esitab nõudeid võlausaldajate huvides pankrotihaldur.

Vastavalt Prantsuse Ärikoodeksi (*Commercial Code*)⁹⁹ Artiklile L 225-251 on direktorid ja tegevdirektor vastutavad, individuaalselt või solidaarselt, sõltuvalt asjaoludest, nii äriühingu kui kolmandate isikute ees mis tahes seaduste või määruste rikkumise eest, mis on äriühingutele kohaldatavad, põhikirja rikkumise eest või võimu kuritarvituste eest äriühingu juhtimisel. Kui kahju tekitamisel on samas teos osalenud rohkem kui üks juhatuse liige või tegevdirektor, määrab kohus igäühe vastutuse osa vastavalt tegelikule kahjule.

Austria *Gesetz vom 6.2.1906 über Gesellschaften mit beschränkter Haftung* (osaühinguseadus) (GmbHG)¹⁰⁰ § 25 lg 2 sätestab, et äriühingu juhatuse liikmed vastutavad oma kohustuste rikkumisega äriühingule tekitatud kahju eest. GmbHG § 33 kohaselt on nõukogu vastutus analoogne juhatuse vastutusele.

Sarnane vastutus on ette nähtud *Aktiengesetz* (aktsiaseltsiseadus) (AktG § 84, §99)¹⁰¹. Nähakse ette ka võlausaldaja jälgimisõigusest tulenevate nõuete maksmapaneku võimalus.

Saksa AktG § 93 ja GmbHG § 43 regulatsioon on sarnane Eesti ja Austria õiguse regulatsioonile.

Šveitsi OR § 754 lg 1 sätestab et juhtorgani liikmed ning kõik äriühingu juhtimisega või likvideerimisega seotud isikud on äriühingu, äriühingu aktsionäride ja võlausaldajate ees vastutavad kahjude eest, mida nad on tekitanud oma kohustuste mittenouetekohase täitmisega. Maksejõuetuse korral pannakse nõuded maksma SchKG § 260 alusel.

Soome õiguses¹⁰² on juhatuse liikmed (teoreetiliselt ka nõukogu liikmed) vastutavad kui tegemist on kahjuga, juhatuse liige on olnud vähemalt hooletu ning kahju on tekkinud seoses juhatuse liikme

⁹⁷ Samas, p. 106.

⁹⁸ Samas, p.107.

⁹⁹ French Commercial Code in English, translated by P.Raworth. New York: Oceana Publications, 2004

¹⁰⁰ Gesetz vom 6.2.1906 über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). – Company law & accounting in Austria : a translation of the related provisions of the Commercial code, registered small partnership act, Law on companies with Limited liability, Stock corporation act / by Markus Andréewitch, Vienna : Manz, 1995

¹⁰¹ Aktiengesetz 1965 – Handelsrecht: Stand 1.8.1993. Bearbeitet von A. Weilingner. Wien : Orac, 1993

¹⁰² H.Toiviainen. About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001,p.57.

poolt oma kohustuste täitmisega, seejuures on võlausaldaja ees vastutuse kohaldamise eelduseks kahju tekitamine osaühinguseaduse või põhikirja rikkumisega (*osakeyhtiölaki* (OYL)¹⁰³ § 15:1). Tüüpilised kahju hüvitamise vastutuse eeldused on, et teine isik on etteheidetava käitumisega (tahtlikult või hooletusest) tekitanud kahju ning kahju kuulub nende riskide hulka, mida isik on lepinguliselt (kahjukindlustus) kohustatud hüvitama¹⁰⁴.

Taani äriühingute seadus (*Companies Act*) sätestab artiklis 140¹⁰⁵ erineva juhatuse (*Board*) vastutuse regulatsiooni, sõltuvalt sellest, kas kahju kannatanud isik on äriühing ise või kolmas isik. Juhtorgani liikmed ja direktorid on vastutavad mis tahes kahju eest, mille nad on tahtlikult või hooletult põhjustanud äriühingule oma kohustuste täitmisel, sealhulgas mitterahalise sissemakse hindamisel äriühingu asutamisel või kapitali suurendamisel. See on allutatud üldisele süü reeglile (*rule of culpa*)¹⁰⁶. Juhul, kui kahju kannatanuks on aktsionärid, äriühingu võlausaldajad või kolmandad isikud, kehtib sama reegel vaid juhul kui kahju on tekitatud Äriühingute seaduse (*Companies Act*) või äriühingu põhikirja rikkumisega.

Eeltoodust saab kokkuvõtlikult järeldada, et enamikes käsitletud riikides on juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise seisukohalt olulisteks küsimusteks kahju, kohustuste rikkumine, põhjuslik seos ja süü. Seega on võimalik läbi nimetatud teemade analüüsi tuvastada kaudse vastutuse kohaldamise seisukohalt olulised aspektid.

2.2. Kahju

2.2.1. Kahju määratlus

ÄS § 187, § 315 või § 327 kohaselt vastutavad juhatuse ja nõukogu liikmed äriühingule kahju tekitamise eest. Võlausaldajal on seadusega loodud võimalus nõuda äriühingule viimasele tekitatud kahju hüvitamist. Seega, võlausaldaja poolt ühinguõiguslikul alusel nõude esitamise eeltingimuseks on äriühingule tekkinud kahju. Kuivõrd ühinguõiguslikult ei ole kehtestatud teistsugust kahju mõistet, saab kahju määratlemisel tugineda üldisele võlaõigusseaduses määratletud kahju mõistele.

Kahju on määratletud VÕS § 127-140 sätestatuga. Kahju hüvitamise eesmärgiks on vastavalt VÕS § 127 lg-s 1 sätestatule kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane

¹⁰³ Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.finlex.fi (10.04.2005)

¹⁰⁴ H.Toiviainen Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994, s. 1021.

¹⁰⁵ B. Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 209

¹⁰⁶ Samas, p. 215.

olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud (*diferentsihüpotees*).

Diferentsihüpoteesi kasutamist kinnitab ka Riigikohtu tsiviilkolleegium 30. aprill 2003. a otsuses 3-2-1-41-03¹⁰⁷, kus võrdlemisi keerukatel asjaoludel kahju hüvitamise nõude kaalumisel asus kolleegium seisukohale, et kahju suuruse määratlemisel tuleb seisukoht kahju suuruse kohta võtta tuginedes kahe varalise olukorra võrdlusele.

Juriidiline termin kahju hõlmab kõige üldisemas tähenduses igasuguseid negatiivseid tagajärgi¹⁰⁸. VÕS § 128 lg 1 kohaselt on kahju varaline kahju ning mittevaraline kahju. Varaline kahju kujutab endast üldjuhul igasuguseid mittevabatahtlikult saabunud negatiivseid varalisi tagajärgi. Hüvitamisele kuuluvat kahju on võimalik määratleda kahel viisil. Esiteks on selleks mittetäitmiskahju (positiivne kahju) ja teiseks usalduskahju (negatiivne kahju).¹⁰⁹ Mõlemad on ühinguõigusliku vastutuse kohaldamise seisukohast relevantset.

Mittevaralise kahjuna tuleb VÕS § 128 lg 5 tähenduses mõista eelkõige kahjustatud füüsilise isiku hingelist valu ja kannatusi. Kui võrd ühinguõigusliku kaudse kahju hüvitamise kontekstis saab nõuda kahju hüvitamist äriühingule kui juriidilisele isikule, ei ole mittevaraline kahju asjassepuutuv.

Varaline kahju ühinguõigusliku vastutuse seisukohast sisaldab nii otsest varalist kahju kui ka saamata jäänud tulu. Sageli võib juhtorgani liikme poolt tekitatud kahju seisneda ka puhtmajanduslikus kahjus. Siinjuures tuleb märkida, et rahvusvaheliselt universaalselt aktsepteeritavat puhtmajandusliku kahju definitsiooni ei ole võimalik leida. Tammiste osundab¹¹⁰, et ka Eesti õiguses puudub puhtmajandusliku kahju definitsioon; võlaõigusseadus seda instituuti *expressis verbis* ei nimeta. Kõige levinum puhtmajandusliku kahju defineerimise viis on selle vastandamine füüsilisele (s.o isiku- ja asjakahjule) – puhtmajanduslikuks kahjuks nimetatakse kahju, mille tekkimine ei ole seotud isiku- või asjakahjuga. Lepingulise vastutuse kontekstis ei ole

¹⁰⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. aprilli 2003.a. otsus AS Lembitu (pankrotis) hagiis Mart Varjuni ja Erik Seppingu vastu 6 179 139 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-41-03, RT III 2003, 17, 164

¹⁰⁸ I.Kull, M.Käerdi, V.Köve. Võlaõigus I, Üldisa. Tallinn: Juura, 2004, lk 260.

¹⁰⁹ Samas, lk 260

¹¹⁰ H.Tammiste. Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. - Juridica 6, 2005, lk. 385.

puhtmajandusliku kahju määratlemine üldjuhul nii problemaatiline¹¹¹ kui deliktiõiguses (vt. p.3.1.2).

Keeruline võib olla kahju ulatuse tõendamine. Komplitseeritust illustreerib Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. aprilli 2004. a otsus 3-2-1-52-04, kust võib teha järelduse, et hageja tõendamiskoormis võib olla suurem ka põhjusel, et kostjal puudub juurdepääs hageja raamatupidamisdokumentatsioonile¹¹². Magistritöö autori arvates on selline tõendamiskoormise suurendamine põhjendamatu ning ei ole kooskõlas tsiviilkohtumenetluse üldiste põhimõtetega.

Hollandi õiguses¹¹³ sisaldab kahju tehtud kulutusi ja samata jäänud tulu. Samuti sisalduvad kahju mõistes kahju ärahoidmiseks või vähendamiseks tehtud mõistlikud kulutused ning kulutused kahju väljanõudmiseks. Olukorras, kus kahju (nt. saamata jäänud tulu) määratlemine on keeruline, võib kohus määrata kahju õiglase printsiipide järgi (*ex aequo et bono*).

Soome õiguse¹¹⁴ kohaselt mõistetakse kahjuna ootamatut muutust, mis on toimunud väliste asjaolude mõjul, mida, lähtudes kahju kannatanu seisukohast, võib lugeda negatiivseks. Ühinguõigusliku vastutuse seisukohast on problemaatiliseks loetud asjaolu, et Soome VahL § 5:1 määratleb kahjuna eelkõige isiku või vara kahjustamist. Puhtmajanduslikku kahju on võimalik välja nõuda ainult juhul, kui selleks on tõsine põhjus. Samas on Soome ülemkohus tunnustanud võimalust puhtmajandusliku kahju väljanõudmiseks OYL § 15:1 alusel.

Kahju on Šveitsi õiguse¹¹⁵ kohaselt mõistetav kui erinevus kahjustatu varalise seisundi vahel pärast kahjustavat tegu ja hüpoteetilise seisundi vahel, milles oleks kahjustatu varaline seisund olnud ilma kahju tekitamata. Ühinguõiguslikult on relevantne igasugune kahju, mis väljendub äriühingu, aktsionäride või võlausaldajate vara vähenemises (*damnum emergens*) või saamata jäänud tulus (*lucrum cessans*). Vahetegu vahenditu (otsese) ja vahendatud (kaudse) kahju vahel on oluline hagemisõiguse seisukohalt, kuid ei oma tähtsust vastutuse aluste määratlemise seisukohast¹¹⁶. Kahju kannatanu kohustuseks on kahju suurus määratleda, seda põhistada ja tõendada, mis on

¹¹¹ Samas, lk. 385.

¹¹² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. aprilli 2004. a otsus AS E-Kumm hagi Margus Murakase vastu 543 776 krooni 78 senti saamiseks, nr. 3-2-1-52-04, RT III 2004, 11, 142

¹¹³ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p.31.

¹¹⁴ A. Donoghue. The liability of an Incorporated Company's Directors - English principles in Finnish Light, Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2000, p. 28.

¹¹⁵ F. Horber. Die Kompetenzdelegation beim Verwaltungsrat der AG und ihre Auswirkungen auf die aktienrechtliche Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1986, S.24.

¹¹⁶ Samas, S 24.

Šveitsi praktika kohaselt sageli seotud raskustega, kuivõrd hagejal puudub sageli piisav informatsioon, et kahju ulatus täpsemalt välja tuua¹¹⁷.

Eeltoodust saab järeldada, et põhimõttelised kahju määratlused on riigiti võrdlemisi sarnased. Põhjendatult võib asuda seisukohale, et hüvitamisele kuuluva kahju mõiste lepingulise vastutuse kohaldamise kontekstis hõlmab endast ka puhtmajanduslikku kahju.

Magistritöö autor on seisukohal, et VÕS § 140 lg 1 tulenev võimalus kahjuhüvitise vähendamiseks on kohaldatav ka juhtorgani liikmete vastu kahju hüvitamise nõuete esitamisel¹¹⁸.

Samasuguseid võimalusi kahjuhüvitise vähendamiseks näevad ette ka muude riikide regulatsioonid.

Hollandi Tsiviilseadustiku § 2:248 (kolmas kuritarvituste seadus) lg 4 kohaselt¹¹⁹ võib kohus juhatuse poolt hüvitatava kahju suurust vähendada kui ta peab seda ülemääraseks, võttes arvesse ebakohase juhtimise iseloomu ja tõsidust, teisi pankroti põhjusi ning äriühingu likvideerimise viisi. Veelgi enam, kohus võib üksiku juhatuse liikme vastutuse ulatust vähendada, kui ta peab seda ülemääraseks võttes arvesse juhatuse liikme ametiaega ja perioodi, mille vältel rikkumine aset leidis.

Šveitsi õiguses võib üldjuhul välja nõuda kogu kahju. Samas on kahju vähendamist võimalik nõuda, kui kahju tekitanu on ise kahju tekitamises süüdi; kahju tekitanu on vaid kergelt hooletu; kahju tekitanu isikut iseloomustavate asjaolude tõttu (nt. haigus, samas ei võeta arvesse puudulikke teadmisi), kolmanda isiku poolt kahju tekitamises osalemine¹²⁰. Analoogselt teiste õigussüsteemidega näeb ka Taani õigus ette võimalused tekitatud kahju vähendamiseks¹²¹.

Magistritöö autori arvates võiksid kahju tekitanut iseloomustavad asjaolud tulla kõne alla ka VÕS § 140 lg 1 kohaldamisel. Samas, kahju tekitaja puudulikud teadmised ei peaks olema kahjuhüvitise vähendamise aluseks juhtorgani liikme vastutuse kontekstis.

¹¹⁷ Samas, S 25.

¹¹⁸ Kohus võib kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Seejuures tuleb arvestada kõiki asjaolusid, eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja nende majanduslikku olukorda, sealhulgas kindlustuse olemasolu.

¹¹⁹ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 177.

¹²⁰ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayox, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 431

¹²¹ B. Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 219.

2.2.2. Vahendatud kahju

Eesti õiguse kohaselt ei saa võlausaldaja esitada nõuet äriühingu omakapitali suuruse vähenemise võlausaldajale langeva osa (nn. reflekskahju) iseseisvaks väljanõudmiseks. Samas võib nõuda kahju hüvitamist äriühingule (kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS § 187 lg 2, § 315 lg 2, alates 1. jaanuarist 2006.a. ÄS § 187 lg 4, § 315 lg 4, § 327 lg 4). Sellise regulatsiooni analoogiks on Saksa AktG § 93 lg 5 ja Austria AktG § 84 lg 5 (s.t. võlausaldaja jälgimisõiguse alusel äriühingu nõuete maksmapaneku võimalust).

Sellist võlausaldaja jälgimisõigust saab käsitleda kui võimalust panna maksma äriühingu nõudeid juhtorgani liikmete vastu ning seda saab käsitleda kui ühte kaudse kahju (nimetatud ka kvoodikahju, reflekskahju) väljanõudmise viisi. Sellist kahju hüvitamise nõuet võib käsitleda Šveitsi õiguse vahendatult tekitatud kahju hüvitamise nõude analoogina.

Šveitsi õiguskirjanduses käsitletakse nn. kvoodikahju väljanõudmist eraldi kahjunõude alaliigina. Kuigi tegemist on eraldi käsitletava nõudena, on tegelik regulatsioon üsna sarnane jälgimisõiguse alusel võlausaldaja poolt nõude maksmapanekuga, mida võimaldab ka ÄS §187 lg 2, ÄS § 315 lg 2.

Šveitsi õiguse kohaselt on võlausaldajal äriühingu maksejõuetuse korral võimalus esitada nõue vahendatult (*indirekt, mittelbar*) kantud kahjude hüvitamiseks.¹²² Sellist vahendatud kahju võib mõista kui võlausaldajale langevat äriühingu poolt kantud kahju kvooti ning see tugineb arusaamale, et äriühingu poolt otse kahju saades, kannatavad kaudselt kahju (reflekskahju) ka äriühingu võlausaldajad.

Seejuures tuuakse vahendatud kahjunõude esitamise õigustusena Šveitsi õiguses välja alljärgnevad võimalikud seisukohad: esimese võimaliku seisukoha kohaselt on äriühingu võlausaldaja nõude esitamise aluseks spetsiaalne õigusjärglus mis tuleneb äriühinguõigusest; teise seisukoha järgi ei pea võlausaldajad materiaalselt jälgimisõigust tõendama ega tuvastama, vaid nõude esitamine on legitiimne, kuivõrd menetluslikult võetakse nõude esitamisel võlausaldaja poolt äriühingu positsioon; kolmanda seisukoha järgi leitakse, et pankroti algatamise korral kuuluvad aktsionäride ja võlausaldajate nõuded rahuldamisele läbi pankrotimenetluse ning esineb vaid ühekordne ja ühtne nõue võlausaldajate kogumi poolt¹²³.

¹²² P.Forstmoser, A.Meyer-Hayox, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 421.

¹²³ Samas, S. 425.

Vaatamata teoreetilistele erimeelsustele vahendatud kahju õigusliku põhjendatuse käsitlusel, on jõutud alljärgnevate praktiliste lahendusteni: võlausaldajad võivad nõuda kogu juhtorgani liikme poolt tekitatud kahju hüvitamist, mitte vaid neile langevat kvooti (OR § 765 lg 1, § 757 lg 1); nõude esitanud võlausaldaja tegutseb kõigi äriühingu vastu nõudeid omavate võlausaldajate huvides, mitte nende vastu; pankrotihalduri nõude alusel tehtud otsus on siduv kõigile võlausaldajatele ning aktsionäridele. Võlausaldajad, kes nõude esitavad, võivad sisse nõuda äriühingu poolt saadud kahju, mitte vaid neile langevat kvooti (OR 765 lg 1, 757 lg 1)¹²⁴.

Vahendatud (kaudse) kahju individuaalne väljanõudmise võimalus on võlausaldajatele tagatud ka Põhjamaade õigussüsteemis. Laajomaa¹²⁵ märgib Soome ühingõigusliku vastutuse kontekstis, et võlausaldajate kahju on peaaegu alati kaudne kahju ning tingitud asjaolust, et äriühing ei suuda tasuda oma võlgnevust võlausaldajate ees. Siit tuleneb põhimõte, et juhul, kui vastava kahju sissenõudmiseks on äriühing juba nõude esitanud, ei saa võlausaldaja esitada enam iseseisvat nõuet.

Näitena võib võlausaldaja kahju hüvitamist nõuda, kui on rikutud varade jagamise reegleid, (OYL § 12:5), vara kinkimise reegleid (OYL § 12:6), kedagi on pandud äriühingu varade arvel põhjendamata eelisolukorda (OYL § 8:14). Kahju hüvitamise nõude esitamise eelduseks on äriühingu omakapitali vähenemine sellise tegevuse tulemusena ning võlausaldaja poolt kahju kandmine. (KKO 1991:122)¹²⁶.

Seega, eelpool käsitletud riikides tunnustatakse võlausaldaja õigust saada hüvitust ka tema poolt kantud kaudsete kahjude eest. Võlausaldajate poolt kantud kaudne kahju väljendub nõuete maksmapaneku raskustes seoses äriühingu omakapitali (netovara) vähenemisega juhtorgani liikme tegevuse või tegevusetuse tagajärjel. Eesti kehtiv õigus toetab sellist käsitlust vaid kaudselt (läbi võimaluse saada hüvitust pankrotipesa arvelt).

2.2.3. Pankrotivara puudujäägi hüvitamine

Eesti kehtiva õigusega ei nähtud äriühingu pankroti korral kuni 1. jaanuarini 2006.a ette juhtorgani liikme erinevat isiklikku tsiviilvastutust võrreldes tavapärase vastutusega. Pankrotihalduri poolt nõuete esitamisel olid kohaldatavad üldised äriseadustikus sätestatud juhtorgani liikme vastu nõude

¹²⁴ Samas, S. 426.

¹²⁵ T. Laajomaa. Monitoring of Managing Directors in Finnish listed companies. Master's Thesis. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2000, p. 30.

¹²⁶ Rissanen, K., Airaksinen M., Castren, M. jt. Oikeuden perustekokset. Yritysoikeus, Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 1999, s. 356.

esitamise alused (vt. p.2.8.). Alates 1. jaanuarist 2006.a. kehtiva äriseadustiku § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹ kohaselt kehtestatakse juhatuse liikmetele solidaarne kohustus hüvitada äriühingule pärast maksejõuetuse ilmnemist tehtud maksed, mille tegemine ei olnud kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Seeläbi kehtestatakse lihtsustatud regulatsioon hüvitamisele kuuluva kahju ulatuse määramiseks. Samas, selliselt hüvitatava kahju ulatus pole seotud pankrotipesa tegeliku vara puudujäägiga.

Eriline regulatsioon juhtorgani liikme vastutuseks pankrotiolukorras on kehtestatud Hollandis. Nii on Hollandi Tsiviilseadustiku § 2:248 (kolmas kuritarvituste seadus) on sätestatud et ühingu pankroti puhul on iga juhatuse liige pankrotivara suhtes solidaarselt vastutav tekkinud võlgade eest (kui neid võlgu ei ole võimalik ülejäänud pankrotipesas olevate varadega kustutada), kui juhatuse on oma ülesandeid ilmselgelt ebahoolikalt täitnud ning seda saab pidada üheks oluliseks pankroti põhjuseks¹²⁷.

Seega, sisuliselt vastutavad juhatuse liikmed teatud tingimustel pankrotivara puudujäägi ulatuses. Samas ei pea see pankrotiavara puudujääk olema otseselt põhjustatud juhatuse liikme poolt oma kohustuste rikkumisest.

Inglise õiguse¹²⁸ (*Insolvency Act 1986*) kohaselt on pankrotistunud äriühingu direktorite vastutuse peamiseks aluseks vastutus ebaõige kauplemise (*wrongful trading*) eest. Nõude esitamiseks tuleb pankrotihalduril tõendada kavatsust võlausaldajaid petta. Nõude esitamise aluseks on asjaolu, et direktor teadis või pidi teadma, et äriühingul puudub võime võetud kohustusi täita. Lisaks võib nõude esitamise aluseks olla direktori poolt piisavate sammude kasutusele mittevõtmine, ebamõistlik käitumine, hooletus. Juhul, kui kohtu poolt leiab ebaõige kauplemine tuvastamist, võib kohus panna direktorile kohustuse teha äriühingule rahaline makse võlausaldajate nõuete rahuldamiseks vajalikus ulatuses. Seejuures tuleb alates pankrotimenetluse alustamise hetkest tasuda makselt intressi.

¹²⁷ M.J.A van Mourik. Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 200.

¹²⁸ G. Morse. Company law. London: Sweet & Maxwell, 1991, p. 417.

Maksejõuetuse teadliku põhjustamise korral võiks ka Eesti pankrotiõiguses kaaluda eriregulatsiooni kehtestamist, millega määratakse juhtorgani liikmetele kohustus hüvitada pankrotivara puudujääk. Selline regulatsioon omaks ilmselt nii üldpreventiivset kui ka eripreventiivset mõju.

2.3. Kohustused ja nende rikkumine

2.3.1. Üldkohustused

Nii TsÜS § 37 lg 1 kui ka kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS § 187 lg 1 ning § 315 lg 1, alates 1. jaanuarist 2006.a. vastavalt § 187 lg 2, § 315 lg 2 sätestavad üldsõnaliselt vastutuse juhtorgani liikme poolt kohustuste rikkumise eest.

Kuivõrd äriseadustik ei tee kahju hüvitamise nõude õigusliku aluse määratlemisel vahet kas vastav juhatuse liikme kohustus võib tuleneda seadusest põhikirjast või kõrgema organi otsusest, võib võlausaldaja oma nõude esitamisel tugineda nii seaduses, põhikirjas kui ka kõrgema organi otsuses määratud kohustuste rikkumisele. Vastava kohustuse asjassepuutuvuse hindamisel on oluline on määratleda seos äriühingu juhtimis- ja esindamisfunktsiooni täitmisega.

Sisu järgi võib juhatuse liikme kohustusi liigitada üldisteks kohustusteks ja spetsiifilisteks, seaduses määratud kohustusteks (nt. raamatupidamise korraldamise kohustus, pankrotiavalduse esitamise kohustus. TsÜS § 35 määratud hoolsus- ja lojaalsuskohustus on kohustuste täitmise hindamise üldisteks standarditeks ehk nagu Tiivel nimetab, üldkohustusteks¹²⁹.

Alates 1. jaanuarist 2006.a. kehtestatakse juhtorgani liikme tegutsemise standardiks või üldkohustuseks „korraliku ettevõtja hoolsus”¹³⁰. Sellise üldise tegutsemiskohustuse kehtestamisega täpsustatakse olemasolevat hoolsuskohustust ning luuakse parem õiguslik alus ärilise otsustuse reegli kui juhtorgani liikme süü mastaabi kohaldamisele.

Hoolsuskohustuse mõistet ja sisu on lisaks Tiiveli täpsemalt käsitletud Kalas¹³¹. Üldistatult võib järeldada, et hoolsuskohustusega määratakse juhtorgani liikme tegutsemise hindamise üldine mastaap. Samas võib hoolsuskohustuse kui sellise rikkumine ka iseseisvalt kaasa tuua juhtorgani liikme vastutuse.

¹²⁹ T.Tiivel. Äriühingu juhtorgani liikme kohustused ja vastutus. Magistritöö. Tartu 2004. lk 13.

¹³⁰ ÄS § 187 lg 1, ÄS § 315 lg 1 ja § 327 lg 1.

¹³¹ Vt. T.Kalau. Juhatuse liikme hoolsuskohustus ja ärilise otsustuse reegel üldise õiguse maades. - Juridica 5, 2000, lk 271-280.

Lojaalsuskohustus on seostatav huvide konflikti vältimise, laenukeelust kinnipidamise, konkurentsikeelust kinnipidamise ja konfidentsiaalsuskohustusega¹³².

Nimetatud üldkohustuste täpsema sisu analüüs ei ole käesoleva magistr töö teemakäsitlusest lähtuvalt vajalik.

Kuivõrd seaduse kohaselt on juhtorgani liige vastutav oma kohustuste rikkumise eest ilma eranditeta, võib väita, et kõik eelnimetatud kohustused võivad olla aluseks nende rikkumise korral juhtorgani liikme vastutusele.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on oma 2. juuni 2003. a otsuses 3-2-1-67-03¹³³ märkinud, et juhatuse liikme kohustus tegutseda majanduslikult kõige otstarbekal viisil on sätestatud ÄS § 306 lg-s 2. See kohustus tähendab ka seda, et juhatuse liige peab olema hoolas, otsuste vastuvõtmiseks piisavalt informeeritud ega tohi võtta aktsiaseltsile põhjendamatuid riske.

Kui juhatuse liige ei tegutse hoolsusega, mida tavaline mõistlik inimene taolises ametis sarnastel tingimustel ilmutaks, siis võib teda pidada hoolsuskohustust rikkunuks, mis võib kaasa tuua vastutuse ÄS § 315 lg 1 järgi. TsÜS § 108 lg 1 kohaselt on juhatuse liikmel kohustus toimida tsiviilõiguste teostamisel ja tsiviilkohustuste täitmisel heas usus. Viimati nimetatust tuleneb juhatuse liikme kohustus vältida oma tegevuses enda ja aktsiaseltsi huvide konflikti.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 3. juuni 2002. a otsuses 3-2-1-75-02¹³⁴ on märgitud, kuna ÄS § 306 lg-te 1 ja 2 kohaselt on juhatus vastutav aktsiaseltsi juhtimise eest ning kohustatud tegutsema majanduslikult kõige otstarbekamal viisil, on raske juhtimisviga, mis põhjustas kahju tekkimise, aluseks ka ÄS § 315 kohaldamisele. Kohus märkis samuti, et hagi rahuldamiseks pidi hageja tõendama, et kostja ei tegutsenud juhatuse liikmena majanduslikult otstarbekalt, kasutas juriidilise isiku vara oma huvides ja tema süüline tegevus põhjustas võlgniku maksejõuetuse.

Nimetatud lahendite pinnalt võib teha järelduse, et Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika kohaselt on hoolsuskohustust sisustatud eelkõige läbi majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustuse.

¹³² T. Tiivel. Piiratud vastutusega äriühingu juhatuse liikme lojaalsuskohustus. - Juridica 4, 2001, lk. 225.

¹³³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 2. juuni 2003. a. otsus AS Lembitu (pankrotis) pankrotihaldur Toomas Saarma kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 07.02.2003 otsusele AS Lembitu (pankrotis) hagi Mart Varjuni vastu kahju hüvitamiseks Nr. 3-2-1-67-03, RT III 2003, 21, 206.

¹³⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 3. juuni 2002. a. otsus AS Trikaado (pankrotis) hagi Ragnar Kõgeli vastu raske juhtimisveaga tekitatud kahju hüvitamiseks, nr. 3-2-1-75-02, RT III 2002, 18, 208

Majanduslikult ebaotstarbekalt tegutsemine võib seega kaasa tuua juhtorgani liikme vastutuse äriühingu ees, jälgimisõiguse alusel seega ka äriühingu võlausaldaja ees.

Saksa õiguses¹³⁵ loetakse juhatuse peamiseks kohustuseks järgida äriühingu juhtimisel tavapärase ja teadliku ärijuhi hoolsust. Juhul, kui juhtorgani liige sellist hoolsust ei järgi, on ta tekitatud kahju eest vastutav¹³⁶.

Austria õiguses on sarnaselt Saksa õigusega ning Eesti õigusega kehtestatud osaühingu juhatuse liikmetele kohustus tegutseda suhetes äriühinguga ärijuhile tavapärase hoolsusega (GmbHG § 25 lg 1). Aktsiaseltsi puhul on samuti kehtestatud kohustus järgida korraliku ärijuhi tavapärast hoolsust (AktG § 84 lg 1, § 99).

Võrdlusena analüüsitud Hollandi õiguse¹³⁷ kohaselt on nii juhatuse kui ka nõukogu liikmetel kohustus järgida seadust, s.h. mõistlikkuse ja õigluse printsiipe, äriühingu põhikirja ning toimida kui hoolikas ja pädev juhatuse või nõukogu liige. Seega, kehtestatud on teatud hoolsusstandard, mille mittejärgimine võib olla aluseks vastutuse kohaldamisele.

Analüüsides teistes Mandri-Euroopa riikides kehtestatud üldisi hoolsusstandardeid tuleb märkida, et otseselt majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustust juhtorgani liikmetele kehtestatud ei ole. Samuti ei saa üldise hoolsuskohustuse rikkumine olla aluseks võlausaldaja poolt jälgimisõiguse alusel nõuete esitamisele.

Näiteks Saksa AktG § 93 lg-s 3 ja Austria AktG § 84 lg-s 3 on sätestatud konkreetne kohustuste kataloog, mille rikkumisel on ette nähtud juhatuse liikme vastutuse kohaldamise võimalus, mis sisaldab näiteks ebaseaduslike väljamaksete tegemist aktsionäridele, ebaseaduslikku varade jagamist või krediidi võtmist jms. Võlausaldaja jälgimisõiguse alusel saab esitada nõude vaid nimetatud kataloogi rikkumise korral või juhtorgani liikme poolt oma kohustuste rikkumise korral raskest hooletusest.

Arvestades Riigikohtu viidatud lahenditest tulenevat majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustuse rikkumist kui võimalikku alust võlausaldajate ees vastutuse kehtestamiseks, võib väita, et vastutus võlausaldajatele tekitatud kaudsete kahjude hüvitamise eest on Eesti õiguses sätestatud

¹³⁵ K.Schmidt, Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 822.

¹³⁶ G.Wirth, M.Arnold, Corporate Law in Germany. München: C.H.Beck, 2004, p. 38.

¹³⁷ H.A. de Savornin Lohman, Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 31.

võrdlemisi laialt. Võiks kaaluda võlausaldajate jälgimisõiguse alusel nõuete esitamise piiramist ainult nende sätete rikkumisega, mille eesmärgiks on võlausaldajate kaitse või mis toovad kaasa otseselt omakapitali vähenemise ning muul juhul rangema süüvormi kehtestamist.

Sellist seisukohta toetab ka nt. Saksa kohtupraktika võlausaldajate jälgimisõiguse rakendamisel, kus on asunud seisukohale, et üldine hoolsuskohustus ei ole võlausaldajate kaitseks kehtestatud kohustus.¹³⁸

Toetust taolisele lähenemisele võib leida ka Šveitsi õigusest¹³⁹, kus on juhtorgani liikme vastutuse aluseks seaduses või põhikirjas sätestatud kohustuse rikkumine. Samas on võlausaldaja poolt nõude esitamise võimalikuks aluseks vaid võlausaldajate kaitseks kehtestatud äriühinguõiguslike kohustuste rikkumine. Šveitsi Ülemkohus (*Bundesgericht*) on oma otsuses 110 II 395 leidnud, et kohustuse rikkumine võib olla võlausaldaja nõude esitamise aluseks vaid juhul, kui on rikutud aktsiaseltsiõiguslike võlausaldajate kaitse sätteid. Sellise kohustuse rikkumine, mille eesmärgiks on kaitsta äriühingut või aktsionäre, pole piisav¹⁴⁰. Seega, üldise hoolsuskohustuse rikkumine pole asjassepuutuv võlausaldaja ees vastutamise kontekstist lähtuvalt.

Põhjamaade õigussüsteemides on võlausaldajatel võimalus nõuda kahju hüvitamist ainult juhul, kui see on tekitatud äriühinguseaduse või äriühingu põhikirja rikkumisega (tõlgendatakse laiendavalt). Nii on Taani õiguse¹⁴¹ kohaselt vastutuse tekkimise aluseks tahtlik või hooletu oma kohustuste täitmisel äriühingule kahju tekitamine. Seejuures kohustused, mis võivad olla vastutuse kohaldamise aluseks sisaldavad äriühingu varade hindamist seoses äriühingu asutamise või selle kapitali suurendamisega. Samas, võlausaldajate ees on juhtorgani liikmed vastutavad üksnes juhul, kui kahju on tekitatud äriühingute seaduse või põhikirja rikkumisega. Gomard on seisukohal, et selline sõnastus ei ole päris kooskõlas süü reeglina (*rule of culpa*)¹⁴².

Soome õiguses¹⁴³ ei piisa üldise hoolsuskohustuse rikkumisest võlausaldaja ees vastutuse tekkimise alusena. Rikkuma peab osäühinguseadust või seadust, millele on osäühinguseaduses otseselt viidatud (raamatupidamise seadus ja raamatupidamise hea tava). Põhikirja rikkumise eest vastutuse

¹³⁸ K.Schmidt. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 825.

¹³⁹ P.Forstmoser, A.Meier-Hayoz, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 427.

¹⁴⁰ Samas, S. 428.

¹⁴¹ B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 215.

¹⁴² Samas, p. 216.

¹⁴³ T.Laajomaa. Monitoring of Managing Directors in Finnish listed companies. Master's Thesis, Helsinki: Helsingin Ylipisto, 2000, p. 29.

ettenägemine tähendab, et rikkuda tuleb just põhikirja, aga mitte kõrgema organi (nt. aktsionäride) otsust. Vastutuse kohaldamise seisukohalt ei ole tähtsust, kas osaiühinguseaduse säte või põhikirja säte, mille rikkumisega on kahju tekitatud, on ette nähtud vahetult kahju kannatanu kaitseks või muul eesmärgiks.

Üldise õiguse maades käsitletakse juhatuse liikmetel lasuvaid kohustusi fidutsiaarkohustustena (*fiduciary duties*).¹⁴⁴ Inglise õiguses sätestatud hoolsuskohustus (*duty of care*) on palju vähem range, kui Saksa süsteemi vaste „korraliku ettevõtja hoolsus”, mis on oma olemuselt palju objektiivsem sisaldades tegevusele hinnangu andmise objektiivseid kriteeriume.¹⁴⁵ Hoolsuskohustust on mingil määral objektiviseeritud vaid pankrotijuhtumiteks. Äriühingute puhul, mis jätkavad tegutsemist, on erinevus märkimisväärne. Lojaalsuskohustuse (*fiduciary duty*) ulatus inglise õiguses on laiem, kui Saksa õiguses. *Trustee*’de kohustustest tulenevad määratlused on peamiseks allikaks direktorite vastutuse määramisel, vaatamata sellele et juhatuse liikme ja *trustee* kohustused on erinevad. Peamised *trustee* kohustused on kohustus kasutada oma võimu vaid kohasel eesmärgil ning kohustus mitte saada oma positsioonist varjatud kasu. Kohustuste rikkumisega võib kaasned a vastutus pankroti korral¹⁴⁶

Eeltoodu pinnalt on eristatavad juhtorgani liikme kohustuste osas, mille rikkumine võiks kaasa tuua vastutuse, võlausaldaja ees kolm erinevat õigussüsteemi: Mandri-Euroopa õigussüsteem, kus vastutuse aluseks on korraliku ärijuhi hoolsuse rikkumine üldjuhul kombineerituna võlausaldajate kaitseks suunatud normi rikkumisega, Põhjamaade õigussüsteem, kus vastutuse aluseks on äriühingut reguleeriva seaduse või põhikirja rikkumine või eriseadustes ette nähtud kohustuse rikkumine ning üldise õiguse maad, kus üldjuhul puuduvad kohustused võlausaldaja ees, kuid kui neid määratleda, on need sarnased üldistele fidutsiaarkohustustele, mille rikkumine võib eelkõige äriühingu pankroti korral kaasa tuua vastutuse äriühingu ees. Eestis kehtestatud regulatsioon järgib selgelt Mandri-Euroopa traditsioone.

2.3.2. Omakapitali säilitamise kohustus ja pankrotiavalduse esitamise kohustus

Võlausaldajate huvi suhetes äriühinguga, arvestades piiratud vastutuse kontseptsiooni on eelkõige suunatud sellele, et äriühing oleks suuteline täitma endale võetud kohustusi.

¹⁴⁴ F.A.Gevurtz. Corporation Law. St. Paul, MINN: West Group, 2000, p 48.

¹⁴⁵ Drury, R. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p 105.

¹⁴⁶ Samas ,p. 105.

Äriühingu omakapitali kaitse ja aruannete koostamise ja avalikustamise osas on äriühinguõigust ühtlustatud ka Euroopa Liidu tasandil.

Teine nõukogu direktiiv 77/91/EMÜ 13. detsembrist 1976.a.¹⁴⁷ Art. 17 lg 1 kehtestab kohustuse, et aktsiakapitali olulise vähenemise korral tuleb kokku kutsuda aktsionäride üldkoosolek liikmesriikide seadustes sätestatud tähtaja jooksul, otsustamaks, kas aktsiaselts tuleb lõpetada või kasutada muid meetmeid. Art. 17 lõikes 2 on sätestatud, et liikmesriikide seadused võivad lõike 1 tähenduses oluliseks peetava vähenemise suuruseks määrata summa, mis ei ole suurem kui pool aktsiakapitalist.

Omakapitali kaitseks on kehtestatud vara vähenemise korral kohustuslikke toiminguid ette nägevad sätted ÄS § 176 (osäühing), ÄS § 301 (aktsiaselts), millele korrespondeerub juhatuse kohustus kutsuda kokku erakorraline üldkoosolek (ÄS § 292 lg 2 p 1) või osanike koosolek (ÄS § 171 lg 2 p 1).

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on sätestatud TsÜS § 36, ÄS § 180 lg 5¹ (osäühing), ÄS § 306 lg 3¹ (aktsiaselts).

Omakapitali kaitset ja pankrotiavalduse esitamist puudutavad sätted on kriminaalõiguslikult tagatud (KarS¹⁴⁸ § 380). Seejuures on karistusseadustiku kommentaarides märgitud, et koosseisuga kaitstav õigushüve on eelkõige osanike ja aktsionäride huvid, pankrotiavalduse esitamata jätmisel eelkõige võlausaldajate huvid ja teiste huvid, kes on äriühinguga majanduslikult seotud¹⁴⁹.

Osanike või üldkoosoleku kokkukutsumise kohustus lähtub eelkõige äriühingu osanike ja aktsionäride huvidest olla informeeritud majandusliku seisundi halvenemisest, mitte niivõrd võlausaldajate huvidest.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on oma 7. detsembri 2004.a. otsuses 3-2-1-137-04¹⁵⁰ asunud seisukohale, et ÄS § 171 lõikes 2 ja § 180 lõikes 5¹ sätestatud kohustuse tahtlikku või raske hooletuse tõttu rikkumist tuleb käsitada raske juhtimisveana. Sellise järelduse tegemisel arvestab

¹⁴⁷ Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

¹⁴⁸ RT I 2001, 61, 364; 2005, 40, 311

¹⁴⁹ J.Sootak, P.Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002, § 380 Komm.1.

¹⁵⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7. detsembri 2004. a otsus OÜ Pärnen A.K. pankrotiavalduses, nr. 3-2-1-137-04, RT III 2004, 37, 378

kolleegium seda, et nende kohustuste täitmata jätmise eest on seadusandja ette näinud ka kriminaalvastutuse.

Seega toob, arvestades pankrotihalduri poolt hagi esitamise kohustust, nii üldkoosoleku kokkukutsumise kui ka pankrotiavalduse esitamata jätmise kohustuse rikkumine kaasa juhtorgani liikme isikliku vastutuse pankrotistunud äriühingu, ehk kaudselt ka võlausaldajate ees.

Teatud juhtudel võib sellise kohustuse täitmatajätmise olla võlausaldaja ees deliktilise vastutuse tekkimise aluseks (vt. p. 3.2.1.).

Soome õiguse praktikas on tunnustatud, et võlausaldaja ees isikliku vastutuse tekkimise näiteks on ka olukord, kus seaduses sätestatud nõuete kohaselt jätetakse esitamata pankrotiavaldus¹⁵¹. Vastutus pankrotiavalduse esitamata jätmisega tekitatud kahjude eest laieneb äriühingu juhatuse liikmetele. Vastutus laieneb ka tegevdirektorile ning võib laieneda ka äriühingu nõukogu liikmetele¹⁵².

Pankrotiavalduse mitteesitamisega kaasneva vastutuse kohaldamine võib olla problemaatiline. Näiteks võib tuua Soome ülemkohtu otsuse (KKO 2000:106): Juhatuse koosnes perekonnaliikmetest. Praktikas tegutses neist üks äriühingu juhtimisega. Ülemkohus leidis, et ka teised kaks juhatuse liiget olid vastutavad kahju eest, mis tekkis seoses sellega, et juhatuse ei esitanud OYL § 13:2.2. kohaselt pankrotiavaldust. Kohus ignoreeris fakti, et ühel juhatuse liikmel ei olnud isegi õigust pankrotiavaldust esitada. Toiviainen rõhutab nimetatud kontekstis, et üksikul juhatuse liikmel peab olema vähemalt õigus, kui mitte kohustus pankrotiavaldust esitada¹⁵³. Tegevdirektoril ei ole isegi mitte õigust pankrotiavaldust esitada. Seega on tema ainsaks kaitseks vastutuse eest tagasiastumine¹⁵⁴. Toiviainen on seisukohal, et ainsaks väljapääsuks oleks teha igakuks, kes jätkab maksejõuetuks muutunud äriühingu juhtimist isiklikult vastutavaks pärast selle sündmuse tekkimist tekkinud võlgade eest (*“lifting the veil”* doktriin)¹⁵⁵.

Eesti PankrS § 13 lg 4 sätestab iga juhatuse liikme õiguse pankrotiavalduse esitamiseks, ka siis kui tal ei ole õigust äriühingut üksi esindada. Sellist regulatsiooni võib magistr töö autori arvates pidada

¹⁵¹ P. Koski, G. Schulten, Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s. 595.

¹⁵² H. Toiviainen, About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001, p. 57.

¹⁵³ Samas, p.59.

¹⁵⁴ Samas, p.59.

¹⁵⁵ Samas, p. 60.

õnnestunuks. Samas võib see juhatuse siseste erimeelsuste korral oluliselt häirida äriühingu majandustegevust.

Saksa õiguses sätestatakse kohustus esitada pankrotiavaldus kolme nädala jooksul maksejõuetuse ilmnemisest (AktG § 92 lg 2; GmbHG § 64). Selline regulatsioon on sarnane 1. jaanuarist 2006.a. jõustunud äriseadustiku muudatustega, kus tähtajana kehtestatakse 20 päeva.

Nimetatud kohustuse rikkumise korral on juhatus vastutav võlausaldajatele tekitatud kaudsete kahjude hüvitamise eest, pärast pankrotimenetluse algatamist makse tegemisega pankrotivara hulka.

Schmidt on seisukohal, et BGB § 823 lg 2 ja GmbHG § 64 alusel kuulub hüvitamisele võlausaldajate kogumi kahju, mitte uute võlausaldajate, kelle nõuded on tekkinud pärast pankrotiavalduse esitamise kohustust, negatiivsed huvid¹⁵⁶. Põhjuseks, miks üksikul võlausaldajal pole iseseisvat nõudeõigust kahju hüvitamiseks, on toodud, et § 64 ei kaitse mitte üksikut võlausaldajat temale tekkinud kahju eest, vaid kõiki võlausaldajaid kahju eest, mida nad võiksid kanda seoses äriühingu vara jätkuva vähenemisega¹⁵⁷.

Magistritöö autor on seisukohal, et põhimõtteliselt analoogne tõlgendus on võimalik, arvestades Eesti õigusliku regulatsiooni sarnasust, ka äriseadustiku ja võlaõigusseaduse pinnalt.

2.3.3. Aruannete koostamise ja avalikustamise kohustus

Lisaks omakapitali säilitamisele on võlausaldajate huvi suunatud äriühingu kohta edastatud avaliku informatsiooni adekvaatsusele ja asjakohasusele, et teha õigeid otsustusi äriühinguga tehingute tegemisel.

Ka majandusaasta aruannete koostamise ja avalikustamise reeglite osas on Euroopa Liidu tasandil õigus ühtlustatud. Nii kehtestab Neljas nõukogu direktiiv 78/660/EMÜ, 25. juulist 1978¹⁵⁸ üldnõuded kõigile raamatupidamisaruannetele ja nende avalikustamisele.

Aruannete koostamise ja avalikustamisega kaasnevad nõuded on täpsemalt reguleeritud ÄS §179, 331-334) ja raamatupidamise seaduses (RPS)¹⁵⁹.

¹⁵⁶ K.Schmidt, Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 1084.

¹⁵⁷ Samas, S. 1084.

¹⁵⁸ Neljas nõukogu direktiiv 78/660/EMÜ, 25. juulist 1978, mis põhineb asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktil g ja käsitleb teatavat liiki äriühingute raamatupidamise aruandeid. Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

Vastavalt RPS § 25 lg-le 1 kirjutavad tegevjuhtkonna ja kõrgema juhtorgani liikmed majandusaasta aruandele koos kuupäeva märkimisega pärast aruande heakskiitmist alla. Kuni 1. detsembrini 2005.a. oli nimetatud allkirja õiguslik tähendus ebaselge. Alates 1. detsembrist 2005.a. sätestab RPS § 25 lg 3 et allkirja andmisega kinnitavad aruandele allakirjutanud isikud aruandes esitatud andmete õigsust.

Sellise kinnituse õiguslikuks tähenduseks peaks magistritöö autori arvates olema kinnitus, et juhtorgani liikmed on aruandega tutvunud ning olnud nõuetekohaselt hoolsad aruande koostamise menetluses, arvestades juhatuse ja nõukogu vahelist pädevuse jaotust ja äriühingu sisemist korraldust. Pelgalt allakirjutamine ei peaks olema aluseks vastutuse kohaldamisele ebaõige aruande sisu eest. Vastutuse kohaldamiseks peaks magistritöö autori arvates olema tuvastatud ka mõne muu kohustuse (nt. hoolsuskohustus) rikkumine. Vastupidisel juhul oleks vastutus aruandes sisalduva informatsiooni õigsuse eest ülemäära range¹⁶⁰.

Soome OYL § 8:6:2 sätestab juhatuse kohustuse tagada, et äriühingu raamatupidamine ja vara üle arvestuse pidamine on asjaomaselt korraldatud. Tegevdirektoril on kohustus tagada, et raamatupidamine on seaduspärane ja vara säilitamine on nõutaval tasemel korraldatud.

Hollandi õiguse kohaselt võib aruannete avalikustamise kohustuse rikkumine olla aluseks pankrotihalduri poolt kolmanda kuritarvituste seaduse alusel lihtsustatud ja laiendatud vastutuse kohaldamisele. Kuivõrd pankrotihaldurile pandud tõendamiskoormis kolmanda kuritarvituste seaduse rakendamisel on Hollandi õiguses väga kõrge, on nagu eelpool selgitatud, kolmanda kuritarvituste seadusega kehtestatud kaks juhatuse kohustust, mille rikkumine muudab tõendamiskoormist¹⁶¹: korrektse raamatupidamise kohustus (sisaldab ka kohustust säilitada dokumente 10 aasta jooksul ning koostada majandusaasta aruandeid õigeaegselt) ning kohustus avalikustada majandusaasta aruanne õigeaegselt Hollandi äriregistri vahendusel¹⁶².

¹⁵⁹ RT I 2002, 102, 600; 2005, 61 478

¹⁶⁰ Tuleb märkida, et aruannete korrektse koostamise ja esitamise kohustust võib lugeda võlausaldaja kaitseks kehtestatud kohustuseks, mistõttu võiks sellele järgneda lisaks juhtorgani liikme äriühinguõiguslikule vastutusele äriühingu ees ka juhtorgani liikme deliktiline vastutus võlausaldaja ees.

¹⁶¹ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 55.

¹⁶² Sellise kohustuse rikkumise juhtumil eeldatakse, et juhatus on ilmselgelt rikkunud oma juhtimiskohustust (*mismanagement*) ning et juhtimiskohustuse rikkumine oli pankroti oluliseks põhjuseks, vt. samas, p. 180.

Raamatupidamiskohustuse ja aruannete avaldamise kohustuse rikkumine loetakse Hollandi kohtupraktika kohaselt ebaoluliseks, kui aruande avalikustamise tähtaega on rikutud mõjuval põhjusel lühikest aega. Nii otsustas Hollandi ülemkohus *Kempers en Sarper* kaasuses¹⁶³, et viivitus aruande esitamise tähtajas 13 päeva on ebaoluline. Samas, *Pfennings/Mr. Niedrer q.q.* kaasuses leidis kohus, et 17-päevane hilinemine ilma asjakohase põhjuseta on oluline rikkumine.

Eeltoodu kinnitab, et aruannete koostamise ja korrektse avalikustamise kohustust on peetud võlausaldajate huvide kaitse väga oluliseks tagatiseks.

2.4. Põhjuslik seos

Võlausaldaja jälgimisõiguse alusel vastutuse kohaldamiseks peab juhtorgani liige olema tekitanud kahju kohustust rikkuva käitumisega (kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS § 187 lg 1, § 315 lg 1, alates 1. jaanuarist 2006.a. §187 lg 2, § 315 lg 2) Seega, juhtorgani liikme poolt kohustuse rikkumise ja äriühingu poolt kantud kahju vahel peab olema põhjuslik seos.

Soome õiguskirjanduses¹⁶⁴ on mainitud, et põhjusliku seose (*syy-yhteys*) tuvastamine on vastutuse kohaldamise keerulisemaid küsimusi. Omaksvõetud adekvaatsusteooria kohaselt tuleb põhjusliku seose määramisel kahju põhjustena arvesse võtta vaid need asjaolud, mis tavalise elukogemuse kohaselt, mitte erakorraliselt esinevate asjaolude tõttu, on kaasa toonud kahju tekkimise. Ühtegi asjaolu ei võeta kahju põhjusena arvesse vaid seetõttu, et see on antud juhtumil kaasa toonud kahju. Adekvaatsusteooriat on palju kritiseeritud põhjusel, et see välistab kahju hüvitamise kohustuse juhtudel, kus kahju põhjus on erakordne ja ainulaadne.

Põhjusliku seose määramisel kohaldatakse ka Šveitsi õiguses adekvaatsuse teooriat. Ühinguõiguse seisukohalt on oluline seos juhtorgani liikme kohustatud käitumise ja kantud kahju vahel¹⁶⁵. Aktsiaseltsiõiguslikus kontekstis on märgitud, et põhjuslike seose olemasolu hindamisel võib ilmned, et juhtorgani liikme poolne kohustuse rikkumine on vaid üheks kahju võimalikuks

¹⁶³ J.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p.181

¹⁶⁴ P.Koski. G. Schulten. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s. 582.

¹⁶⁵ F.Horber. Die Kompetenzdelegation beim Verwaltungsrat der AG und ihre Auswirkungen auf die aktienrechtliche Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1986, S. 26.

põhjuseks. Samas märgitakse, et adekvaatne seos esineb ka juhul, kui kohustuse rikkumine ei ole ainsaks kahju põhjuseks¹⁶⁶.

Adekvaatsusteooria on magistritöö autori arvates põhjusliku seose määramisel ühinguõiguslikus kontekstis kohaldatav ja selle kasutamine põhjendatud.

Põhjusliku seose praktiline kohaldamine lähtudes adekvaatsusteooriast võib juhtorgani liikme vastutuse kohaldamisel tekitada autori arvates raskusi, kuivõrd kahju võib keerulistes ärilistes suhetes saabuda mitmete asjaolude koostoime tulemusena. Asjaolu, et põhjusliku seose tuvastamine on sageli keeruline, võib autori hinnangul olla üheks põhjuseks taoliste kaasuste vähesusele kohtupraktikas.

2.5. Süü

2.5.1. Süüline või mittesüüline vastutus

Juhtorgani liikme vastutus äriühingu ees (ning seega ka kaudne vastutus võlausaldaja ees) on Eesti õiguse kohaselt lahendatav lepingulise vastutuse põhimõtete kohaselt.

Seega on kohaldatav VÕS § 103 lg 1, mille kohaselt vastutab võlgnik kohustuse rikkumise eest välja arvatud, kui rikkumine on vabandatav. Eeldatakse, et kohustuse rikkumine ei ole vabandatav. Süüline vastutus on kohaldatav ainult seaduses või lepingus sätestatud juhtudel (VÕS § 104 lg 1).

Erinevalt nõukogu liikmete vastutust reguleerivast ÄS § 327 sätestatust¹⁶⁷ ei näinud seadus kuni 1. jaanuarini 2006.a. juhatuse liikme vastutuse kohaldamise eeltingimusena põhjaluses ette süülist vastutust (TsÜS § 37 lg 1; kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud ÄS § 187 lg 1, ÄS § 315 lg 1).

Samas, võrdlusena, vastutus ebaseadusliku väljamakse tagastamise eest (ÄS § 158, 280) oli ka kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud äriseadustiku redaktsiooni kohaselt süüline.

Seega, võiks seaduse tekstist lähtuvalt asuda seisukohale, et juhatuse liikmete vastutus oli vastavalt 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud äriseadustikule ja võlaõigusseadusele mittesüüline vastutus (v.a. seaduses otseselt ettenähtud juhud). Deliktiline vastutus on igal juhul süüline vastutus VÕS § 1050 sätestatule.

¹⁶⁶ Samas, S. 27.

¹⁶⁷ Vastavalt ÄS § 327 kuni 1. jaanuarini 2006.a. redaktsioonis sätestatule vastutavad nõukogu liikmed seaduse või põhikirja rikkumise ning oma kohustuste täitmata jätmisega süüliselt tekitatud kahju eest solidaarselt vastavalt ÄS § 315 sätestatule nagu juhatuse liikmed.

VÕS § 103 lg 1 kohaselt vastutab võlgnik kohustuse rikkumise eest, välja arvatud, kui rikkumine on vabandata. Eeldatakse, et kohustuse rikkumine ei ole vabandata.

Juhatuse liige vabaneb vastutusest vaid juhul, kui ta on oma kohustusi rikkunud vääramatu jõu tõttu (VÕS § 103 lg 2). Seejuures on Riigikohtu tsiviilkolleegium oma 16. oktoobri 2003.a. otsuses 3-2-1-111-03¹⁶⁸ märkinud, et vääramatu jõuna saab käsitleda erakordset ja antud asjaolude juures objektiivselt vääramatut sündmust, mis on väljaspool võlgniku mõjupiirkonda. Mingi asjaolu vääramatuks jõuks lugemine ei sõltu sellest, kas kostja teadmatus sellest asjaolust oli tingitud tema hooletusest või mitte.

Juhatuse liikmete mittesüüline vastutus, isegi, kui see on kehtestatud vastutusena äriühingu ees, on tundmatu kõigis analüüsitud õigussüsteemides.

Autori arvates tuleb enamiku juhatuse liikme kohustuste rikkumise korral tuli ka Eesti ühinguõiguses tuvastada ka kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud seaduse alusel vähemalt juhtorgani liikme hooletus ning juhtorgani liikmel on võimalik vastutusest vabanemiseks tõendada, et ta on hoolsuskohustust täitnud.

Selline järeldus on võimalik arvestades juhtorgani liikme ja äriühingu vaheliste suhete käsundilaadset iseloomu ning TsÜS § 35 sätestatud üldist hoolsuskohustust ning VÕS § 620 lg-st 1 tulenevat kohustusega tegutseda oma kohustuste täitmisel käsundi laadist tuleneva vajaliku hoolsusega. Taoline hoolsalt tegutsemise kohustuse rikkumisele korrespondeerub VÕS § 104 lg-s 3 toodud hooletuse mõiste, mille kohaselt on hooletus käibes vajaliku hoole järgimata jätmine. Seega, kui juhtorgani liige ei täida TsÜS § 35 tulenevat kohustust, ei järgi ta käibes vajalikku hoolt.

Ilma hoolsuskohustuste rikkumiseta ei ole võimalik väita, et juhtorgani liige oleks oma kohustusi rikkunud, mistõttu puudub üldse alus vastutuse kohaldamiseks. Seega, sisuliselt on vastutus süüline vaatamata seaduse sätestusele.

Seisukohta, et käsunduslepingu rikkumise tuvastamine eeldab igal juhul hoolsusnõuete rikkumise tuvastamist on põhimõtteliselt toetatud ka Eesti õiguskirjanduses¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. oktoobri 2003.a. otsus TÕ Geteir kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 30.04.2003 otsusele TÕ Geteir hagi OÜ Forss vastu kahju hüvitamiseks.otsus nr. 3-2-1-111-03, RT III 2003, 33, 340

¹⁶⁹ I.Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Võlaõigus I. Üldosa, Tallinn:Juura, 2004, lk. 201.

Omaette probleemiks on juhtumid, kus juhtorgani liige on rikkunud seaduses otseselt ettenähtud kohustust (nt. aruannete koostamise ja avalikustamise kohustus, üldkoosoleku kokkukutsumise kohustus, pankrotiavalduse esitamise kohustus). Selliste konkreetsete kohustuste rikkumine võiks autori arvates iseenesest olla käsitletav hoolsuskohustuse rikkumisena.

Süüalise vastutuse põhimõttest lähtutakse Soome õiguses¹⁷⁰ ning Šveitsi õiguses, seejuures piisab vastutuse kohaldamiseks hooletusest. Šveitsi õiguse kohaselt defineeritakse hooletust läbi teadlikkuse kohustuse rikkumise võimalikust tagajärjest. Hinnata tuleb asjaolusid lähtuvalt otsuse tegemise ajast. Ei ole piisav, kui asjaolud ilmnevad hiljem teada saadud teadmiste põhjal. Kasutatakse objektiivset süümastaapi. Mastaabiks võetakse selline hoolsus, milline on omane teadlikule ja mõistlikule inimesele samasuguses olukorras kui kohustatud isik ja samasugustel asjaoludel. Seega, vastutuse selgitamiseks tuleb taastada konkreetsed asjaolud.¹⁷¹ Objektiivse süümastaabi hindamisel arvestatakse normaalsete riskide võtmise vajadust äritegevuse arendamiseks, investeerimisvajadust ning vajadust olla äritegevuses innovatiivne¹⁷².

Raskele hooletusest või sellest isegi rangemast süü vormist lähtutakse kolmanda kuritarvituste seaduse alusel vastutuse kohaldamisel Hollandis. Vastutuse kohaldamise eeldusena märgitud ilmselgelt ebakohane kohustuste täitmine tähendab, et kohtutel on võimalus juhtimisülesannete täitmist hinnata üksnes piiratud ulatuses. Tegemist on ilmselgelt ebakohase juhtimisega, kui ükski mõistlik ärijuht sellisel viisil oma kohustusi ei täidaks. Selle sätte kohaldamise kriteerium on isegi rangem, kui „raske hooletus”, mis on olnud Hollandi õiguses aluseks muude juhtorgani vastutust reglementeerivate sätete kohaldamise¹⁷³.

Declercq¹⁷⁴ on rõhutanud, et termin „ilmselge” peab tähendama seda, et teo või tegevusetuse ebakohasus on ilmselge ning kahtluse korral ei teki juhatusel vastutust. Ebakohast juhtimist tuleb selgelt eristada ebaprofessionaalsest, läbimõtlematust, mitteamurkusest juhtimisest või juhtimisest, mis on äriühingu võlausaldajatele kahjulik.

¹⁷⁰ P.Koski, G. Schulten. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s. 583

¹⁷¹ P. Forstmoser, A. Meier-Hayoz, P. Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 428.

¹⁷² F.Horber. Die Kompetenzdelegation beim Verwaltungsrat der AG und ihre Auswirkungen auf die aktienrechtliche Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1986, S. 29.

¹⁷³ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 54.

¹⁷⁴ P.J.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p. 179.

Võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõuete maksmapanekul lähtuvalt Saksa AktG § 93 lg 5 ja Austria AktG § 84 lg 5 tuleb tuvastada juhtudel, kus pole tegemist konkreetset Saksa AktG § 93 lg 3 Austria AktG § 84 lg 3 sätestatud kohustuste rikkumisega, juhtorgani liikme raske hooletus.

Alates 1. jaanuarist 2006.a. äriseadustikku täiendati ja kehtestati, et juhtorgani liige vabaneb vastutusest, kui ta on tegutsenud korraliku ettevõtja hoolsusega. Taolise muudatuse praktiline rakendamine võimaldab täpsemalt määratleda erinevaid hoolsusstandardeid erineva suurusega äriühingute tarbeks. Samuti rõhutab see erinevust tavalisest hoolsusstandardist. Samas ei ole selline muudatus tagantjärele kohaldatav, nagu on kinnitanud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium oma 22.oktoobri 2003.a. otsuses tsiviilasjas nr. 3-2-1-96-03¹⁷⁵. Seega, varasemal perioodil tekkinud nõude aluste osas võib süüalise vastutuse kohaldamisel töö autori hinnangul siiski tekkida praktilisi probleeme, mille lahendamisel tuleks töö autori hinnangul tuleks lähtuda ülaltoodud käsitlusest.

2.5.2. Ärilise otsustuse reegel

Ärilise otsustuse reegel on eelkõige üldise õigussüsteemi maade teooriast ja praktikast tuletatud täiendav kriteerium juhtorgani liikme kohustuste rikkumise, eelkõige rikkumise süülisuse hindamiseks.

Kalaus on märkinud¹⁷⁶, et ärilise otsustuse reegel on kaitsemehhanism, milleta ei nõustuks paljud spetsialistid juhatuse liikme kohustusega kaasnevaid riske enda peale võtma. Just ärilise otsuse reegel annab juhatusele piisava diskretsiooniruumi, mida on vaja, et äriühingut paindlikult ja efektiivselt juhtida, samas kindlustab äriühingule kaitse selgete hoolsuskohustuse rikkumiste eest. Ärilise otsustuse reeglit on võimalik sõnastada alljärgnevalt¹⁷⁷: juhatuse liige, kes teeb ärilise otsuse heas usus, täidab hoolsuskohustust, kui: 1) ta ei ole oma ärilisest otsusest isiklikult huvitatud; 2) ta on oma ärilise otsuse osas informeeritud sellisel määral, mida ta peab antud tingimustel mõistlikult piisavaks, ja 3) ta usub ratsionaalselt, et tema äriline otsus on äriühingu parimates huvides.

¹⁷⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.oktoobri 2003.a. otsus Kalev Paumverk'i kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 25.02.2003 otsus Eesti Vabariigi (Tartu Linna Maksuameti kaudu) hagi Kalev Paumverki vastu 1 235 585 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-96-03, RT III 2003, 33, 343

¹⁷⁶ T. Kalaus . Juhatuse liikme hoolsuskohustus ja ärilise otsustuse reegel üldise õiguse maades. - Juridca 5, 2000, lk. 272.

¹⁷⁷ Samas, lk. 272.

Ärilise otsustuse reegel on tuletatav üldisest hoolsuskohustusest (TsÜS § 35). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsuses 3-2-1-45-03¹⁷⁸ asuti seisukohale, et majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustus tähendab ka seda, et juhatuse liige peab olema hoolas, otsuste vastuvõtmiseks piisavalt informeeritud ega tohi võtta osaühingule põhjendamatuid riske. Kui juhatuse liige ei tegutse hoolsusega, mida mõistlik inimene taolises ametis sarnastel tingimustel ilmutaks, võib teda pidada hoolsuskohustust rikkunuks, mis võib kaasa tuua vastutuse ÄS § 187 lg 1 järgi. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 108 lg-st 1 tuleneb juhatuse liikme kohustus toimida tsiviilõiguste teostamisel ja tsiviilkohustuste täitmisel heas usus. Sellest johtub juhatuse liikmete kohustus vältida oma tegevuses enda ja osaühingu huvide konflikti.

Nimetatud otsusest võib tuvastada järgmised ärilise otsustuse reeglile viitavad komponendid: piisav informeeritus otsuste vastuvõtmiseks; huvide konflikti vältimine. Ratsionaalne usk, et tegevus on äriühingu parimates huvides pole nimetatud Riigikohtu otsusest kriteeriumina tuletatav. Samuti pole nimetatud Riigikohtu otsusest ei ole võimalik tuletada komponenti: otsustuse tegemine konkreetsel ajamomendil, lähtuvalt nimetatud ajamomendil teadaolevast informatsioonist.

Riigikohtu viidatud lahend ei anna samas alust laiendavaks tõlgenduseks. Seega võiks teha järelduse, et põhimõtte on süü määratlemisel oluline vaid majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustuse võimaliku rikkumise hindamise korral.

Saksa õiguses tunnistavad kohtud, et juhtorgani poolt vastuvõetud otsused võivad olla ekslikud. ARAG kaasuses leidis Saksa ülemkohus, et juhtorganile antakse lai tegutsemisala. See sisaldab teadlikku äririskide võtmist ning sisaldab ekslike otsuste ja hinnangute riski. Saksa ülemkohus toetab seega USA ärilise otsustuse reeglit. Lai ettevõtlusvabadus, mis antakse juhatusele ei ole samas piiramatult. Juhatuse liikmetel ei tohi olla isiklike huve vastuvõetud otsustes, nad peavad täpselt määratlema otsuste vastuvõtmise alused ning nad ei tohi võtta vastutustundetud ettevõtlusriske.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsus Raivo Raidna kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 19.11.2002 otsusele Eesti Vabariigi hagi OÜ Viplala ja Raivo Raidna vastu 385 384 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-45-03, RT III 2003, 18, 173

¹⁷⁹ G.Wirth, M.Arnold. Corporate Law in Germany. München: C.H.Beck, 2004, p.39.

Castren¹⁸⁰ rõhutab, et ka Soome õiguses tunnustatakse üldjuhul ärilise otsustuse reeglit. Juhul, kui tegevus on ärilise otsustuse reegli kohaselt aktsepteeritav, ei saa kohaldada juhatuse liikmete vastutust. Hinnangu annab kohus. Soome õiguse kohaselt ei kohaldata ärilise otsustuse reeglit juhul, kui vastaval organil on seaduse kohaselt kohustus tegutseda, nt. kohustus kokku kutsuda üldkoosolek, et alustada äriühingu likvideerimist (OYL § 13:2-3). Soome ülemkohus on leidnud, et sellise kohustuse rikkumise korral on juhatusel kohustus hüvitada võlausaldajatele kahju¹⁸¹. Teiseks juhtumiks, mil ärilise otsustuse reeglit ei kohaldata, on juhatuse poolt tegevdirektori tegevuse üle järelevalve teostamise kohustuse rikkumine või nõukogu poolt juhatuse tegevuse üle järelevalve teostamise kohustuse rikkumine. Otsuste delegeerimisel ei ole seejuures vastutusele mingit mõju¹⁸².

Toiviainen¹⁸³ möönab, et ühinguõiguslikul alusel vastutuse määratlemisel tuleb arvesse võtta seda, et äritegevuses ja konkurentsisis tehakse väärotsustusi. Teatud piirides on valeotsustuste tegemine normaalsesse äritegevusse kuuluv sõltumata sellest, et neist võib ühingule või kolmandatele isikutele kahju tekkida.

Ärilise otsustuse reegel on Toiviaineni hinnangul¹⁸⁴ oluline mõõdupuu hindamaks, kas kahju on tekitatud hooletusega. Eksimisrisk on äriliste otsustuste tegemisel suur, kuivõrd otsustada tuleb sageli kiiresti ning puuduliku informatsiooni tingimustes. Kahju hüvitamise põhimõtteid käsitlevasse diferentsiteooriasse sobitatuna tähendab ärilise otsustuse reegel seda, et kahju hüvitamise kohustuse eelduste tuvastamiseks tuleb hinnata, kas kujutletav hoolas ärijuht oleks toimunud konkreetses olukorras, vastavates elulistes suhetes samuti kui konkreetne valearvestuse teinud juhataja.

Samuti tehakse Taani õiguses juhtorgani liikme vastutuse kohaldamisel vahet ebaausa käitumise ja ebaõnnestunud äritehingu vahel – juhatuse ei vastuta, kui ta on heaks kiitnud äritehingud, mis on ebamõistlikud või ebakohased. Juhatust ei saa lugeda vastutavaks turu ebaõige hindamise eest jne¹⁸⁵.

¹⁸⁰ M.Castren. Corporate governance the responsibilities of the board of directors and the supervisory board. - The Finnish national reports to the XVth Congress of the International Academy of Comparative law. Bristol 1998. Helsinki: Finnish Lawyers Publishing, 1998, p. 123.

¹⁸¹ Samas, p. 124.

¹⁸² Samas, p. 124.

¹⁸³ H. Toiviainen. Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994, s.1031.

¹⁸⁴ Samas, s. 1031.

¹⁸⁵ B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 240.

Hollandi õiguskirjanduses märgitakse¹⁸⁶, et seaduses puudub USA süsteemile sarnane ärilise otsustuse reegel. Samas, kohtupraktikas ei seata kahtluse alla tegevusi, milliseid sarnastel asjaoludel oleks mõistlikult võinud teha teised, hästi informeeritud ja hoolikad juhid sarnastel positsioonidel sarnases majandusharus.

Ka Hollandi õiguses kolmanda kuritarvituste seaduse alusel vastutuse kohaldamisel on ilmselgelt hooletu kohustuste täitmise piiritlemiseks oluline arvestada juhtorgani liikmele konkreetsel ajamomendil teadaolevatest andmetest. Asjaolu, et tulevikus asetleidvad sündmused võivad äriühingule kahju tuua, ei saa iseenesest olla juhatuse liikme vastutuse aluseks¹⁸⁷.

Võib asuda seisukohale, et alates 1. jaanuarist 2006.a. äriseadustikus vastutusest vabastava kriteeriumina märgitud „korraliku ettevõtja hoolsus” kujutab endast ärilise otsustuse reegli formaalse aluse kehtestamist Eesti õiguses. Muudatusi põhjendavas seletuskirjas on äriseadustiku muutmist nende sätete osas muuhulgas põhjendatud vajadusega kohustuste rikkumise tuvastamiseks hinnata näiteks juhatuse poolt maksete tegemist võlgade katteks. Kui juhatuse liige valib kohustuse täitmise, mis tulevikus võib tagada äriühingu eksistentsi ja kõigi võlgade tasumise ning eeldusel, et juhatuse liige ei riku samaaegselt muid kohustusi – näiteks kohustust esitada pankrotiavaldus - tuleks sellist käitumist pidada majanduslikult otstarbekaks. Seega, alates 1. jaanuarist 2006.a. suureneb majandusliku otstarbekuse kaalumise osatähtsus juhtorgani liikme tegevuse õiguspärasuse hindamisel.

2.5.3. Kõrgendatud vastutuse võimalikud juhtumid

Eesti õiguse kontekstis võib pidada juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise aspektist problemaatiliseks olukordi, kus juhtorgani liige on rikkunud seaduses otseselt ettenähtud kohustust, milleks võlausaldajate huvidest lähtuvalt on eelkõige aruannete koostamise ja avalikustamise kohustus (ÄS § 179, 332-334), üldkoosoleku kokkukutsumise kohustus omakapitali puuduse korral (ÄS171, § 292), pankrotiavalduse esitamise kohustus (TsÜS § 36, ÄS § 180 lg 5¹; § 306 lg 3¹). Selliste kohustuste rikkumist võiks käsitleda iseenesest TsÜS §35 hoolsuskohustuse rikkumisena.

¹⁸⁶ Schuit, S.R., Verburg, L.G., Wisch, Ter J.A. Corporate Law and Practice of the Netherlands. The Hague: Kluwer Law International. 2002, p. 144.

¹⁸⁷ M.J.A van Mourik. Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 201.

Kuivõrd tegemist on seaduses sätestatud konkreetsete kohustustega, võiks kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud äriseadustiku redaktsiooni alusel väita, et juhtorgani liige vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et on kohustusi rikkunud vääramatul jõul tõttu (VÕS §103 lg 2).

Pärast 1. jaanuari 2006.a. võiks töö autori hinnangul põhjendatult püstitada küsimuse, kas selliste selgete kohustuste rikkumine pole iseenesest käsitletav korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemise kohustuse rikkumisena, mistõttu on juhtorgani liikme poolt vastutusest vabanemiseks vastupidise tõendamise keeruline.

Analoogse probleemi olemasolu on tunnistanud ka nt. Soome õiguses. Soome õiguskirjanduses on avaldatud seisukohti, et seaduses sätestatud konkreetse kohustuse rikkumine on tõend hooletusest, mis on OYL § 15:1 kohaldamise eeltingimuseks. Loogika võiks olla selline, et juhul, kui seaduse rikkumist ei oleks esinenud, võinuks tagajärg olla teistsugune. Seega, kuivõrd kõiki norme tuleb täita, on kõik võimalikud negatiivsed tagajärjed sellised kahjud, mida peab hüvitama¹⁸⁸. Toiviainen selle seisukohaga lõplikult ei nõustu, ei ole õiglane väita, et millal iganes on tegemist seaduses sätestatud kohustuse rikkumisega, võib kogu majandusliku kahju hüvitamist nõuda vaid rikkumise tõttu¹⁸⁹.

Kuivõrd pankrotihaldurile pandud tõendamiskoormis kolmanda kuritarvituste seaduse rakendamisel on Hollandi õiguses väga kõrge, on kolmanda kuritarvituste seadusega kehtestatud raamatupidamiskohustuse ja aruandluse avalikustamise kohustuse rikkumise korral eeldus, et juhatus on ilmselgelt rikkunud oma kohustusi ning see rikkumine on pankroti oluliseks põhjuseks¹⁹⁰.

Alates 1. jaanuarist 2006.a. vabastab „korraliku ettevõtja hoolsusega” tegutsemine vastutusest igasuguste kohustuste rikkumise korral, s.h. pankrotiavalduse esitamise viivitamise korral. Arvestades juhatuse liikmete positsiooni äriühingu maksevõime hindamisel ning valdavalt valitsevat emotsionaalset arvamust, et äriühingu tegevust on võimalik saneerimise tulemusena jätkata, on sellise vastutusest vabanemise võimaluse sätestamine nt. pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral iseenesest mõistlik.

¹⁸⁸ H. Toiviainen. About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001, p. 57.

¹⁸⁹ Samas, p.58.

¹⁹⁰ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 55.

Eesti õiguses võiks kaaluda nt. aruannete koostamise ja avalikustamise kohustuse rikkumise korral teatud eelduste kehtestamist äriühingu juhtorgani liikmete vastutusele äriühingu pankroti korral. Olemasolev sundlõpetamise regulatsioon ei kaitse magistritöö autori arvates võlausaldaja huvisid piisavalt, kuivõrd rakendub alles väga pika ajavahemiku möödudes. Magistritöö autori arvates võiks aruannete koostamise ja avalikustamise kohustuse rikkumisel eeldada juhtorgani liikme poolt korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsemise kohustuse rikkumist.

2.6. Vastutavad isikud

Juhtorgani liikme vastutus TsÜS § 37 lg 1, ÄS § 187 ja ÄS § 315 § 327 kohaselt laieneb ainult vastava juhtorgani liikmele formaalses tähenduses.

Nimetatud sätte alusel ei ole võimalik vastutusele võtta äriühingu tegevjuhti, kes töötab äriühingus töölepingu alusel, sõltumata sellest, et selline tegevjuht võib sisuliselt täita äriühingu juhtimise funktsiooni ning vastava volituse olemasolul ka esindusfunktsiooni. Töölepingu alusel tegutseva tegevjuhi vastutus on ENSV Töökoodeksi sätetega piiratud.

Tuleb kaaluda sellise piirangu põhjendatust. Vastutuse ühinguõiguslikud alused võiksid olla kohaldatavad tegelikult juhtimisfunktsiooni täitva isiku suhtes, sõltumata sellest, milline on tema õiguslik positsioon suhetes äriühinguga.

Nimetatud tuleks kaaluda ka arvestades praktilisi probleeme seoses juhtorgani liikmetega, kes jätkavad sisuliselt oma juhatuse liikme funktsioonide täitmist sõltumata ametiaja lõppemisest.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. aprilli 2005.a. määruse 3-2-1-39-05¹⁹¹ pinnalt võib teha järelduse, et juhtorgani liikme vastutus lõppeb tema seaduses ja põhikirjas sätestatud ametiaja lõppemisel.

Praktikas pole harvaesinevad juhtumid, kus juhtorganid jätkavad praktilist tegutsemist ja seadusest ning põhikirjast tulenevate ülesannete täitmist vaatamata asjaolule, et nende seadusest ja põhikirjast tulenev ametiaeg on möödunud. Enamasti on sellise olukorra tekkepõhjuseks hooletus äriühingu dokumentide vormistamisel. Tegelik funktsioonide täitmine vastab nii vastava kõrgema organi kui ka juhtorgani liikme enda taatele ning kõik asjassepuutuvad on sellega nõus.

¹⁹¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. aprilli 2005.a. määrus Katrin Kanguri vastulauses Tartu Maakohtu registri-osakonna 22. aprilli 2004. a kandeotsusele, nr 3-2-1-39-05, RT III 2005, 15, 155

Seega tõusetub praktikas sageli küsimus juhtorgani liikme vastutusest pärast seaduses ja põhikirjas sätestatud ametiaja lõppu äriühingule või äriühingu võlausaldajale tekitatud kahju eest.

Saare¹⁹² on selles osas asunud seisukohale, et sellisel juhtumil võiks tegelikku juhtimisfunktsiooni täitva isiku vastutus olla analoogne seaduses juhatuse liikme kohta sätestatuga, samas tuleks aktsepteerida juhtorgani liikme keeldumist oma ülesannete täitmisest.

Sellist seisukohta võiks põhjendada ka tuginedes Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 3. oktoobri 2001.a. määrusele 3-1-1-85-01¹⁹³. Nimetatud asjas loeti isik juhatuse liikmena vastutavaks haldusõigusõigusrikkumise eest, vaatamata tema ametisse nimetamise ajast kolme aasta möödumisele, põhjusel, et asjaoludest lähtuvalt jätkas isik faktiliselt tegutsemist juhatuse liikmena ja kutsuti ametist tagasi tegelikult alles hiljem, st tema ametiaeg loeti asjaolude kohaselt vaikumisi kokkuleppel osanikega pikendatuks.

Seisukoht, mille kohaselt juhtorgani liikme poolt oma tegelike funktsioonide täitmise jätkamist sõltumata seaduses sätestatud ametiaja möödumisest juhul kui vastavalt osanikud või nõukogu või aktsionärid (ehk määramiseks pädev organ) seda aktsepteerib, saab käsitleda käsundisuhte poolte kokkuleppel pikenedesena, pole magistritöö autori arvates põhjendatud.

Juhtorgani liikme positsioon ei saa tekkida läbi faktilise tegutsemise (kaudse tahteavaldusena TsÜS § 68 lg 3 mõistes). ÄS § 184 lg 1, § 309 lg 1 sätestavad, et juhatuse liikmeks valimiseks on vajalik juhatuse liikme nõusolek. Samuti sätestab ÄS § 319 lg 1, et nõukogu liikmena tegutsemiseks on vajalik nõukogu liikme nõusolek vastavalt ÄS § 319 lg- le 1. Magistritöö autor leiab, et nõusoleku andmine eeldab otsest tahteavaldust.

Teiselt poolt sätestab äriseadustik vorminõuded nõukogu ja aktsionäride ning osanike otsuste vormistamisele, olgugi et äriseadustik ei sätesta, millised on tagajärjed, kui vastava organi otsuse vormistamisel ei ole järgitud seadusega nõutud vorminõudeid. Samas, kuivõrd otsuse tegemine eeldab selgelt väljendatud tahteavaldust, ei ole magistritöö autori arvates võimalik juhtorgani liikme

¹⁹² K.Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu ning vastutus nende tegude eest. Läbiva vastutuse printsiip. - Juridica 4, 2000, lk. 206.

¹⁹³ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 03. oktoobri 2001.a määrus Väino Tolki haldusõiguserikkumise asja HÕS § 158¹ järgi, nr. 3-1-1-85-01, RT I 2001, 26, 85

ametiaega pikendada ilma vastava organi otsust vastuvõtmata ehk vaikimisi. Otsuse tegemine eeldab igal juhul otsust tahteavaldust. Järelikult võiks väita, et otsuse tegemata jätmisel on ametiaeg pikendamata ning juhtorgani liige ei vastuta juhtorgani liikmena isegi kui ta täidab juhtorgani liikme ülesandeid edasi.

Samas, magistritöö autor on seisukohal, et kui juhtorgani liige väljendab oma tegudega nõusolekut jätkata juhtorgani liikme ülesannete täitmist ning kõrgem organ möönab tema poolt nende ülesannete täitmist ja loob selleks kõik tingimused, oleks hea usu põhimõttega, mis muuhulgas keelab oma õiguste kuritarvitamise, vastuolus juhtorgani liikme tuginemine hilisemast võimalikust vastutusest vabanemiseks asjaolule, et tema ametiaja pikendamine ei olnud korrektselt vormistatud.

Eeltoodust tulenevalt on magistritöö autor on seisukohal, et olukorras, kus äriühingu juhtorgani liige jätkab oma tegevust sõltumata ametiaja lõppemisest, tuleks lugeda tema ametiaega ja käsunduslepingulist suhet vastutuse kohaldamise aspektist lähtuvalt hea usu põhimõtte kohaselt kohustuste ja vastutuse kohaldamise aspektist lähtuvalt pikendatuks kuni vastava kõrgema organi poolt pikendamise otsuse vastuvõtmiseni ning tema poolt selleks nõusoleku andmiseni või juhtorgani liikme poolt oma ülesannete täitmise lõpetamisest kõrgema organi teavitamiseni. Magistritöö autor möönab, et selline seisukoht võib olla vaieldav.

Eeltoodud käsitluse alternatiivina leiab autor, et kohaldamisele võiks asjaoludest lähtuvalt tulla ka võlaõigusseaduse käsundita asjaajamise regulatsioon koos vastava hoolsuskohustuse (VÕS §1022) ja selle rikkumisega vastutusega. Samas, sellise käsitluse korral, ning olukorras, kus tegemist pole formaalselt juhtorgani liikmega, on võlausaldaja jälgimisõiguse alusel või pankrotihalduri poolt nõuete maksmapanekuks raske teoreetilisi põhjendusi leida.

Lähtudes eeltoodud käsitlusest võiks magistritöö autori arvates selguse huvides ka vastava seadusemuudatuseta kaaluda juhtorgani liikme vastutuse laiendamist isikule, kes täidab juhtorgani liikme sisulist funktsiooni.

Juhtorgani liikme vastutuse kohaldamise aspektist lähtutakse mitte formaalsest sisust vaid tegeliku juhtimisfunktsiooni täitmisest enamike riikide ühinguõiguslikku vastutust puudutavad regulatsioonid.

Šveitsi OR § 754 lg 1 sätestab vastutuse juhtorgani liikmetele ning kõik äriühingu juhtimisega või likvideerimisega seotud isikutele. Seega laieneb ühinguõiguslik vastutus nõukogu liikmetele ning

kõigile äriühingu igapäevase juhtimisega seotud isikutele, kelle hulka kuuluvad nii prokuristid kui ka muul viisil äritegevuseks volitatud isikud samuti isikud, kes küll mitte formaalselt, kuid sisuliselt täidavad organi funktsioone.¹⁹⁴ Šveitsi õiguse kohaselt võib vastutavaks isikuks osutada ka peamine aktsionär (emaühing), kui ta *de facto* tegeleb äriühingu juhtimisega¹⁹⁵. Vastutus hõlmab nii ametis olevaid juhatuse liikmeid, asendusliikmeid, kohtu poolt määratud juhatuse liikmed kui ka äriühingu faktilisi juhte¹⁹⁶.

Samuti on Saksa õiguse kohaselt mõeldakse samuti võimalust, et vastutavad on lisaks formaalsetele juhtorgani liikmetele ka faktilised juhtorgani liikmed kes täidavad äriühingu juhtimisfunktsiooni¹⁹⁷.

Näitena võib tuua ka Hollandi kolmanda kuritarvituste seaduse alusel pankrotihalduri poolt kohaldatava vastutuse, mis laieneb lisaks formaalsetele juhtorgani liikmetele ka juhtorganile materiaalses mõistes. Nii sätestab Hollandi Tsiviilseadustiku § 2:248 lg 7¹⁹⁸, et iga isik, kes on määranud või koos määranud äriühingu tegevuspoliitika nagu ta oleks tegevjuht, on nimetatud paragrahvi tähenduses käsitletav äriühingu tegevjuhina. Hollandi parlamendi poolt antud selgitustes nimetatud sätte kohta on märgitud, et need on isikud, näiteks enamusaktsionär, nõukogu esimees, kellel on faktiline võim ja seetõttu võimalus kontrollida juhatuse tegevust. Täielikku nimekirja sellistest isikutest pole võimalik luua. Emaäriühing võib teatud asjaolude esinemisel kvalifitseeruda tegevuspoliitika määrajana. Samuti on selgitatud, et nõustajad, võlausaldajad ei peaks sellesse kategooriasse langema, samas on võimalik, et nõustajad, võlausaldajad võivad oma tavapärasest pädevust ületades tegutseda tegevuspoliitika määrajatena¹⁹⁹. Näiteks kaasuses *Koster v Van Nie* leidis kohus, et abikaasa oli tegevuspoliitika määraja põhjusel, et tema naine oli vaid vähesel määral, kui üldse, seotud äriühingu tegevusega, mida teostas tema abikaasa ning abikaasa nimi oli ka äridokumentidel²⁰⁰.

¹⁹⁴ P. Forstmoser, A. Meier-Hayoz, P. Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 420.

¹⁹⁵ F.Horber. Die Kompetenzdelegation beim Verwaltungsrat der AG und ihre Auswirkungen auf die aktienrechtliche Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1986, S.22.

¹⁹⁶ H.Altmeppen, G.H.Roth. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997, S. 465.

¹⁹⁷ Samas, S.465.

¹⁹⁸ J.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p.177.

¹⁹⁹ Samas. p.184.

²⁰⁰ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p.60.

USA korporatiivse katte kõrvaldamise doktriini kohaselt võib vastutust kohaldada äriühingut tegelikult kontrollivatele isikutele, kes kuritarvitavad äriühingu vormi²⁰¹.

Aktsiaseltsi puudutavas osas muudab kehtiva äriseadustiku kitsalt formaalset käsitlust 1. jaanuarist 2006.a. jõustunud äriseadustiku täiendamine sättega, mis kehtestab vastutuse isikule, kes kahjustab äriühingut aktsiaseltsi tegevuse mõjutamise kaudu (ÄS § 289² lg 1). Samas ei ole võimalik nimetatud regulatsiooni kohaselt lugeda vastutavaks näiteks juhatuse liiget, kes jätkab oma ülesannete täitmist sõltumata seaduses sätestatud ametiaja möödumisest, või tegevdirektorit, kes esindab äriühingut volikirja alusel. Seega, nimetatud muudatus ei ole sellisel eesmärgil piisav.

2.7. Muud vastutuse kohaldamise tingimused

2.7.1. Solidaarne või individuaalne vastutus

Eesti TsÜS § 35 lg 1 ja kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS §187 lg 1, § 315 lg 1, alates 1. jaanuarist 2006.a. ÄS § 187 lg 2, § 315 lg 2, § 327 lg 2 kohaselt on juhtorgani liikmete vastutus solidaarne. Kohaldatav on tagasinõudeõigus VÕS § 69 lg 2 alusel.

Juhatus kui kollektiivne organ, samuti nõukogu kui kollektiivne organ jagab sageli oma liikmete vahel ära nende pädevusvaldkonda kuuluvad küsimused.

Võib asuda seisukohale, et suhetes kolmandate isikutega ei saa juhatuse liige ennast vastutusest vabastada põhjendusega, et juhatuse kohustused omavahel ära jaganud ning kahju tekitanud kohustus ei kuulunud tema vastutusvaldkonda. Samas, kui organi liige suudab tõendada, et juhtorgan on kohustused omavahel ära jaganud ning sellepärast ei näinud ta ise asjassepuutuvaid dokumente, oli aga kuulnud asjaga tegelevate juhtorgani liikmete aruannet, mis ei andnud talle alust kahtlustada, et miski oleks valesti, võiks see olla piisavaks aluseks tema vastutusest vabastamiseks²⁰². Tiivel on väitnud²⁰³, et kõik asjaga seotud juhatuse liikmed vastutavad solidaarselt juhul, kui nad olid kahju tekitanud juhatuse liikme tegevusest või tegevusetusest teadlikud ja nad ei teinud midagi selleks, et hoida ära või vähendada sellest tulenevaid kahjulikke tagajärgi, kuigi neil oli selleks võimalus. Kui üks juhatuse liige ei huvitu üldse aktsiaseltsi asjadest, jättes teistele piiramatut tegutsemisvabadust ning sellega ka võimaluse õigusvastaselt tegutseda, siis ei ole see juhatuse liige täitnud oma kohustusi nõuetekohaselt. Sellise lähenemisega võib

²⁰¹ F.A.Gevurtz, Corporation Law. St. Paul, MINN: West Group, 2000, p 76.

²⁰² E.Werlauff, Euroopa Liidu ühinguõigus. Tallinn: Juura, 1997, lk.263.

²⁰³ T.Tiivel, Aktsiaseltsi juhatuse liikme vastutuse piiramine.- Juridica 10, 2001, lk. 726.

magistritöö autori arvates nõustuda. Vastutuse kohaldamisel (ka solidaarse vastutuse kohaldamisel) tuleks ikkagi määratleda võimalik kohustuse rikkumine kõigi vastutavate juhtorgani liikmete poolt.

Küsimuses, kas juhtorgani liikmete vastutus on solidaarne või individuaalne, kohtab eri riikide õigussüsteemides erinevat lähenemist.

Solidaarsest vastutusest lähtutakse Mandri-Euroopa õigussüsteemis. Näiteks Šveitsi õiguses kohaldatakse kohustatud isikute solidaarse vastutuse põhimõtet. Sisesuhetes kohaldatakse, nagu Eesti õiguseski, tagasinõudeõigust²⁰⁴.

Hollandi Tsiviilseadustiku § 8:2 sätestab, et iga juhatuse liige on äriühingu ees vastutav temale pandud ülesannete korrapärase täitmise eest. Kui tegemist on küsimusega, mis kuulub kahe või enama juhatuse liikme vastutusalasse, on igäüks neist solidaarselt vastutav. Igäüks peab, näiteks, suutma omalt poolt tõestada, et temale ei saa vea tekkimist süüks panna, ning ta ei ole tegutsenud hooletult meetmete rakendamisel sellest veast tulenevate tagajärgede likvideerimiseks.²⁰⁵

Hollandi kolmanda kuritarvituste seaduse alusel on juhatuse liikmete vastutus reeglina solidaarne. Samas on Hollandi Tsiviilseadustiku § 2: 248 lg-s 3 sätestatud, et direktor ei ole vastutav kui ta tõendab, et juhatuse poolne ebakohane juhtimine ei ole talle omistatav ja ta ei ole olnud hooletu tagajärgede ärahoidmisel²⁰⁶. Praktikas on selline kaitse kasutatav juhtudel, kui direktor on tagasi astunud või muul viisil juhatuse tegevusele vastu seisnud²⁰⁷. Samas, juhatuse liige ei või vabaneda vastutusest raamatupidamise korraldamise või aruannete avalikustamise eest²⁰⁸ kui nõue esitatakse kolmanda kuritarvituste seaduse alusel. Sellisel juhul on ainus võimalus solidaarsest vastutusest vabanemiseks tõendada, et nimetatud rikkumised ei olnud pankroti oluliseks põhjuseks.

Toiviainen selgitab, et Soomes ei tunta kollektiivset vastutust, mis laieneks kõigile juhatuse liikmetele. Iga juhatuse liikme osas tuleb vastutuse alused iseseisvalt tuvastada²⁰⁹.

²⁰⁴ P. Forstmoser, A. Meier-Hayoz, P. Nobel, Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 431.

²⁰⁵ M.J.A van Mourik. Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 192.

²⁰⁶ P.J.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p.177.

²⁰⁷ Samas, p.182.

²⁰⁸ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 58.

²⁰⁹ H. Toiviainen, Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994. s. 1035.

Isegi, kui kohustus teha kohtule avaldus likvideerimis- (pankrotimenetluse) algatamiseks on pandud juhatuse liikmetele kui kollektiivsele organile (OYL 13:2.2.), hinnatakse selle reegli rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohustust iga juhatuse liikme suhtes eraldi²¹⁰. Seega ei saa vastutust laiendada juhatuse kõigile liikmetele automaatselt. Samas, õiguslike vahendite puudumine et jõustada juhatuse kohustust pankrotiavaldus esitada ei ole asjaoluks, mis vädiks juhatuse liikmel kahju hüvitamise kohustuse tekkimist²¹¹.

Taani õiguses²¹² ei ole analoogselt Soome õigusega ette nähtud juhatuse solidaarset vastutust. Isikliku vastutuse küsimus tuleb lahendada eraldi iga juhatuse liikme kohta.

Magistritöö autori arvates tagab solidaarse vastutuse põhimõte võlausaldajate huvide kaitse põhjendatud määral – juhtorgani liige ei saa vastutusest vabaneda tuginedes vaid sisemisele pädevuse jaotusele.

2.7.2. Vastutuse piiramine ja vastutusest vabastamine

TsÜS § 37 lg 3 kohaselt ei laiene võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõude maksmapanekule juhtorgani liikmega sõlmitud kompromissleping või tema vastu esitatud nõudest loobumine. Samuti ei laiene võlausaldajale muud juhtorgani liikme vastutuse piirangud. Samas on sellised piirangud kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud õiguse kohaselt kohaldatavad pankrotihaldurile, kes vastavalt PankrS § 54 lg 1 võiks kahju hüvitamist nõuda võlgniku nimel. Seega, kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud seaduse kohaldamisel peaks pankrotihaldur esmalt taotlema vastavate vastutust piiravate, välistavate kokkulepete kehtetuks tunnistamist. Alates 1. jaanuarist 2006.a. kõrvaldati vastutusest vabastavate piirangute mõju pankrotihalduri poolt nõude esitamisele²¹³. Sellise piirangu kaotamine on mõistlik ning vastab võlausaldajate kaitse vajadustele. Pankrotihalduril on võlausaldajate esindajana seeläbi võimalik maksma panna ka selliseid nõudeid juhtorgani liikmete vastu, millistest äriühing ise on loobunud või mille osas on ta sõlminud kompromisslepingu.

²¹⁰ H.Toiviainen. About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001, p.58.

²¹¹ Samas, p. 60.

²¹² B. Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 258.

²¹³ ÄS § 187 lg 5, § 315 lg5, § 327 lg 5.

Taani õiguses on vastutusest vabastamise otsusel mõju ainult vastutusele äriühingu ees. Mõju vastutusele kolmandate isikut ees puudub²¹⁴. Siinjuures võib täiendavalt osundada Rootsi seadusele, kus vastutusest vabastamise otsuse vastuvõtmine on üldkoosoleku kohustuseks. Võrdlusena, Prantsusmaal on sellise otsuse vastuvõtmine keelatud²¹⁵.

Soome õiguse kohaselt vastutusest vabastavad kokkulepped ühingust väljapoole ei ulatu²¹⁶.

Inglise õiguses ei vabasta direktoreid vastutusest see, et nende tegevusele oli eelnevalt antud üldkoosoleku heakskiit. Samas vabastab direktorid vastutusest üldkoosoleku poolne hilisem heakskiit direktorite poolt tehtule olukorras, kus kõik faktid on üldkoosolekule avaldatud²¹⁷. Inglise õigusteoorias on toetatud seisukohta, et juhul, kui kõik äriühingu aktsionärid oma ühehäälese otsusega nõuavad direktoritelt millegi tegemist, mis ei ole otseselt seadusevastane (*ultra vires*) loetakse sellist direktorite poolt tehtud tegu äriühingu tegevuseks, mitte direktorite tegevuseks ning juhul kui puudub pettus või võimu kuritarvitus, ei saa direktoreid lugeda sellise teo eest vastutavaks²¹⁸. Kõikide faktide avalikustamise korral võib olla võimalik võtta aktsionäride häälteenamusega vastu ka eelnev otsus tehingu heakskiitmiseks, mis välistab direktorite vastutuse äriühingupoolsete hilisemate nõuete eest²¹⁹.

Hollandi seaduse järgi pankrotihalduri poolt lepingulisel alusel nõude esitamise (kolmanda kuritarvituste seaduse alusel nõude esitamisele piirangud ei laiene) puudusena on märgitud²²⁰, et nõude esitamine ei pruugi olla edukas, kui äriühingu sisemise organi otsusega on juhatuse liige vastutusest vabastatud. Hollandi äriühinguõiguses on tavapärane, et pärast majandusaasta aruande heakskiitmist vabastatakse direktorid vastutusest. Samas ollakse seisukohal, et juhul, kui kõik faktid ei ole täielikult avalikustatud, katab vastutusest vabastamine ainult neid fakte, mis on avalikustatud.

²¹⁴ B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 221.

²¹⁵ Samas, p. 220.

²¹⁶ H. Toiviainen, Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994, s. 1049.

²¹⁷ R.Drury. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p. 106.

²¹⁸ R.Drury. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p. 107.

²¹⁹ Samas, p. 107.

²²⁰ P.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p. 173.

Pankrotimenetluses peab pankrotihaldur seega taotlema vastutusest vabastamise otsuse tühistamist²²¹.

Seega, äriseadustikus tehtud muudatused vastavad üldjoontes muudes riikides omaksvõetud seisukohtadele vastutuse piiramise ja vastutusest vabastamise tegeliku mõju kohta ning tagavad võimaluse vastutuse praktiliseks kohaldamiseks.

2.7.3. Aegumine

Juhtorgani liikme vastu nõuete esitamisele on kehtestatud erinevalt TsÜS § 146 sätestatud pikem aegumistähtaeg – 5 aastat (ÄS § 187 lg 4, 315 lg 4). Aegumistähtaja kulgemise algus on määratud TsÜS § 147. Kuivõrd äriseadustik on erinormiks, ei peaks olema kohaldatav TsÜS § 147 lg 3.

Eesti äriseadustikus sätestatud aegumistähtaeg ja selle kulgemise algusaeg võib olla problemaatiline olukorras, kus äriühing on muutunud maksejõuetuks ning nõude kohustuste rikkumisega tekitatud kahju hüvitamiseks peaks äriühingu nimel esitama pankrotihaldur. Pankrotihaldur on samuti seotud üldise viieaastase aegumistähtajaga.

Nimetatud osas on Tartu Ringkonnakohus oma 26. septembri 2003. a otsuses 2-2-240/2003²²² teinud magistriltõõ autori arvates kehtiva õigusega mitte kooskõlas oleva otsuse, milles kohus leidis, et pankrotihalduri poolt PankrS § 60 lg 2 järgi esitatud hagi ei ole aegunud, kuna nimetatud seadusesätte alusel esitatava hagi aegumistähtajana ei saa automaatselt aluseks võtta ÄS §-s 315 lg 3 sätestatud 5 aastast tähtaega alates rikkumise toimumisest või rikkumise algusest. Seisukoha põhjenduseks leidis kohus, et PankrS § 60 lg 2 mõtte järgi saab ja võib pankrotihaldur esitada kahju hüvitamise nõude raskes juhtimisveas süüdi oleva isiku vastu just nimetatud paragrahvi alusel siis, kui kindlaks on tehtud võlgniku maksejõuetus ja see, et maksejõuetuse tekkimise põhjuseks oli võlgniku raske juhtimisviga. Kohus on asunud seisukohale, et võlgniku maksejõuetus ja selle tekkimise asjaolud tehakse PankrS järgi kindlaks vaid pankrotimenetluses ja pankroti väljakuulutamise otsuse kaudu. Kui äriühingu endiste juhatuse või nõukogu liikmete vastu esitatakse kahjunõue pankrotihalduri poolt PankrS § 60 lg 2 järgi, siis tuleb nõude esitamise aegumistähtaja algust hakata lugema momendist, kui pankrotimenetluses ilmnes, et ühe või teise

²²¹ Samas, p. 174.

²²² Tartu Ringkonnakohtu 26. septembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr. 2-2-240/2003 AS Aardla Puit (pankrotis) apellatsioonkaebus Tartu Maakohtu 21. aprilli 2003. a otsuse peale AS Aardla Puit (pankrotis) hagi Toomas Katušini, Marina Katušini, Indrek Katušini ja Nikolai Katušini vastu 3 970 457 krooni nõudes. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.tarturk.just.ee/2003/tm/t/240.HTM> (10.12.2003)

teingu tegemisel oli tegemist võlgniku raske juhtimisveaga, mis oli ka äriühingu maksejõuetuse tekkimise põhjuseks. Seega kõige varasem aegumistähtaja kulgemise alguse moment saab PankrS § 60 lg 2 alusel esitatava hagi puhul olla võlgniku suhtes pankroti väljakuulutamise otsuse tegemise moment. ÄS §-s 315 lg 3 märgitud aegumistähtaja kulgemise algusmomendile (teingu tegemise momendile, millega tekitati kahju) saab äriühingu juhatuse või nõukogu liige tugineda vaid siis, kui äriühingu suhtes ei ole välja kuulutatud pankrott ja kahjunõue esitatakse vaid ÄS alusel.

Sellises mõttekäigus sisalduv põhimõte ei ole magistritöö autori arvates kooskõlas kehtiva seadusega, mis näeb pankrotihalduri poolt hagi esitamise alusena ette üldise ühinguõigusliku aluse (vt. p. 2.8.). Juhul, kui pankrotihaldur esitab hagi üldisel ühinguõiguslikul alusel, tuleb nimetatud alusest lähtuvalt määrata ka hagi aegumise tähtajad.

Samas võiks seadusega pankrotiolukorraks kaaluda eriregulatsiooni kehtestamist üldisele aegumise regulatsioonile. Näiteks on Hollandi kolmanda kuritarvituste seaduse alusel nõudeid võimalik esitada rikkumiste alusel, mis toimusid kolmeaastase perioodi vältel enne pankrotimenetluse algatamist. Samas on oluline märkida, et nõue, mis on esitatud Hollandi Tsiviilseadustiku § 2:248 alusel võib olla edukas ka juhul, kui rikkumine leidis aset küll varem, kuid on tõendatud et ebakohane juhtimine jätkus kolmeaastase perioodi vältel enne pankroti väljakuulutamist²²³. Samas saab ka Hollandi õiguse järgi pankrotihaldur esitada nõudeid lepingulisel alusel viie aasta jooksul alates ajast, kui kahju kannatanu sai kahju tekitamisest teada²²⁴ kuid mitte hiljem kui 20 aasta möödumisel rikkumise toimumisest.

Hagi aegumine näiteks Šveitsi õiguse järgi on üldjuhul viis aastat (OR § 760). Tähtaja kulgemine algab ajast, mil kahju kannatanu sai kahju suurusest, kahju eest vastutavast isikust ning asjaoludest, millega nõuet põhistada, teada. Piisab üldisest teadmisest.²²⁵ Samas on üldiseks piiriks 10 aastat. Juhul, kui kahju on tekitatud kriminaalkorras karistatava teoga, lähtutakse kuriteo aegumisest²²⁶.

²²³ P.J.M. Declercq. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, p. 181

²²⁴ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p.33.

²²⁵ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayoz, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 436.

²²⁶ Samas, S. 437

Võlausaldajal on Soome õiguse kohaselt õigus nõuda kahju hüvitamist kümne aasta jooksul neile kahju tekkimisest²²⁷.

Prantsuse Ärikoodeksi (*Commercial Code*) Artikkel L 255-254 sätestab, et hagi aegumise tähtaeg on kolm aastat kahju tekitamisest, või kui see on varjatud, kolm aastat selle avastamisest. Samas, kui tegemist on kriminaalkorras karistatava teoga, on aegumistähtjaks 10 aastat.

Seega saab väita, et Eesti seaduses kehtestatud viieaastane aegumistähtaeg on ka muude riikide võrdlusena tavapärane ning muutmise vajadus puudub.

2.8. Juhtorgani liikme vastutuse kohaldamine võlausaldaja ja pankrotihalduri algatusel

Vastavalt TsÜS § 37 lg-le 2 võib kahju hüvitamist juriidilisele isikule nõuda ka juriidilise isiku võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada juriidilise isiku vara arvel. Analoogne säte sisaldus kuni 1. jaanuarini 2006.a. ÄS § 187 lg-s 2, § 315 lg-s 2 ning pärast 1. jaanuari 2006.a. ÄS § 187 lg-s3, § 315 lg-s 3 ning § 327 lg-s 3.

Kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud õiguse kohaselt ei olnud jälgimisõiguse alusel võlausaldaja poolt nõude esitamisele kehtestatud ajalist piirangut (nõude võis esitada nii enne pankrotimenetlust, pankrotimenetluse ajal kui ka pärast pankrotimenetluse lõppemist). Seejuures võis nõuda kogu juhtorgani liikme poolt äriühingule tekitatud kahju hüvitamist äriühingule. Alates 1. jaanuarist 2006.a. kehtiva õiguse kohaselt võib pankrotimenetluses nõude äriühingu nimel esitada ainult pankrotihaldur. Seega, võlausaldaja võib teoreetiliselt oma nõude esitada enne pankrotimenetluse algust ning pärast pankrotimenetluse lõppu.

Praktikas on võrdlemisi harvaesinev olukord, kus võlausaldaja ei saa oma nõuet vara arvel rahuldada (s.t. äriühingul ei jätku rahalisi vahendeid võlausaldaja nõude rahuldamiseks), kuid samas pole äriühingu juhatus rikkunud temal lasuvat pankrotiavalduse esitamise kohustust. Asjaolu, et äriühing ei saa võlausaldaja nõudeid rahuldada, viitabki äriühingu maksejõuetusele. Seega, võlausaldaja huvi äriühingu juhtorgani liikme vastu nõuete maksmapanekuks tekib olukorras, kus äriühingu pankrotimenetlus on juba algatatud või on jäetud algatamata kuivõrd juhtorgani liige on rikkunud seadusest tulenevat kohustust pankrotiavalduse esitamiseks.

²²⁷ K. Rissanen, M. Airaksinen, M. Castren. Oikeuden perustekokset. Yritysoikeus, Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 1999, S. 359.

Siit tulenevalt tuleb teema käsitlemiseks oluline analüüsida, millised on juhtorgani liikmete vastu nõuete esitamise alused pankrotimenetluses ning kuivõrd need haakuvad võlausaldaja jälgimisõiguse alusel pankrotihalduri poolt nõuete maksmapanekuga.

PankrS § 163 lg 1 kohaselt tuleb pankrotimenetluses välja selgitada maksejõuetuse tekkimise põhjus ning kui selleks on raske juhtimisviga, on haldur kohustatud esitama kahju hüvitamise nõude raske juhtimisveas süüdi oleva isiku vastu. Vastavalt PankrS § 28 lg-le 2 loetakse raskeks juhtimisveaks füüsilisest isikust võlgniku või juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuste rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu.

Varul²²⁸ on selgitanud, et sätestades võrreldes varem kehtinud seadusega üksnes raske juhtimisvea mõiste kui juriidilise isiku juhtorgani liikmete tsiviilõigusliku vastutuse üldise aluse, on soovitud olla paindlikum vastutuse aluse määramisel, piiramata seda üksikjuhtide loeteluga. Konkreetsete asjaolude määratlemine raskete juhtimisvigadena jääb kohtupraktika ülesandeks.

Raske juhtimisvea mõiste seaduses sätestamise põhjendusena on välja toodud pankrotihalduri kohustus PankrS § 163 lõike 5 alusel esitada nõue juhtimisveas süüdi oleva isiku vastu²²⁹.

Seega, raske juhtimisviga kui juhtorgani liikme vastu nõude esitamise võimalik alus on sarnane juhtorgani liikme vastutuse üldalusega. Nõude esitamise seisukohalt ning tõendamiskoormisest lähtuvalt halduri poolt raskele juhtimisveale viidates või tsiviilõigusliku vastutuse üldalusel alगतatava hagimenetluse vahel erinevus puudub²³⁰. Juhul, kui tegemist on hooletusest oma kohustuste rikkumisega, pole pankrotihalduril juhtorgani liikme vastu nõude esitamise kohustust.

Sellist lähenemist on toetanud Riigikohtu tsiviilkolleegium, kes oma 2. juuni 2003. a otsuses tsiviilasjas nr. 3-2-1-67-03²³¹ on märkinud, et kui raske juhtimisveaga ei põhjustatud võlgniku maksejõuetust, kuid tekitati võlgnikule kahju, siis kannab juhtimisvea teinud isik ikkagi vastutust ÄS § 315 lg 1 järgi.

²²⁸ P.Varul. Võlgniku vastutus pankroti korral. - Juridica 7, 2003, lk. 453.

²²⁹ Samas, lk. 454.

²³⁰ Vahetegu on oluline seega pankrotimenetluse võlausaldajale, kellel on teatud tingimustel võimalus nõuda pankrotihaldurilt viimase poolt tekitatud kahju hüvitamist PankrS § 63 lg 1 alusel.

²³¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 2. juuni 2003.a. otsus AS Lembitu (pankrotis) pankrotihaldur Toomas Saarma kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 07.02.2003 otsusele AS Lembitu (pankrotis) hagi Mart Varjuni vastu kahju hüvitamiseks Nr. 3-2-1-67-03, RT III 2003, 21, 206

Analoogset seisukohta on Riigikohtu tsiviilkolleegium väljendanud oma 30. aprilli 2003. a otsuses kohtuasjas nr. 3-2-1-41-03²³². Nimetatud lahendis osutas Riigikohtu tsiviilkolleegium, et (vana) PankrS § 60 lg 2 ja lg 3 mõte on määratleda sellise raske juhtimisvea sisu, mille ilmnemisel pankrotihalduril on kohustus esitada hagi juhtimisveas süüdi oleva isiku vastu, kui selle juhtimisveaga põhjustati võlgniku maksejõuetus. Kui raske juhtimisveaga ei põhjustatud võlgniku maksejõuetust, kuid tekitati võlgnikule kahju, siis kannab juhtimisvea toime pannud isik ikkagi vastutust ÄS § 315 lg 1 järgi.

Järelikult on kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud õiguse kohaselt võimalik olukord, kus äriühingu nimel panevad sama nõuet maksma nii pankrotihaldur kui ka äriühingu võlausaldaja. Seejuures on pankrotihalduri poolt nõuete maksmapaneku kohustus raske juhtimisvea esinemisel. Olgugi, et tegemist on pigem teoreetilise probleemiga, ei peaks olema võimalik nõuda sama kahju kahekordset hüvitamist, arvestades veelgi enam asjaolu, et kahju hüvitamisel kuulub kahju hüvitamisele samale isikule.

Eeltoodud käsitluse pinnalt saab teha järelduse, et pankrotihaldur on pankrotimenetluses võlausaldajate esindajaks nn. võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõuete esitamisel juhtorgani liikmete vastu.

Võlausaldaja jälgimisõigusele põhineva võimaluse panna maksma äriühingu nõudeid olukorras, kus võlausaldaja ei saa oma nõudeid äriühingu varade arvelt rahuldada näeb ette ka Saksa AktG § 93 lg 5, Austria Akt G § 84 lg 5.

Saksa GmbHG § 43, mis on analoog Saksa AktG § 95 sätestatule sellist jälgimisõigust otseselt ette ei näe). Saksa õiguses²³³ on GmbH osas samas asutud seisukohale, et sellise õiguse analoog esineb juhul, kui on viivitatud pankrotiavalduse esitamisega. Deliktiliselt põhistatud pankrotiavalduse viivitamisega seonduva kahju hüvitamine toimub makse teostamisega pankrotipessa ning see on algupäralt sarnane aktsiaseltsi võlausaldaja õigusega nõuda nn. kvoodikahju hüvitamist jälgimisõiguse alusel. Määraks on pankrotivara vähenemise ulatus seoses pankrotiavalduse esitamisega hilinemisega.

²³² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. aprilli 2003.a. otsus AS Lembitu (pankrotis) hagi Mart Varjuni ja Erik Seppingu vastu 6 179 139 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-41-03, RT III 2003, 17, 164

²³³ K.Schmidt. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 825.

Nii Saksa kui Austria jälgimisõigusest tulenevate nõuete maksmapaneku sätted määravad, et pankrotimenetluse ajal paneb nõudeid maksuma pankrotihaldur. Seega, Eesti äriseadustikus tehtud muudatus järgib selles osas Saksa ja Austria analooge.

Šveitsi õiguse kohaselt ollakse seisukohal, et seni, kuni äriühing jätkab oma tegevust ei ole võlausaldajad kahju saanud ning neil puudub õigus iseseisvalt nõude esitamiseks. Pankroti korral panevad võlausaldajad pankroti korral oma nõuded maksuma esmalt läbi pankrotihalduri²³⁴.

Nii sätestab OR § 757 lg 1, et kahju kannatanud äriühingu pankroti korral on võlausaldajatel õigus nõuda juhtorgani liikmete poolt äriühingule tekitatud kahju hüvitamist äriühingule. Samas on esmalt sellise nõude esitamise kohustus äriühingu pankrotihalduril. OR § 757 lg 2 sätestab, et juhul, kui pankrotihaldur nimetatud nõuet ei esita, on nõude esitamise õigus võlausaldajal. SchKG § 260 kohaselt läheb kahjuhüvitis pärast kulutuste mahaarvamist võlausaldajale vastavalt sellisele võlausaldajale pankrotimenetluses kuuluvale kvoodile. Ülejäänud saadud hüvitis jääb pankrotipessa.

Vahendliku (kaudse) kahju sissenõudmisel vabastatakse võlausaldajad (erinevalt aktsionäridest) menetluskuludest, kuivõrd nõude rahuldamise korral võidavad sellest kõik äriühingu võlausaldajad²³⁵.

Seega, kui Šveitsi õiguse kohaselt võivad võlausaldajad nõude ise esitada, kui pankrotihaldur on tegevusetu või loobub nõude esitamisest, siis Saksa õiguse kohaselt on võlausaldajatel esmalt võimalus kohaldada pankrotihalduri vastutust, kuivõrd nende nõudeõigus jääb kehtima ka pärast pankrotimenetluse lõppu²³⁶.

Soome õiguses ollakse seisukohal, et kahju hüvitamise vastutus võlausaldajate ees on nn. „vahendatud” vastutus, see saab tuleneda asjaolust, et ühing ei saa juhtkonna tegevuse tõttu tasuda

²³⁴ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayoz, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 423.

²³⁵ Samas, S. 423.

²³⁶ P.Schlechtriem. Schadenersatzhaftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1989. Baden-Baden: Nomos, 1991.S. 69.

võlausaldajale tema võlgu. Samas, juhul, kui ühing (ka näiteks pankrotihalduri poolt esindatuna) on juba kahjuhüvitise saanud, ei saa võlausaldaja samal alusel uuesti nõuet esitada²³⁷.

Mõnedes õigussüsteemides on võlausaldajate huvides ühinguõigusliku vastuse realiseerijaks ainult pankrotihaldur. Võlausaldajatele muid võimalusi ühinguõigusliku vastutuse maksmapanekuks sätestatud ei ole.

Hollandi õiguses²³⁸ on pankrotimenetluses pankrotihalduril hübriidpositsioon²³⁹. Ühelt poolt on ta äriühingu esindaja tagasivõitmisnõuete esitamisel ning uute menetluste alustamisel. Teisest küljest on ta võlausaldajate kollektiivne esindaja ning peab sellises tegevuses lähtuma võlausaldajate parimatest huvidest. Ka Eesti PankrS § 55 lg 1 kohaselt on pankrotihalduril kohustus arvestada nii võlgniku kui võlausaldajate huvidega.

Hollandi õiguses on pankrotihalduril²⁴⁰ õigus esitada juhtorgani liikme vastu nõue kolmanda kuritarvituste seaduse alusel pankrotipesa vara puudujäägi korvamiseks.²⁴¹

Lisaks võib pankrotihaldur esitada juhtorgani liikme vastu nõue ka lepingulisel alusel. Võrreldes kolmanda kuritarvituste seaduse alusel esitatava nõudega võib haldur sellisel juhtumil nõuda kogu kahju hüvitamist, ka sellist mis ületavad pankrotipesa puudujääki, nõude esitamist ei piira kolmeaastane piir ning haldur ei pea tõendama kausaalsust ebakohase juhtimise ja pankrotiolukorra vahel²⁴².

Hollandis ei sätestata võlausaldajate iseseisvat, jälgimisõiguse alusel maksuma pandavat õigust nõuete esitamiseks.

Halduri õigused nõuda kahju hüvitamist on määratletud ka Inglise 1986 a. pankrotiseaduses²⁴³ (*Insolvency Act 1986*) kohaselt lisaks vastutusele väärkauplemise (*wrongful trading*) eest (vt.

²³⁷ P. Koski, G. Schulten. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s.595.

²³⁸ H.A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 26.

²³⁹ Samas, p. 27.

²⁴⁰ Nõude esitamisel peab ilmselgelt ebakohasele juhtimisele lisaks peab Hollandis pankrotihaldur täiendavalt tõendama, et kohustuste mittetäitmine oli pankroti oluliseks põhjuseks. See ei pea olema pankroti ainsaks põhjuseks. Pankrotihalduril ei ole vaja tõendada kahju tegelikku ulatust või tuua välja põhjuslikku seost kantud kahjude ja juhtimisvigade vahel, vt. samas, p. 27

²⁴¹ Samas, p. 54.

²⁴² Samas, p. 61.

²⁴³ G. Morse. Company law. London: Sweet & Maxwell, 1991, p. 417.

p.2.2.3.) kehtestatud väärteo või kuriteo toime pannud direktori isiklik vastutus pankrotistunud äriühingu ees juhtumiks, kui mis tahes äriühingu juht või juhtival kohal olev töötaja on valesti arvestust pidanud, endale alusetuid makseid teinud või muutunud muul viisil vastutavaks mis tahes võimu kuritarvituse või usalduse või kohustuse rikkumise eest äriühingu ees. Sel juhul võib kohus pankrotihalduri või võlausaldaja nõudel kohustada nimetatud direktorit tagastama äriühingule kõrvaldatud rahalised vahendid.

Seega, õigussüsteemides, kus pankrotihaldurile on antud täiendavad vahendid juhtorgani liikmete suhtes vastutuse kohaldamiseks loetakse pankrotihalduri poolt võlausaldajate huvides maksmata pandavat ühinguõiguslikku vastutust piisavaks.

Magistritöö autorile teadaolevalt ei ole võlausaldajad Eestis esitanud ühtegi nõuet ei juhatuse liikme ega nõukogu liikme vastu jälgimisõiguse alusel. Ka Saksa praktikas on jälgimisõigusest tulenevate nõuete maksmapanek võlausaldajate poolt harvaesinev²⁴⁴.

Võib eeldada, et selline nõude mitteesitamise põhjused on erinevad, kuid praktilistel kaalutlustel võib välja tuua eelkõige probleemid hagi esitamiseks vajaliku informatsiooni puudumisega, võlausaldajale langeva võimaliku kahjuhüvitise kvoodi määratlemisega (kahju hüvitatakse äriühingule, kelle võlausaldajate koosseis ilmselt on eelkõige enne pankrotimenetluse algatamist pidevas muutumises) ning kulude küsimusega. Vastavalt kuni 1. jaanuarini 2006.a. kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku²⁴⁵ § 60 sätestatule võisid kohtukulud nõude esitamisel jääda võlausaldaja kanda. Nimetatud olukorda ei muuda põhimõtteliselt ka uus tsiviilkohtumenetluse seadustiku²⁴⁶ menetluskulude jaotamist puudutavad sätted (§ 146 jj).

Nagu eelnevalt märgitud, muudeti äriseadustiku regulatsioon alates 1. jaanuarist 2006.a. nõude esitamiseks õigustatud isikute osas (ÄS § 187, § 315; § 327) analoogseks Austria ja Saksa vastava regulatsiooniga. Pankrotihaldur loetakse võlausaldaja jälgimisõiguse teostajaks pankrotimenetluse ajal. Seega saab pankrotihaldurit lugeda võlausaldajate kogumi esindajaks.

Magistritöö autori arvates oleks võlausaldajate kaitse seisukohalt piisav, kui võlausaldaja jälgimisõiguse peamiseks teostajaks ja sisemise vastutuse alusel nõuete maksmata panejaks olekski

²⁴⁴ H. Schimmelpfennig, H. Directors duties and responsibilities in the European Community. A country by country guide. London: Kogan Page, 1992. p.78.

²⁴⁵ RT I 1998, 43/45, 666; 2004, 56, 403

²⁴⁶ RT I 2005, 26, 197; 39, 308

üksnes pankrotihaldur. Võlausaldaja iseseisva nõude maksmapaneku võimaluse sätestamine jälgimisõiguse alusel väljaspool pankrotimenetluse perioodi on magistritöö autori arvates praktilise tähtsuse puudumise tõttu ebaotstarbekas ning suunatud võlausaldajatele näilise õigusliku tagatise loomisele. Võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõuete esitamise võimaluse võiks säilitada vaid juhtumiks, kui pankrotihaldur pankrotimenetluses juhtorgani liikme vastu nõuet ei esita kindlaksmääratud tähtaja jooksul või loobub nõude esitamisest.

Äriühingu maksejõuetuse korral on äriühingu juhatuse liikmel seadusest tulenev kohustus esitada pankrotiavaldus. Seega, võlausaldaja ei jõua üldjuhul äriühingu eest nõude maksmapaneku menetlust algatada enne pankrotimenetlust. On mõistlik, et pankrotimenetluses esindab võlausaldajate kogumit pankrotihaldur, esitades juhtorgani liikme vastu nõude kõigi võlausaldajate esindajana. Võlausaldajal on võimalus esitada kahju hüvitamise nõue pankrotihalduri vastu olukorras, kus pankrotihaldur jätab raske juhtimisvea olemasolul nõude juhtorgani liikme vastu esitamata. Samas, pankrotihalduril ei ole seadusest tulenevat kohustust nõuet esitada juhtumil, kui esinevad küll juhtorgani liikme vastutuse alused, kuid puudub raske juhtimisviga- eelkõige juhtumil, kui kohustuste rikkumisega on kahju tekitatud hooletusest.

Eeltoodud põhjusel võikski magistritöö autori arvates kaaluda võlausaldaja jälgimisõigusest tuleneva iseseisva nõudeõiguse säilitamist juhtumil, kui pankrotihaldur pankrotimenetluses mõistliku kindlaksmääratud ajaperioodi vältel nõuet juhtorgani liikme vastu ei esita või loobub nõude esitamisest. Samuti tuleks sätte praktilise toimimise tagamiseks sellisel juhul kaaluda kõigi võlausaldajate huvides nõude esitanud võlausaldaja vabastamist menetluskulude kandmisest pankrotipesa arvel.

Ka 1. jaanuarist 2006.a. kehtiva äriseadustiku redaktsiooni alusel võib tekkida menetluslikult keeruline olukord juhtumil, kus võlausaldaja on algatanud menetluse jälgimisõiguse alusel äriühingu nõude maksmapanekuks, esitades kohtusse hagi. Selline hagemenetlus, kus hagejaks on võlausaldaja ning kahju hüvitamist nõutakse äriühingule, ei lõpe automaatselt äriühingu pankrotimenetluse väljakuulutamisega. Samuti, kuivõrd menetluses pole pooleks mitte äriühing, vaid äriühingu võlausaldaja, ei saa pankrotihaldur menetlusse astuda tuginedes PankrS § 43 lg-le 1.

Järelikult, kui võlausaldaja iseseisev õigus nõude esitamiseks säilib kavandatud kujul, tuleks igal juhul vastavalt täiendada PankrS § 43 regulatsiooni ning sätestada pankrotihaldurile võimalus

astuda ka sellisesse võlausaldaja poolt äriühingu huvides algatatud menetlusse võlausaldaja asemel. Lisaks tuleks reguleerida võlausaldaja poolt juba kantud kohtukulude hüvitamise küsimus.

3. VASTUTUS JUHTORGANI LIIKME POOLT VÕLAUSALDAJALE OTSESELT TEKITATUD KAHJU EEST

3.1. Vastutuse õiguslikud alused

3.1.1. Deliktilise vastutuse kohaldamise võimalikkus

Juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamisel on põhiprobleemiks küsimus, millisel alusel vastutab äriühing, millisel juhtumil vastutab juhtorgani liige ning milline on äriühingu ja juhtorgani liikme vastutuse omavaheline seos.

Juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamise alusena on võimalik käsitleda olukorda, kus juhtorgani liikme tegevuse või tegevusetuse tõttu on kahjustatud üksik võlausaldaja või võlausaldajad, mitte olukorda, kus tegevuse või tegevusetuse tõttu on kahjustatud eelkõige äriühing ning võlausaldajad on kahjustatud ainult kaudselt vaid seetõttu, et äriühingu omakapital on juhtorgani liikme tegevuse tõttu vähenenud.

Võlaõigusseaduse järgi on süül põhineva vastutuse (deliktilise üldvastutuse) aluseks kolmeastmeline delikti üldkoosseis, mille elementideks on objektiivne teokoosseis, õigusvastasus ja süü²⁴⁷. Deliktilise vastutuse üldalused on sätestatud VÕS § 1043, mille kohaselt teisele isikule õigusvastaselt kahju tekitanud isik peab kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele.

Deliktilise isikliku vastutuse kohaldamise võimalikkuse analüüsimiseks tuleks esmalt määratleda, kas juhtorgani liikme tegu või tegevusetus võiks üldse kõne alla tulla tema isikliku deliktilise vastutuse kohaldamise alusena.

Kuna TsÜS § 31 lõikest 5 tulenevalt loetakse juriidilise isiku organi tegevust juriidilise isiku tegevuseks, võib asuda seisukohale, et juriidilise isiku organi liige ei vastuta juriidilise isiku poolt toimepandud deliktide eest²⁴⁸.

²⁴⁷ T.Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica 2, 2003, lk. 75.

²⁴⁸ T.Tampuu. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku poolt tekitatud kahju eest. - Juridica 7, 2003, lk. 464.

Tampuu on seisukohal, et sellisel juhtumil ei ole kohane vastutuse alusena viidata VÕS § 1054 sätestusele²⁴⁹. Samas on Tampuu seisukohal, et juhtumil, kui juriidilise isiku organi liikme käitumine on omistatud juriidilisele isikule, vastutavad juriidilise isiku organi liige ja juriidiline isik VÕS § 137 lg-st 1 tulenevalt solidaarselt²⁵⁰.

Magistritöö autori arvates on õige arvestades TsÜS § 31 lg-s 5 sätestatud asuda seisukohale, et VÕS § 1054 ei ole vastutuse alusena kohaldatav. Juhul, kui deliktilise vastutuse koosseisu elemendid esinevad nii juhtorgani liikme kui ka äriühingu tegevuses, võib olla alus solidaarse vastutuse kohaldamiseks VÕS § 137 lg 1 alusel.

Saare väidab, et lepinguvälise kahju tekitamise korral võib juhatuse liikme otsevastutus juriidilise isiku võlausaldaja ees tulla kõne alla, kui juhtorgani liikme käitumine iseseisvalt vaadates täidab kõik delikti koosseisu elemendid, s.t. nimetatud käitumisega tekitatakse õigusvastane kahju ning kahju tekitanud juhatuse liige on kahju tekitamises süüdi või ta vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele (VÕS § 1043)²⁵¹.

Samas puudub võlaõigusseaduses täpsem normatiivne regulatsioon, mis võimaldaks juriidilise isiku huvides oma pädevuse piires tegutsenud juriidilise isiku juhtorgani liiget, kelle tegevus loetakse huvikriteeriumist lähtuvalt²⁵² juriidilise isiku tegevuseks, võtta isiklikule deliktilisele vastutusele juriidilise isiku võlausaldaja ees, v.a. seaduses otseselt sätestatud juhtudel, mil deliktiline vastutus võlausaldaja ees on seaduses täpselt sätestatud.

Saare on märkinud, et juhtorgani liikme vastutus kolmanda isiku ees saab kõne alla tulla organi liikme isikliku ja vahetu osalemise korral delikti sooritamisel. Seeläbi paneb juhtorgani liige toime õigusvastase teo, rikkudes käibekohustust kolmanda isiku suhtes²⁵³.

Magistritöö autor nõustub, et teatud juhtudel võib kõne alla tulla juhtorgani liikme isiklik deliktiline vastutus. Eelkõige võiks magistritöö autori arvates selline vastutus kõne alla tulla, kui juhtorgani liige rikub oma tegevusega kolmandat isikut kaitsvat normi ning kolmandal isikul on õigus eeldada

²⁴⁹ Samas, lk. 471.

²⁵⁰ Samas, lk. 472.

²⁵¹ K. Saare. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega - Juridica 10, 2003, lk. 862.

²⁵² K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu ning vastutus nende tegude eest. Läbiva vastutuse printsiip. - Juridica 4, 2000, lk 208.

²⁵³ K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, lk.206.

kaitset juhtorgani liikme poolt isiklikult ehk juhtorgani liikme seos kahju tekitamisega on tihe. Seeläbi rikub juhtorgani liige kolmanda isiku suhtes käibekohustust.

Saksa õigusteooria käsitlese kohaselt võib isiklik vastutus kõne alla tulla, kui äriühingu organi kohustused ei ole mitte niivõrd kohustusteks äriühingu huvides, kuivõrd isiklikud kohustused suhetes kolmandate isikutega²⁵⁴. Eeltingimuseks sellise vastutuse kehtestamisel on, et vastav kohustus on konkreetsele juhatuse liikmele ülesandeks tehtud²⁵⁵. Sellise seisukoha vastu on teooria, mille kohaselt vastavalt BGB § 31-le on juriidiline isik vastutav iga tema organi liikme poolt toimepandud delikti eest.

Schmidt märgib, et Saksa õiguse kohaselt võib tulla kõne alla juhtorgani liikmete deliktiline isiklik vastutus, kui juhatuse liikme tegevuses esinevad deliktalise vastutuse koosseisu elemendid²⁵⁶.

Deliktulist vastutust kohaldatakse ka muudes õigussüsteemides. Näiteks on Hollandi õiguses tegevdirektor on vastutav juhul, kui ta on isiklikult kolmanda isiku suhtes hooletult käitunud²⁵⁷. Nimetatud reegel on kehtestatud 1927.a. pärineva *Mendes De Leon* kaasusega. Juhul, kui lepinguväline kahju seondub reegli rikkumisega, mis on peamiselt suunatud äriühingule, puudub juhtorgani liikme isiklik vastutus.

Õigluse põhimõttest tulenevalt peab deliktiõigus eelkõige võimaldama võtta tsiviilvastutustele isikut, kes kahju põhjustas ning kellele saab seda ette heita (individuaalse süülise vastutuse põhimõte). Deliktiõigusele on iseloomulik kohtunikuõiguse suur osakaal, seda nii deliktiõiguse mõistete selgitamisel kui ka üldkohustuslike hooldsusnormide väljatöötamisel²⁵⁸. Nimetatust tulenevalt on magistritöö autori arvates võimalik konstrueerida juhtumid, kus on põhjendatud juhtorgani liikmete isiklik vastutus äriühingu võlausaldaja ees ka kehtiva võlaõigusseaduse alusel solidaarse vastutuse sätete kohaselt.

²⁵⁴ H. Altmeppen, G.H. Roth, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997. S. 461.

²⁵⁵ H. Altmeppen, G.H. Roth, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997. S. 461.

²⁵⁶ K.Schmidt, Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 1088.

²⁵⁷ A. de Savornin Lohman, Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 88.

²⁵⁸ T.Tampuu, Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica 2, 2003, lk 71.

3.1.2. Objektiivne teokoosseis

Objektiivse teokoosseisu tasandil peab hageja tõendama, et kostja põhjustas oma teoga kahju, mille hüvitamist hageja nõuab. Kostja tegu võib väljenduda kas aktiivses käitumises või tegevusetuses. Tegevusetuse eest deliktiõigusliku vastutuse kohaldamise eelduseks on kostja kohustus tegutseda, mis võib tuleneda seadusest või üldisest käibekohustusest²⁵⁹.

Lepinguvälise kahju hüvitamisel kohaldatakse kahju ulatuse määramisel üldisi võlaõigusseaduse põhimõtteid (VÕS § 127-140) (vt.p.2.2.1). Deliktilise vastutuse kohaldamise korral võib teoreetiliselt kõne alla tulla ka mittevaralise kahju hüvitamine (VÕS § 128 lg 5).

Arvestades VÕS § 128 lg 2 sätestatut on varaline kahju eelkõige otsene varaline kahju ja saamata jäänud tulu. Samas pole loetelu määratletud ammendavana.

Enamikel juhtudel on võlausaldaja kahju määratletav võlausaldaja seoses äriühingu maksejõuetusega rahuldamata jäänud nõudega ehk selle väärtusega (puhtmajanduslik kahju). Sellist majanduslikku kahju ei saa lugeda ei otseseks varaliseks kahjuks (vara väärtuse vähenemine, vara halvenemine) VÕS § 128 lg 3 mõistes ega ka VÕS § 128 lg 4 määratletud saamata jäänud tuluks. Samas võib väita, et sellise majandusliku kahju hüvitamine on võimalik.

Puhtmajandusliku kahju mõiste ja deliktiõigusliku käsitluse eraldi analüüs ei ole käesoleva töö teemaks. Samas on teemakäsitluse seisukohalt oluline lahendada küsimus, kas puhtmajandusliku kahju hüvitamine võiks juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamisel kõne alla tulla.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on oma 30. novembri 2005 a otsuses tsiviilasjas 3-2-1-123-05²⁶⁰, märkinud, et hageja õigused lepingu järgi on üldjuhul suuremas ulatuses kaitstud, muu hulgas hüvitatakse lepingu järgi reeglina ka puhtmajanduslik kahju, esmajoones saamata jäänud tulu näol. Deliktiõiguse järgi on aga esmajoones kaitstud konkreetsed õigushüved mitte vara tervikuna ning puhtmajandusliku kahju hüvitamist üldjuhul nõuda ei saa. Samas on Riigikohtu tsiviilkolleegium

²⁵⁹ Samas, lk. 75.

²⁶⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. novembri 2005.a. otsus AS-i ELIAS hagi Osühingu Vemarro (likvideerimisel) vastu valduse rikkumise tuvastamiseks ja tekitatud kahju 1 722 412 krooni 4 sendi hüvitamiseks, arvutivõrgus kättesaadav <http://www.nc.ee/klr/lahendid/tekst/RK/3-2-1-123-05.html>. (12.12.2005)

oma 13. juuni 2005. a otsuses tsiviilasjas 3-2-1-64-05²⁶¹ samas märkinud, et muu kahju hüvitamine võib kõne alla vaid siis, kui see tuleneb kahju hüvitamise õigust andva normi kaitse-eesmärgist.

Siinjuures võib osundada, et näiteks ebaõige informatsiooni edastamisest tulenevat kahju loetakse üheks puhtmajandusliku kahju liigiks, mis võib hüvitamisele kuuluda deliktilise vastutuse sätete kohaselt²⁶².

Eeltoodut arvesse võttes ja pidades silmas võlausaldajate kaitseks kehtestatud normide eesmärki ning arvestades võlausaldajal tekkiva kahju iseloomu on töö autori arvates puhtmajandusliku kahju hüvitamine deliktiõiguse normide järgi juhtorgani liikme vastutuse kohaldamisel võimalik.

Puhtmajandusliku kahju väljanõudmine on juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamisel võimalik kõigis käsitletud õigussüsteemides. Šveitsi õiguses²⁶³ loetakse otse kahju kannatanuks näiteks võlausaldajat, kes annab makseraskustes äriühingule ebaõige bilansi alusel laenu või kes teeb tehingu makseraskustes äriühinguga, kelle pankrotimenetlus kohe välja kuulutatakse. Vahetult kantud kahju võib iga võlausaldaja iseseisvalt sisse nõuda²⁶⁴. Juhul, kui kahju suurust pole võimalik määratleda, võib kohus OR 32 lg 2 alusel välja mõista hinnangulise kahju²⁶⁵.

Saksa õiguses kohaselt võivad uued võlausaldajad, kelle nõuded on tekkinud pärast pankrotiavalduse esitamise kohustust²⁶⁶ oma kohustust rikkunud juhtorgani liikmete vastu nõuded iseseisvalt maksuma panna. Sellised uued võlausaldajad, kelle nõuded äriühingu vastu on tekkinud pärast ajamomenti, mil äriühingu pankrotiavaldus oleks pidanud olema esitatud omavad oma kohustusi rikkunud juhtorgani liikme vastu nõuet kogu nende poolt kantud kahju hüvitamiseks (mitte nn. kvoodikahju hüvitamiseks), mida nad on kandnud seoses õigussuhetega makseraskustes äriühinguga²⁶⁷. Nimetatud kahju ulatuseks võib olla kogu võlausaldaja rahuldamata jäänud nõue äriühingu vastu.

Soome õiguses tekitab majandusliku kahju hüvitamisel praktilisi probleeme kahju hüvitamise seaduse (VahL § 5:1) vastav sõnastus, mis sätestab, et hüvitamisele kuulub isiklik ja varaline kahju.

²⁶¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. juuni 2005.a. otsus Eesti Taara Aktsiaseltsi hagi Turukaubanduse Aktsiaseltsi vastu 236 730 krooni saamiseks, RT III, 23, 244

²⁶² H.Tammiste. Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. – Juridica 6, 2005. lk. 387.

²⁶³ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayoz, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 421.

²⁶⁴ Samas, S. 423.

²⁶⁵ Samas, S. 427.

²⁶⁶ K.Schmidt. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 1084.

²⁶⁷ Samas, S.1084.

Kui kahju on tekitatud seadusest tuleneva ebaseadusliku teoga või avaliku võimu kasutamisega või muudel asjaoludel, kui on olemas eriti tugevad põhjused, hõlmab kompensatsioon kahju eest ka sellist majanduslikku kahju, mis pole seotud isikliku või varalise kahjuga²⁶⁸. Soome Ülemkohus on asunud seisukohale, et puhas majanduslik kahju (*pure economic loss*) on hüvitatav OYL alusel (KKO 1992:66).

Deliktiõiguse teoorias lähtutakse põhjusliku seose määratlemisel adekvaatsusteooriast ja normieesmärgi teooriast²⁶⁹. Lahe on rõhutanud, et normi eesmärgi teooria kasutamine on oluline eelkõige juhtudel, kui õigusvastasus tuvastatakse VÕS § 1045 lg 1 p 7 alusel või üldiste käibekohustuste rikkumisest²⁷⁰.

Deliktilise vastutuse kontekstis tuleb eristada vastutust tekitavat kausaalsust ja vastutust täitvat kausaalsust²⁷¹. Vastutust tekitava kausaalsuse all mõistetakse, et õigushüve või õiguse rikkumise peab olema põhjustanud isiku käitumine, kelle vastu kahjutekitajana nõue esitatakse. Lisaks peab esinema vastutust täitev kausaalsus, s.t. puudutatud isikul peab õigusrikkumise tulemusena olema tekkinud kahju²⁷². Seega on juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamise seisukohalt on oluline tuvastada seos võlausaldaja õiguse (kaitsenormi) rikkumise ja juhtorgani liikme tegevuse või tegevusetuse vahel. Võlausaldajal peab teda kaitsva normi rikkumise tulemusena olema tekkinud kahju, mis magistritöö autori arvates võib seisneda ka puhtmajanduslikus kahjus.

3.1.3. Õigusvastasuse üldregulatsioon

VÕS § 1045 sätestab õigusvastasuse eeldused. Juhtorgani liikme vastutuse kontekstis arvestades juhtorgani liikme üldist tegevuspädevust tulevad kõne alla eelkõige VÕS § 1045 lg 1 p 7 (kahju tekitamine seadusest tulenevat kohustust rikkuva käitumisega) ja p 8 (kahju tekitamine tahtliku heade kommete vastase käitumisega).

Juhtorgani liikme vastutuse seisukohalt omab tähtsust ka VÕS § 1045 lg 3, mis välistab õigusvastasuse juhtumil, kui kahju ärahoidmine ei ole vastava normi eesmärgiks.

²⁶⁸ A. Donoughe. The liability of an Incorporated Company's Directors - English principles in Finnish Light, Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2000, p 59.

²⁶⁹ P.Schlechtriem. Võlaõigus. Eriosa. Tallinn: Juura, 2000, lk. 257-258.

²⁷⁰ J.Lahe. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk 48.

²⁷¹ P.Schlechtriem. Võlaõigus. Eriosa. Tallinn: Juura, 2000, lk. 256.

²⁷² Samas, lk. 258.

Nagu märgib Saare oma artiklis, kohaldatakse Saksa õiguspraktikas solidaarselt äriühinguga juhtorgani liikmete deliktilist vastutust seaduses sätestatud kaitse kohustuste rikkumise korral ning juhtudel, kui selline vastutus on põhjendatud heade kommete kaalutlustest lähtuvalt (nt. kehavigastuse tekitamine)²⁷³.

Šveitsi õiguses võib võlausaldaja iseseisva nõude aluseks võib olla vaid võlausaldaja kaitseks kehtestatud norm²⁷⁴.

Üldise õiguse maades, eelkõige USA-s on võimalik direktorite vastutus tuginedes maksejõuetu äriühingu korporatiivse katte läbistamise („*piercing the corporate veil*”) doktriinile²⁷⁵. Kuigi üldjuhul loetakse nimetatud doktriini alusel vastutavaks äriühinguid kontrollivaid aktsionäre, on praktikas juhuseid, kus vastutavad ka isikud, kes kontrollivad korporatsiooni muul viisil (s.h. juhatuse liikmeid). Kontrollina²⁷⁶ mõistetakse domineerimist korporatsiooni finantside ja poliitika üle viisil, et korporatsioonil puudub iseseisev meelsus, tahe, eksistents. Vastutuse kohaldamise eelduseks on kontrolli kasutamine pettuse toimepanekuks, seadusest tuleneva kohustuse rikkumiseks või ebaausaks või ebaõiglaseks käitumiseks hageja õiguste suhtes. Sellise tegevuse tulemusel peab hageja olema saanud kahju²⁷⁷. Vastutuse kohaldamise tulemuseks on vastutus võlausaldaja nõude ulatuses. Seega, sisuliselt aktsepteeritakse vastutuse alusena kontrolli kasutamist kaitseseaduste rikkumisega võlausaldajatele kahju tekitamiseks.

Hollandi õiguses²⁷⁸ nõuab lepinguväline vastutus täiendavalt kahjule, kohustuse rikkumisele põhjuslikule seosele ka relatiivsust (*relativiteistvereiste*). Hollandi õiguse kohaselt on deliktilise vastutuse liigid ühingõiguslikus kontekstis: tegevus või tegevusetus vastuolus seaduses sätestatud kohustusega ja tegevus või tegevusetus vastuolus kohase sotsiaalse käitumise kirjutatud reeglitega, välja arvatud juhul, kui selline rikkumine, tegu või tegevusetus on õigustatud²⁷⁹.

²⁷³ K.Saare. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega. - *Juridica* 10, 2003, lk 682.

²⁷⁴ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayoz, P.Nobel *Schweizerisches Aktienrecht*. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 427.

²⁷⁵ F.A.Gevurtz. *Corporation Law*. St. Paul, MINN: West Group, 2000, p. 70.

²⁷⁶ Samas, p. 76

²⁷⁷ Samas, p. 388.

²⁷⁸ H.A. de Savornin Lohman. *Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil*. London: Kluwer Law International, 1996, p. 30.

²⁷⁹ Samas, p 78.

Kaitseseadustena, mille rikkumine võib kaasa tuua deliktilise vastutuse on täpsemalt Saksa õigusteoorias loetletud²⁸⁰: absoluutse iseloomuga õigushüvede rikkumist (BGB § 823 lg 1), kaitseseaduste rikkumist (BGB § 823 lg 2), kusjuures, viimase osas on küsimus kataloogist lahtine. Nimetatud on vastutust *culpa in contrahendo*, ja AktG § 93 tulenevat pankroti alustamisega viivitamisest tulenevat vastutust (*Konkursverursachungshaftung*, *Konkursverchleppungshaftung*) Kaitseseaduseks ei loeta Saksa õigusteoorias raamatupidamise kohustust²⁸¹.

Kokkuvõtlikult tunnustatakse kõigis käsitletud õigussüsteemides võlausaldaja võimalust esitada tema kaitseks kehtestatud normide rikkumisel nõudeid otse juhtorgani liikme vastu. Magistritöö autori arvates on võimalik kaitsenormi rikkumisel lepinguvälisel alusel nõude esitamine juhtorgani liikme vastu ka Eesti õiguse kontekstis. Autori seisukohta toetab ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. septembri 2005 a otsuses 3-2-1-79-05²⁸² väljendatud seisukoht, milles kolleegium märgib, et seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega äriühingu juhatuse liikme poolt äriühingu võlausaldajale kahju tekitamine on õigusvastane tegevus võlausaldaja suhtes ka VÕS § 1045 lg 1 p 7 järgi.

3.1.4. Süü

Äriühingu juhtorgani liikme võimalikule isiklikule deliktilisele vastutusele kohaldatakse võlaõigusseaduse deliktilise vastutuse põhimõtteid. Seega, vastavalt VÕS § 1050 lg-s 1 sätestatule ei vastuta kahju tekitaja kahju eest, kui ta tõendab, et ei ole kahju tekitamises süüdi. Isikliku vastutuse kohaldamiseks piisab hooletusest (VÕS § 104 lg 3). Samas võib väita, et VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusena kohaldamise korral peaks nõuet esitav võlausaldaja tõendama ära ka juhatuse liikme tahtluse²⁸³ kui õigusvastasuse koosseisulise elemendi²⁸⁴. Analüüsitud õigussüsteemides erisusi süü osas võrreldes deliktilise vastutuse üldregulatsiooniga juhtorgani liikme vastutusele kehtestatud ei ole. Seega, puudub vajadus nimetatud teema põhjalikumaks analüüsiks käesoleva magistritöö kontekstis.

²⁸⁰ H.Altmeppen, G.H.Roth. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997. S. 461.

²⁸¹ H.Altmeppen, G.H.Roth. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997. S. 463.

²⁸² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. septembri 2005. a otsus tsiviilasjas 3-2-1-79-05 Metsamaahalduse AS-i hagi Külli Türneri, Eduard Ennsi, Triin Tilgeri ja Anne Tilgeri vastu tekitatud kahju 32 100 krooni hüvitamiseks, RT III, 2005, 28, 293

²⁸⁴ T.Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica 2, 2003, lk 80.

3.1.5. Muud vastutuse kohaldamise tingimused

Deliktilise vastutuse kohaldamiseks on oluline määratleda, kas vastutus on individuaalne või solidaarne. Vastutuse kohaldamine eeldab töö autori arvates kahju hüvitamise koosseisuliste elementide tuvastamist kõigi kahju tekitanute tegevuses individuaalselt. Seega ei saa eeldada kõigi juhtorgani liikmete solidaarset vastutust. Kui juhtorgani liikme delikt on toime pandud juriidilise isiku huvides, loetakse see TsÜS § 31 lg 5 kohaselt juriidilise isiku deliktiks. Seega võib asuda seisukohale, et sellisel juhtumil vastutavad juriidiline isik ja juhtorgani liige solidaarselt VÕS § 137 lg 1 alusel.

Analoogne regulatsioon sisaldub näiteks ka Soome õiguses, kus on sätestatud, et juhul, kui võlausaldajal on võimalus esitada nõue kahju hüvitamiseks ka ühingu vastu, on ühing ja juhtkonda kuuluv isik kahju hüvitamise eest solidaarselt vastutavad²⁸⁵.

Seaduses on solidaarne vastutus kõigile juhtorgani liikmetele sätestatud registrile ebaõigete andmete esitamise eest (ÄS § 146, §-s 252, ja ÄS § 289¹ lg 2). Seega, kui nimetatud kohustuse rikkumist käsitleda kaitsenormi rikkumisena, võiks kõne alla tulla juhtorgani liikmete omavaheline solidaarne vastutus.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on ÄS § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹ järgselt määratletud kui juhatuse kohustus. Siit tulenevalt võib väita, et kui juhatuse on jätnud oma kohustuse täitmata, esineb delikt kõigi juhatuse liikmete tegevuses, mistõttu võiks juhatuse liikmed lugeda VÕS § 137 lg-le 1 tuginedes solidaarselt vastutavaks. Nimetatud käsitlust ei muuda töö autori arvates ka PankrS § 13 lg 4, mis annab õiguse pankrotiavalduse esitamiseks igale juhatuse liikmele või TsÜS § 36, mis sätestab juhatuse liikme kohustuse esitada pankrotiavaldus.

Individuaalse vastutuse põhimõtet on tunnustatud ka teistes õigussüsteemides, näiteks Hollandis on vastutuse kohaldamise eelduseks juhtorgani liikme isiklik hooletu käitumine kolmanda isiku suhtes²⁸⁶.

Samas, vastutus kolmandate isikute ees otsese (lepinguvälise) kahju hüvitamisel on näiteks Šveitsi õiguses juhtorgani liikmete vahel solidaarne. Sisemistes suhetes jaotatakse vastutust ja teostatakse

²⁸⁵ P. Koski, G. Schulten. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s. 596.

²⁸⁶ A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 88.

tagasinõudeõigust arvestades kõiki asjaolusid, eelkõige süü astet, hierarhiat jms.²⁸⁷ Samas, Šveitsi õiguses²⁸⁸ võivad võlausaldajad nõuda äriühingu juhtorgani liikmetelt nende poolt otse (*direkt, unmittelbar*) kantud kahju hüvitamist alles pärast äriühingu maksejõuetuks muutumist. Ehk sisuliselt on kehtestatud juhtorgani liikmete täiendav vastutus.

Kahju hüvitamise nõuete aegumine on reguleeritud tsiviilseadustiku üldosa seaduse asjaomaste sätetega (TsÜS § 150). Äriseadustikus määratud aegumistähtajad (5 aastat) pole magistritöö autori arvates deliktilise vastutuse kohaldamisel kohaldatavad, kuivõrd vastavad äriseadustiku juhtorgani liikme vastutust reguleerivad sätted ei ole deliktilise vastutuse kohaldamise aluseks.

3.2. Õigusvastasuse üksikjuhtumid

3.2.1. Pankrotiavalduse esitamisega viivitamine

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on sätestatud TsÜS §-s 36, ÄS § 180 lg-s 5¹ ja § 306 lg-s 3¹.

Hindamaks, kas nimetatud sätted on võlausaldaja kaitsenormid ning kas kohaldatav on VÕS § 1045 lg 1 p 7, tuleb määratleda rikutud normi kaitseulatus ja selgitada, kas kannatanu kaitsmine ja temal tekkinud kahju ärahoidmine oli kostja poolt rikutud normi eesmärgiks (VÕS § 127 lg 2 ja § 1045 lg 3²⁸⁹)

Tampuu on seisukohal, et TsÜS § 36 annab juriidilise isiku võlausaldajale selge aluse nõuda võlgniku pankrotiavalduse esitamisega viivitamisest tekkinud puhtmajandusliku kahju hüvitamist juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmelt, kes võlgniku püsiva maksejõuetuse tekkimisel viivitas võlgniku pankrotiavalduse esitamisega või jättis selle esitamata²⁹⁰.

Sellist seisukohta võib toetada tuginedes ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsuses 3-2-1-45-03²⁹¹ toodud seisukohale, et erandina saavad juhatuse liikmel tekkida kohustused võlausaldaja ees seaduses sätestatud juhul. Selliseks erandiks võib kolleegiumi arvates

²⁸⁷ P.Forstmoser, A.Meyer-Hayoz, P.Nobel. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, S. 435

²⁸⁸ Samas, S. 421.

²⁸⁹ T.Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus.- Juridica 2, 2003, lk. 77.

²⁹⁰ Samas, lk 78.

²⁹¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsus Raivo Raidna kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 19.11.2002 otsusele Eesti Vabariigi hagiis OÜ Viplala ja Raivo Raidna vastu 385 384 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-45-03, RT III 2003, 18, 173

põhimõtteliselt olla näiteks 7. juulil 2001. a jõustunud ÄS § 180 lg-s 5¹ sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumine, millega võib kaasnedä ka juhatuse liikmete otsene isiklik vastutus osäühingu võlausaldajate ees (näiteks tehingute tegemisel olukorras, kus objektiivselt on selge, et osäühingu pankrotimenetlus on vältimatu).

Seisukohta, et pankrotiavalduse esitamise kohustus on kehtestatud just võlausaldajate huvides, toetatakse ka Karistusseadustiku kommentaarides²⁹².

On mõistetav, et isiklik vastutus majanduslikult nõrga äriühingu võlgade eest²⁹³ on peamiseks võlausaldajate huviks ning just nimetatud olukorras soovivad võlausaldajad võimalusel kohaldada juhtorgani liikmete isiklikku deliktilist vastutust ning saada oma nõudeid rahuldatud.

Hollandi õiguspraktikas²⁹⁴ on tunnustatud võlausaldaja poolt lepinguvälise vastutuse kohaldamise võimalus juhul, kui tegevdirektor sõlmib lepingu äriühingu nimel ja ta lepingu sõlmimise ajal teab või oleks mõistlikult pidanud teadma, et äriühing ei ole suuteline täitma lepingust tulenevaid kohustusi või täitma lepingust tulenevaid kohustusi mõistliku aja jooksul ja et äriühingul ei ole vara võlausaldaja nõude rahuldamiseks, sisaldub tegevuses kreditorile lepinguväliselt kahju tekitamise koosseis (*Bekamel*'i kaasus).

Samas pole aktsepteeritud võlausaldajate seisukohti, et tegevdirektor võiks olla lepinguväliselt vastutav juhul, kui ta ei ole võtnud tarvitusele meetmeid et tagada äriühingu poolt võlausaldaja nõude õigeaegne rahuldamine²⁹⁵. *De Barabanden Beheeri* kaasuses asus Ülemkohus seisukohale, et tõendamiskoormis küsimuses, et tegevdirektor teadis või pidi teadma, et korporatsioon ei ole suuteline täitma oma kohustusi, on hagejal. Erandiks on olukord, kui on ilmselge, et lepingu sõlmimise ajal ei olnud äriühingul vahendeid oma kohustuste täitmiseks ning oli täielikult sõltuvuses teise äriühingu poolt saadavatest vahenditest, mida ta kontrollis.

Saksa õiguses²⁹⁶ on äriühingu pankroti olukorras juhtorgani liikme suhtes paralleelselt kohaldatavad deliktiline pankroti alustamisega venitamisest tulenev vastutus

²⁹² J.Sootak, P.Pikamäe, Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002, § 380 Komm 1.

²⁹³ B. Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p 247.

²⁹⁴ A. de Savornin Lohman, Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p 81

²⁹⁵ Samas, p 82.

²⁹⁶ K.Schmidt. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 824.

(*Konkursverschleppungshaftung*) sellega võlausaldajatele tekitatud kahju eest ja AktG § 93 alusel ette nähtud vastutus (nn. võlausaldaja jälgimisõiguse alusel maksuma pandav vastutus).

Sellisest kõrvutitoimivast vastutusest tekkivaid probleeme iseloomustavad mitmed Saksa Ülemkohtu lahendid²⁹⁷. Ühe kaasuse sisu oli järgnev: Pank pankrotistus. Tuginedes pankrotiavalduse esitamisega viivitamisele kui vastutuse alusele soovisid võlausaldajad teha juhatust panga võlgade eest isiklikult vastutavaks. Saksa Ülemkohus märkis, et võlausaldaja kaitseseaduseks on AktG § 92 lg 2. Nimetatud sättest tulenev kohustus ilma asjatu viivitusega hiljemalt kolme nädala jooksul alustada pankrotimenetlust algab maksejõuetuse korral äriühingut juhtiva organi poolt pankroti alusest teadasaamisega. Äriühingut juhtiv organ peab teadaoleva maksejõuetuse korral võrdlema saneerimismenetluse väljavaateid ja eeliseid puudustega ning analüüsima, milline on varade liikumise mõju vahepealsel perioodil äriühingu klientidele²⁹⁸. Selle kohustuse rikkumise korral võib organi liige olla isiklikult vastutav äriühingu nende võlgade eest, mis on äriühingul tekkinud pärast pankrotimenetluse algatamise kohustuse rikkumist²⁹⁹.

GmbH osas on Saksa õiguses samuti sätestatud, et juhul kui tegevdirektor rikub tema kohustuste hulka kuuluvat kaitseseadust, on võimalik vastutus BGB § 823 lg 2 järgi. Erilise tähendusega on seejuures pankrotiavalduse esitamise kohustus (§ 64 GmbHG). Üldiselt on tunnustatud, et nimetatud säte on võlausaldajate kaitse eesmärgiga³⁰⁰. Sama seisukohta toetab ka Altmeppen³⁰¹, kes märgib, et üheks peamiseks BGB § 823 lg 2 mõistes kaitsekohustuseks on pankrotiavalduse esitamise kohustus. Seejuures on lepingulistel uutel võlausaldajatel, kelle nõuded on tekkinud pärast kohustuse rikkumist võimalik deliktilise isikliku kahjuna käsitleda kogu lepingu täitmisest tulenevat kahju.

Ülaltoodud käsitlust arvestades võib põhjendatult väita, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse näol on tegemist võlausaldajaid kaitsva normina VÕS § 1045 lg 1 p 7 mõttes.

Samas võib, arvestades analoogiat Saksa vastava regulatsiooniga, väita, et pankrotiavalduse esitamisega viivitamine peaks Eesti õiguse kohaselt, tooma kaasa deliktilisel alusel nõuete esitamise võimaluse ainult neile võlausaldajatele, kelle nõuded äriühingu vastu on tekkinud pärast seda, kui

²⁹⁷ Samas, S. 824.

²⁹⁸ Samas, S. 825.

²⁹⁹ Samas, S. 825.

³⁰⁰ Samas, S. 1083.

³⁰¹ H.Altmeppen, G.H. Roth, G.H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997, S. 462.

äriühing on muutunud maksejõuetuks. Võlausaldajate, kelle nõuded äriühingu vastu on tekkinud enne äriühingu maksejõuetuks muutumist, poolt kantud kahju saaks eelkõige käsitleda võlausaldajale tekitatud kaudse kahjuna, mille osas peaks nõude maksma panema pankrotihaldur.

3.2.2. Teadlik valeandmete esitamine

Võlausaldajal on äriühinguga tehingute tegemisel põhjendatud ootus, et talle esitatud dokumendid on õiged. Sellise ootuse olemasolu kinnitavad teatud juhtudel eriseadused. Tuleb hinnata, kas valeandmete esitamist võib käsitleda kaitsenormi rikkumisena, mis annab aluse VÕS § 1045 lg 1 p 7 kohaldamiseks.

Juhtorgani liikmete kohustus kirjutada majandusaasta aruandele alla tuleneb raamatupidamise seadusest (RPS § 25 lg 1). Allkirjastamisega kinnitavad juhtorgani liikmed majandusaasta aruandes esitatud andmete õigsust (RPS § 25 lg 3). Samuti sätestab väärtpapierituruseadus (VTS)³⁰² § 24 lg 1 kõigile emitendi juhatuse liikmetele emissiooniprospekti andmete õigsuse kinnitamise kohustuse. Seega, võlausaldajatel on alus eeldada avaldatud andmete õigsust tuginedes muuhulgas juhtorgani liikmete poolt antud allkirjadele.

Eeltoodud dokumentides tahtlik valeandmete esitamine on kriminaliseeritud. Avalikustamiskohustust tagavate võlausaldajaid kaitsvate koosseisudena võib välja tuua eelkõige KarS § 209 kelmuse ja KarS § 211 märgitud investeerimiskelmuse koosseisud. Mõlemad nimetatud koosseisud eeldavad tahtlust³⁰³ kõigi koosseisu asjaolude suhtes. Seoses valeandmete esitamisega võiks võlausaldajate huvides kehtestatud käitumiskohustuse tuletada ka KarS § 381 sätestatud koosseisust osas, mis puudutab avalikkusele valeandmete esitamist.

Ka Tampuu on asunud seisukohale, et põhimõtteliselt võib kaitsenormidena käsitleda ka karistusõiguse norme, kuivõrd nad sisaldavad ka lepinguväliseid käitumiskohustusi³⁰⁴. Magistritöö autor on sellega nõus. Seega võib asuda seisukohale, et juriidilise isiku juhtorgani liikme poolt võlausaldajate kaitseks kehtestatud üldiste käibekohustuste, mis on karistusõiguslikult sanktsioneeritud, rikkumine võiks kaasa tuua juhtorgani liikme isikliku vastutuse kohaldamise VÕS § 1045 lg 1 p 7 alusel. Alternatiivina saaks karistusõiguslike normide rikkumise korral

³⁰² RT I 2001, 89, 532; 2005, 13, 64

³⁰³ J.Sootak, P.Pikamäe. Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2002, § 209 Komm. 18 ja § 211 Komm. 4.

³⁰⁴ T.Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica 2, 2003. lk 78.

konstrueerida juhtorgani liikme isikliku vastutuse tuginedes VÕS § 1045 lg 1 p 8 sätestatule – tahtlik heade kommete rikkumine. Kuivõrd karistusõiguslikud koosseisud, mis võiksid olla sellise vastutuse aluseks, eeldavad niikuinii tahtlust, siis lõpptulemuse seisukohalt võlausaldaja jaoks erinevus selles, kas kohaldada alusena VÕS § 1045 lg 1 p 7 või § 1045 lg 1 p 8 puudub. Magistritöö autor on seisukohal, et arvestades karistusõiguslikult sanktsioneeritud avalikustamiskohustuste rikkumiste raskust oleks pigem põhjendatud selliste normide lugemine kaitsenormideks ning vastutuse võimalik kohaldamine VÕS § 1045 lg 1 p-le 7 viidates.

Eeltoodust tulenevalt on magistritöö autor seisukohal, et juriidilise isiku juhtorgani liikme poolt võlausaldajate kaitseks kehtestatud kohustuste, mis on karistusõiguslikult sanktsioneeritud rikkumine – s.o. teadlik valeandmete esitamine majandusaasta aruandes või investeerimisprospektis - võib kaasa tuua juhtorgani liikme isikliku vastutuse kohaldamise VÕS § 1045 lg 1 p 7 alusel.

Arvestades kriminaalvastutuse sõltumatust tsiviilvastutusest ei ole kriminaalvastutuse tegelik kohaldamine deliktilise vastutuse kohaldamise vältimatuks eeltingimuseks. Kaitsenormi rikkumise tuvastamiseks piisab magistritöö autori arvates teost, mis vastab karistatava teo tunnustele. Olukorras, kus kriminaalmenetlust ei alustata või menetlus lõpetatakse karistust kohaldamata saaks õigusvastasuse tuvastamisel tugineda RPS § 25 lg 3 või VTS § 24 lg-le 1 kui kaitsenormidele.

Juhul, kui nimetatud sätted ilma lisatingimusteta ise lugeda kaitsenormideks, piisaks vastutuse kohaldamiseks ka juhtorgani liikme hooletusest. Magistritöö autori arvates oleks selline lähenemine juhtorgani liikmete seisukohalt ülemäära range ning deliktilist vastutust asjatult laiendav.

Tuleb märkida, et mõnedes riikides olla võlausaldaja deliktilise nõude esitamise aluseks. Taani õiguse kohaselt tuleb krediitipettuse alusel vastutus võlausaldajate ees kõne alla juhtumitel, kus võlausaldajaid on eksitusse viidud äriühingu majanduslikust seisust, esitades ebakohaseid aruandeid või ebareaalseid eelarveid³⁰⁵. Krediitipettuseks on loetud ainult juhtumeid, kus olukord on olnud täiesti lootusetu ja pankrotimenetlus ilmselgelt vältimatu, nii et tegevust võlausaldajate ees võib lugeda krediitipettuseks või kus ei ole kinni peetud vaigest maksete edasilükkamisest, on juhatus loetud vastutavaks äriühingu laenude eest, mida äriühing ei oleks pidanud saama³⁰⁶.

³⁰⁵ B. Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 249.

³⁰⁶ Samas, p. 250.

Suutmatu lisada majandusaasta aruandesse seadusega nõutud andmeid võib Taani õiguse kohaselt kaasa tuua juhatuse liikmete vastutuse, kui nad olid teadlikud või pidid teadlikud olema andmete mitteavalikustamisest ning nende relevantsusest võlausaldajatele³⁰⁷. Vastutus äriühingu poolt ebaseadusliku tegevuse toimepaneku eest on ka sellest, milline on juhatuse osa äriühingu tegevjuhtimises. Näiteks 1982.a ülemkohtu otsuses, milles äriühing sai krediiti ebaõige majandusaasta aruande alusel leidis ülemkohus, et juhatuse ei ole vastutav. Majandusaasta aruanne oli auditeeritud ning audiitori poolt ilma märkusteta heaks kiidetud. Juhatuse liikmeid polnud informeeritud vigadest aruandes ei tegevdirektori ega ka kellegi teise poolt. Nimetatud otsusest tuleneb, et tõendamiskoormis küsimuses, et juhatuse on olnud hooletu, lasub kahjustatud osapoolel³⁰⁸.

Soome õiguses on tunnustatud, et vastutus võlausaldaja ees saab tekkida näiteks olukorras, kus ühingu majandusaasta aastaaruanne on koostatud valesti ja võlausaldaja annab aastaaruande andmetele toetudes ühingu laenu ilma piisava tagatiseta ning kannab sellest tulenevalt krediidikahju³⁰⁹.

Hollandi praktika kohaselt võib tegevdirektor olla hooletu ja kahju eest vastutav, kui ta osales emissiooniprospetsi väljatöötamisel ja ta teadis või pidi teadma, et selles avaldatud andmed on ebaõiged³¹⁰.

Täiendavalt sätestab Hollandi Tsiviilseadustiku § 2:249/139³¹¹ aruannetes informatsiooni avaldamisega seoses eriregulatsiooni, mille kohaselt juhul, kui avaldatud aruannetes avaldatud informatsioon on eksitav, on juhatuse liikmed kolmandate isikute ees solidaarselt vastutavad. Eksitav informatsioon peab käima äriühingu olemasoleva majandusliku seisundi kohta. Muudetud on tõendamiskoormist: juhatuse liige saab vastutusest vabaneda ainult juhul, kui ta tõendab, et eksitav informatsioon sattus aruandesse mitte tema tegevuse või tegevusetuse tulemusena. Selline olukord võib kõne alla tulla nt. juhul, kui üldkoosolek kinnitab aruande muul, kui juhtorgani poolt heakskiidetud kujul. Vastutust ei saa vältida viitega, et aruanne on auditeeritud.

³⁰⁷ Samas, p. 254.

³⁰⁸ B.Gomard. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 241.

³⁰⁹ P. Koski, G. Schulten. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, s. 595

³¹⁰ A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 95.

³¹¹ Samas, p. 77.

Vaatamata muude riikide käsitlesele jääb magistr töö autor Eesti õiguse kontekstis seisukohale, et hooletusest valeandmete esitamine kavatsuseta võlausaldajat seejuures eksitada pole piisav tuvastamiseks õigusvastasust võlausaldaja võimalikus isiklikus deliktilises nõudes juhtorgani liikme vastu. Täiendavalt peaks magistr töö autori arvates juhtorgani liikme tegevuses esinema teadlik soov võlausaldajat eksimusse viia.

3.2.3. Muude kriminaalkorras karistatavate tegude toimepanemine

Põhimõtteliselt võib tõusetuda küsimus ka pankrotikuritegude ja ametialaste kuritegude koosseisude alusel tekkinud käibekohustuste lugemisest võlausaldaja isiklikuks kaitsenormiks.

Seoses pankrotikuritegudega on magistr töö autori arvates asjakohane viidata Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. juunil 2001. a otsusele tsiviilasjas nr. 3-2-1-89-01³¹² kus kohus on rõhutanud, et kostja kui juhatuse liikme vastutuse aluseks pole ainuüksi see, et aktsiaselts ei tasunud hagejale võlgnevust. Küll võib see kaasa tuua juhatuse liikme vastutuse siis, kui vaatamata vara olemasolule sundlõpetamisele kuulunud aktsiaselts ei rahuldanud võlausaldaja nõuet või kui aktsiaseltsi vara või asukoha varjamise või vara raiskamisega tekitati olukord, kus võlausaldaja nõuet polnud võimalik täita.

Nimetatud lahend tugineb varasemale äriseadustiku regulatsioonile. Selles lahendis viidatud juhtorgani liikme tegevus sarnaneb KarS §-s 384 sätestatud koosseisule.

KarS § 384 kriminaliseerib pankrotikuriteona oma maksevõime olulise vähendamise või enda maksejõuetuks muutmise vara hävitamise, rikkumise, raiskamise või põhjendamatu kinkimise, loovutamise, välismaale paigutamise, põhjendamatute kohustuste võtmise või põhjendamatute soodustuste andmise või ühe võlausaldaja teisele eelistamise teel võlgniku poolt, kes oli teadlik, et olemasolevate või oodatavate majandusraskuste tõttu võivad tema teod kahjustada võlausaldaja huve.

Selleks, et analüüsida, kas nimetatud sättest tulenevad kohustused on võlausaldaja kaitsekohustused, tuleks hinnata, kas vastav regulatsioon võiks üldse olla kohaldatav juhtorgani liikmetele. Karistuseseadustiku kommentaarides³¹³ on asutud seisukohale, et teo toimepanijaks võib

³¹² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. juuni 2001.a. otsus Tiia Viikmaa kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 09.02.2001 otsusele Miralda Soometsa hagi Tiia Viikmaa vastu 18 811 krooni 50 senti saamiseks, nr. 3-2-1-89-01, RT III 2001, 22, 248

³¹³ Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne. J.Sootak. P.Pkamäe (koost). Tallinn, 2002, § 384 komm.2.3.

olla füüsiline isik. Siit tulenevalt võiks väita, et nimetatud sätte alusel saab vastutada vaid füüsilisest isikust, kuivõrd koosseisu elemendiks on „oma vara” puudutavad teod.

Magistritöö autori arvates on selline lähenemine põhjendamatult kitsendav. Võlausaldajate huvid vajavad kaitset ka juriidilisest isikust võlgnike pankrotimenetluses. Seega, otstarbekas oleks laiendada karistusseadustiku regulatsiooni viisil, et pankrotikuriteo võib toime panna ka juriidilise isiku juhtorgani liige.

Magistritöö autor ei nõustu Varuli seisukohaga, mille kohaselt võiks kaaluda KarS §384 kohaldamist ka juhtorgani liikmetele tõlgendamise teel tuginedes organiteooriale³¹⁴. Selliseks laiendavaks tõlgendamiseks puudub magistritöö autori arvates karistusõiguslik alus. Juhul, kui juhtorgani liikme tegevust soovitakse kriminaliseerida, tuleks karistusseadustikku vastavalt muuta.

Magistritöö autori arvates ei ole, sõltumata eeltoodud käsitlest sätte subjektilise laienemise kohta võimalik leida nimetatud sättest võlausaldajat kaitsvat normi, mis võiks olla võlausaldaja poolt lepinguvälisel alusel kahju hüvitamise nõude esitamise aluseks.

Sellisele järeldusele võib jõuda eelkõige põhjusel, et taoliste tunnustele vastavad teod rikuvad ühtmoodi kõigi võlausaldajate huve. Seega peaks vastava aluse olemasolul võlausaldajate huvides tegutsema eelkõige pankrotihaldur.

Ühtlasi dubleeriks nimetatud võimalik kaitsenorm võlausaldaja kaitseks kehtestatud maksejõuetuse olukorras pankrotiavalduse esitamise kohustust kui võlausaldaja kaitsenormi. Seega, praktiline rakendus taolisele konstruktsioonile puuduks.

Magistritöö autori arvates võiks põhimõtteliselt võlausaldaja deliktiline nõue tugineda ka nt. ametiseisundi rikkumise või ametialase lohakuse koosseisudele (KarS § 289, 290).

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. oktoobril 2001 otsuses 3-1-1-87-01³¹⁵ asuti seisukohale et olukorras, kus võlausaldajal ei olnud enam võimalik majanduslike riskide muutust arvestades enda poolt pankra paigutatud summadega vabalt toimida ja selle sihtotstarbelist kasutamist nõuda, on võlausaldaja saanud kahju.

³¹⁴ P.Varul. Võlgniku vastutus pankroti korral. - Juridica 7, 2003, lk. 453.

³¹⁵ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. oktoobri 2001.a. otsus Malle Eenmaa süüdistuses KrK § 164² lg 4 p 3 järgi, nr. 3-1-1-87-01, RT I 2001, 27, 295.

Muude kuritegude koosseisude osas võib ülaltoodud arvestades asuda seisukohale, et juhul, kui kuriteoga on tekitatud võlausaldajale kahju, peaks võlausaldajal olema võimalus tsiviilõiguslikult ka nimetatud kahju hüvitamist nõuda lisaks äriühingule ka juhtorgani liikmelt tingimusel, et vastav rikkumine on toime pandud konkreetse võlausaldaja suhtes ning kõik juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kohaldamiseks vajalikud elemendid esinevad ka vastava juhtorgani liikme tegevuses. Äriühing ning juhtorgani liige vastutavad magistritöö autori arvates sellisel juhtumil kahju hüvitamise eest solidaarselt.

3.2.4. Absoluutsete õigushüvede rikkumine

Saare on oma artiklis³¹⁶ väitnud, et juriidilise isiku juhatuse liige vastutab isiklikult otse juriidilise isiku võlausaldaja ees tahtlusest sõltumata juhul, kui juriidilise isiku lepingulise kohustuse täitmisel tekitati võlausaldajale kehavigastus, tervisekahjustus või põhjustati tema surm (vt. VÕS § 1044 lg 3, § 1045 lg 1 p-d 1 ja 2). Isiku elu ja tervis on absoluutse iseloomuga õigushüved, mida õiguskord peab kaitsma. Neid õigushüvesid kahjustanud isiku peitmine juriidilise isiku kaitsekilbi taha ning tema suhtes üksnes juriidilise isiku sisese vastutuse kohaldamine oleks kehtivate väärtushinnangutega vastuolus. Magistritöö autor nõustub nimetatud seisukohaga ning leiab, et selliste hüvede rikkumist saab käsitleda kaitsenormi rikkumisena VÕS § 1045 lg 1 p 7 mõistes.

Deliktilise vastutuse võib³¹⁷ ka Saksa õiguse kohaselt kaasa tuua absoluutse iseloomuga õigushüvede rikkumine (BGB 823 lg 1). Selliste kohustuste rikkumine võib kaasa tuua deliktilise vastutuse BGB 823 lg 1 alusel põhjusel, et juhatuse liiget loetakse sellisel juhtumil eelkõige äriühingu mõjusfääris olevate kohustuste kandjaks³¹⁸.

Põhimõtteliselt võib ülal toodud absoluutsete hüvede kaitsekohustuse rikkumisest tuleneva vastutusega nõustuda tingimusel, et tõepoolest on tegemist kaitsekohustuse rikkumisega, mis on kehtestatud kolmanda isiku huvides ning just konkreetse juhtorgani liikme poolse kohustuste rikkumise tõttu sai kahju tekkimine võimalikuks.

Samas peaks juhtorgani liikme isikliku vastutuse kohaldamisel silmas pidama, et tegemist on erandliku vastutuse juhtumiga olukorras, kus juhtorgani liikme tegevuses esinevad kõik deliktilise

³¹⁶ K.Saare. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega. - *Juridica* 10, 2003, lk. 682.

³¹⁷ H.Altmeppen, G.H. Roth, G.H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997. S. 461.

³¹⁸ Samas, S. 461.

vastutuse kohaldamise eeldusena vajalikud elemendid ning juriidilise isiku piiratud vastutuse kohaldamine oleks ilmselgelt kannatanu suhtes ebaõiglane. Näiteks ei ole magistritöö autori arvates põhjendatud isikliku vastutuse kohaldamine juhtumil, kui isik satub seoses äriühingu siseste organisatsiooniliste puudustega tööõnnetusse, mille tagajärjel saab ta kehavigastuse. Samas pole põhjendatud isikliku vastutuse piiramine olukorras, kus juhtorgani liige põhjustab tööülesannete täitmisel sõiduautoga liiklusõnnetuse, mille tagajärjel tekib teisel isikul kehavigastus.

3.2.5. Tahtlik lepingurikkumine äriühingu poolt

Põhimõtteliselt võiks väita, et tahtlikku lepingurikkumist saaks käsitleda juhtorgani liikme poolse tahtliku heade kommete vastase tegevusena (VÕS § 1045 lg 1 p 8).

Saare³¹⁹ on oma artiklis välja pakkunud Saksa õiguspraktikast tuntud konstruktsiooni, mille kohaselt võiks teatud eeltingimuste täitmisel olla kohaldatav juriidilise isiku juhtorgani liikme vastutus kahju hüvitamise eest äriühingu võlausaldaja ees vastavalt deliktilise vastutuse sätetele (VÕS § 1045 lg 1 p 8), õigustades seda sellega, et kuigi juriidilise isiku esindusorgani liikmel puuduvad otsesed kohustused juriidilise isiku võlausaldaja ees, on juriidilise isiku juhtorgani liikme sellist tahtlikku käitumist oma sisemiste kohustuste täitmisel, mis toob kolmandale isikule kaasa õigusvastase tagajärje- kahju tekkimise, võimalik käsitleda tahtliku heade kommete vastase käitumisena, mis on iseseisva kohustuse (lepinguvälise võlasuhte) tekkimise üheks aluseks.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi senised lahendid käsitletavad juhtorgani liikme vastutust seoses äriühingu poolse lepingu rikkumisega puudutavates küsimustes varasemat äriseadustiku redaktsiooni, mis nägi teatud juhtudel ette solidaarse vastutuse kohaldamise küsimuse. Seega, tuleb alltoodud lahendeid analüüsida nimetatud reservatsiooni silmas pidades.

Samas, Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 24. aprilli 2003.a. otsusest tsiviilasjas nr. 3-2-1-38-03³²⁰ võib teha järelduse, et õigusvastast deliktilise vastutuse kohaldamise eeldusena võiks seisneda ka juhtorgani liikmel (nimetatud kaasuses pankrotihalduril) lasuvate kohustuste rikkumises.

Riigikohtu tsiviilkolleegium märkis oma otsuses 20. detsembrist 2000. a nr. 3-2-1-152-00³²¹ et aktsiaseltsi kohustuse täitmata jätmine iseenesest ei too kaasa selle juhatuse liikme vastutust ÄS

³¹⁹ K.Saare. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega. - Juridica 10, 2003, lk 680.

³²⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 24. aprilli 2003.a. otsus Tallinna linna hakis AS Hotest Haabersti (pankrotis) ja Milvi Suursaare vastu solidaarselt 44 354 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-38-03, RT III 2003, 16, 155

§ 315 alusel. Kahju hüvitamise kohustus tekib juhatuse liikmel üksnes siis, kui aktsiaseltsi võlausaldajal on tekkinud kahju juhatuse liikme õigusevastase tegevuse või tegevusetusega ning juhatuse liige ei tõenda, et kahju on tekkinud mitte tema süül.

Olgugi, et nimetatud lahenditest tulenevad põhimõtted ei ole võlaõigusseaduse kontekstis otseselt kohaldatavad, võiks põhimõtteliselt kaaluda võimalust teadlikule lepingurikkumisele kui tahtlikule heade kommete vastasele tegevusele tuginedes vastutuse kohaldamist tingimisel, et juhtorgani liige on oma kohustusi suhtes võlausaldajaga rikkunud.

Magistritöö autor on seisukohal, et pidades silmas juhtorgani liikme isikliku deliktilise vastutuse erandlikku iseloomu puudub üldjuhul otseselt põhjendus juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kehtestamiseks võlausaldaja ees äriühingu poolse tahtliku lepingurikkumise korral tuginedes VÕS §1045 lg 1 p-le 8 ehk lugedes juhtorgani liikme tegevust tahtlikuks heade kommete vastaseks käitumiseks. Seda muuhulgas ka põhjusel, et olukorras, kus lepingurikkumisega ei kaasne maksejõuetust, saab võlausaldaja oma lepingu rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise nõude maksmata panna äriühingu suhtes ehk sellisel konstruktsiooni praktiline väärtus puudub.

Analüüsides teiste riikide kohtupraktikat võib leida näiteid kaasustest, kus juhtorgani liikmed on isiklikult vastutavad võlausaldaja ees juhtumil, kui äriühingu on tahtlikult lepingut rikkunud. Näiteks on Hollandi kohtupraktikas rida kaasusi, mille kohaselt on juhtorgani liikmed loetud lepinguväliselt vastutavaks olukorras, kus äriühing on jätnud tahtlikult täitmata oma lepingust tulenevad maksekohustused. Nii on kohus asunud seisukohale, et tegevdirektor võib olla lepinguväliselt vastutav, kui äriühingu poolt oma kohustuste täitmata jätmine seisneb täitmisest keeldumises, mitte suutmatuses oma kohustust täita³²².

Kaasuses *Van Dijk v De Jonge* tõi Leeuwardeni apellatsioonkohus välja järgmised põhimõtted, millistel võib tegevdirektor olla vastutav lepinguvälisel alusel äriühingu poolt toimepandud lepingurikkumise eest: tegemist on ainsa tegevdirektoriga, kes on ühtlasi enamusaktsionäriks, kes

³²¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsembri 2000.a. otsus Aavo Elmi, Olev Elmi, Valentina Haameri, Valentina Kriisa, Galina Lebedeva, Gunnar-Kalle Männasalu ja Meelis Männasalu kassatsioonkaebus Viru Ringkonnakohtu 15.06.2000 otsusele Aavo Elmi, Olev Elmi, Valentina Haameri, Valentina Kriisa, Galina Lebedeva, Gunnar-Kalle Männasalu ja Meelis Männasalu hagides Einar Rannula ja Kalmer Kingsepa vastu töötasude, viiviste ja hüvitiste saamiseks, nr 3-2-1-152-00, RT III 2001, 2, 20

³²² A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 86.

teostab peaaegu täielikku kontrolli ettevõtte üle ja kes on tegelikult ainsaks isikuks kes tegeleb kolmanda isikuga, kellega leping sõlmitakse; lepingu sõlmimisel tugines kolmas pool tegevdirectori teadmistele ja asjaolule, et tegevdirector sõlmib lepingu ise ja lepingu mittetäitmine on kvalifitseeritav professionaalse veana³²³.

Samuti on Taani õiguses võimalik juhtorgani liikme isiklik deliktiline vastutus äriühingu poolt lepingu rikkumise eest. Juhatus liikmed ja töötajad võivad olla isiklikult vastutavad kannatanu ees siis, kui nad on lepingu rikkumisele kaasa aidanud läbi tegevuse, mis võib endast kujutada endast suhetes kolmanda isikuga delikti. Selline spetsiaalne delikt eksisteerib, kui käitumine on ebaaus või paneb kolmanda isiku otsesesse füüsilisse ohtu, nagu näiteks puudused toote kvaliteeditesti tagamisel või otsene sekkumine kolmanda isiku õigustesse³²⁴. Selliseid nõudeid võib konstrueerida juhtorgani liikme äriühinguga solidaarse vastutusena tekitatud kahju eest.³²⁵

Sellisel juhtumil loetakse juhtorgani liikme vastutust kas solidaarseks vastutuseks lepingu rikkumise eest või vastutuseks lepingupoole poolt kantud kahju eest³²⁶. Näiteks juhul, kui tarnija või laenuandja kannab kahju seoses pankrotieelses seisus äriühinguga tehingu tegemisega, võib vastutavaid juhtorgani liikmeid lugeda vastutavaks antud krediidi eest lisaks vastutusele intresside ja kulude eest³²⁷.

Ülaltoodust nähtub, et juhtorgani liikme isiklik vastutus äriühingu poolt toimepandud lepingu rikkumise eest on ka teiste riikide praktikas võimalik vaid erandlikel asjaoludel ning seda võib peamiselt õigustada vajadusega kaitsta võlausaldaja põhjendatult tavapärasest suuremat isiklikku usaldust juhtorgani liikme suhtes või asjaoluga, et juhtorgani liikme käitumine lepingu tahtlikul rikkumisel rikub mingeid muid kaitstavaid õigushüvesid.

Ülaltoodut arvestades võiks kokkuvõttes asuda seisukohale, et teatud eelnimetatud erandlike asjaolude esinemisel võib vastutus lepinguvälisel alusel äriühingu poolt lepingu rikkumise korral kõne alla tulla, tuginedes seejuures VÕS §1045 lg 1 p-le 8. Juhtorgani liige vastutaks sel juhul lepinguvälisel, äriühing aga lepingulisel alusel. Omavaheline vastutus on solidaarne arvestades VÕS § 137 lg-s 1 sätestatut.

³²³ Samas, p. 88.

³²⁴ B.Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 218.

³²⁵ Samas,p. 219.

³²⁶ Samas, p. 219.

³²⁷ Samas, p. 219.

3.2.6. Lepingueelsete kohustuste rikkumine

Saksa õiguses on täiendavalt konstateeritud juhtorgani liikme deliktilise vastutuse võimalikkust tuginedes lepingueelse vastutuse sätetele (*culpa in contrahendo*)³²⁸. Juhtorgani liikmete isiklik vastutus konstrueeritakse läbi tahtliku heade kommete rikkumise. Võib kaaluda, kas lepingueelsete kohustuste rikkumist saaks käsitleda tahtliku heade kommete vastase tegevusena VÕS § 1045 lg 1 p 8 kohaselt või tahtliku kaitsekohustuse rikkumisena (VÕS § 1045 lg 1 p 7).

Lepingueelse vastutuse eeldusena võib välja tuua astumise lepingueelsetesse läbirääkimistesse ilma tahteta sõlmida leping ja läbirääkimiste jätkamist ilma kavatsuseta sõlmida leping, samuti tahte muutumisest mitteteatamist. Paralleelsete läbirääkimiste pidamist ei vaadelda reeglina heas usus toimimise nõude rikkumisena, välja arvatud siis, kui paralleelseid läbirääkimisi pidav pool on kinnitanud teisele poolele, et seda ei toimu. Rikkumiseks loetakse ka uute ja põhjendamatute nõudmiste esitamist läbirääkimiste ajal, teise poole põhjendatud pakkumiste tagasilükkamist, eelnevalt tehtud ettepanekute tagasivõtmist, läbirääkimiste venitamist oma esialgse seisukoha pideva muutmisega, uute kohustuste panemist teisele poolele, enda esitlemist vale nime all jne³²⁹. VÕS § 14 sätestab lepingueelse vastutuse põhialused. Juhtorgani liikme poolt kuuluvad need kohustused täitmisele tegutsemisel äriühingu huvides. Samas võib lepingupartner tugineda juhtorgani liikme isiklikule garantiile läbirääkimiste pidamisel.

Lepingueelse vastutuse deliktilise või lepingulise iseloomu kohta on väljendatud erinevaid seisukohti. Nõmper märgib, et teoorias paigutatakse *culpa in contrahendo* lepingulise ja lepinguvälise vastutuse vahepeale. *Culpa in contrahendo* alusel kahju hüvitamine sarnaneb lepinguvälise kahju hüvitamisega, sest ei eelda tehingu tegemist. Samas, lepingueelne võlasuhe sarnaneb teatud osas lepingule - kohustused selles on kahepoolsed. Siiski ei põhine *culpa in contrahendo* järgne vastutus näiteks Saksa tsiviilõiguses mitte lepinguvälise kahju hüvitamise sätetel, vaid lepingu rikkumisel kohaldamisele tulevatel sätetel³³⁰.

³²⁸ P.Schlechtriem. Völaõigus. Eriosa. Tallinn: Juura, 2000, lk.270.

³²⁹ I.Kull. Sissejuhatus probleemi: culpa in contrahendo. - Juridica 9, 1994, lk. 214.

³³⁰ A.Nõmper. Probleemi edasiarendus. culpa in contrahendo ja eelleping. - Juridica 1, 1999, lk. 22.

Lahe pooldab seisukohta, mille kohaselt tuleks vastutus *culpa in contrahendo* alusel lahendada deliktilise vastutuse sätete alusel, kuivõrd tegemist on seadusest tulenevat kaitsekohustust rikkuva käitumisega³³¹.

Saare on pidanud võimalikuks käsitleda juriidilise isiku huvides lepingueelseid läbirääkimisi pidavat esindusorgani liiget kolmanda isiku suhtes kohustatuna ning toetab võimalust nimetatud kohustuse rikkumisel deliktilise nõude esitamiseks solidaarselt juriidilise isiku ja esindusorgani liikme suhtes³³².

Saksa õigusteoorias lähtutakse juhatuse liikme isikliku vastutuse põhjendamisel *culpa in contrahendo* alusel sellest, et juhatuse liikmele on antud eriline usaldus ning eriline lepingueelne hoolsuskohustus³³³. Schmidt suhtub sellisesse vastutusse kriitiliselt kahel põhjusel: esiteks ei saa olla juhatuse liikme vastutust, kui vastutust ei ole äriühingul; teiseks, vastutuse eelduseks on ikkagi äriühingu, mitte juhtorgani liikme poolt kahju tekitamine.

Magistritöö autor on seisukohal, et lepingueelset vastutust tuleks käsitleda lepinguvälise vastutusena. Lepingueelsetel läbirääkimistel lähtub juhatuse liige äriühingu, mitte isiklikest huvidest. Arvestades TsÜS § 31 lg-s 5 sätestatud loetakse tema tegevus seega äriühingu tegevuseks. Kehtivas õiguses puudub põhjus käsitleda lepingueelseid kohustusi eriliste just juhatuse liikmele omaste kohustustena. Normide adressaadiks on lepingueelse võlasuhte pool, ehk isik, kes peab lepingueelseid läbirääkimisi. Eeltoodust tulenevalt puudub magistritöö autori arvates põhjus käsitleda juhtorgani liikme poolt lepingueelseid kohustusi käsitletavate normide rikkumist isiklikuks vastutuseks alust andva kaitsenormi rikkumisena. Eeldusel, et lepingueelsete läbirääkimiste aluseks on eriline usaldussuhe just konkreetse, lepingueelseid kohustusi rikkuva juhatuse liikmega võib magistritöö autori arvates erandlikult kõne alla tulla juhatuse liikme vastutus tuginedes VÕS § 1045 lg 1 p-le 8 (tahtlik heade kommete vastane tegutsemine).

3.2.7. Äriseadustikus sätestatud konkreetsete kohustuste rikkumine

Äriseadustikuga on kehtestatud konkreetsete sätete, mille rikkumise korral võiks kõne alla tulla juhtorgani liikmete deliktiline vastutus.

³³¹ J.Lahe. Lepingueelsete kohustuste ning eellepingu rikkumisest tulenev tsiviilõiguslik vastutus.- *Juridica* 10, 2004 lk. 683.

³³² K.Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, lk. 198.

³³³ K.Schmidt. *Gesellschaftsrecht*. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, S. 1086.

Sellisteks nn. erialusteks võib lugeda vastutuse äriregistrile ebaõigete andmete esitamise eest, s.h. teatamiskohustuse täitmata jätmise eest (ÄS § 146, § 252, § 289¹ lg 2) ja vastutuse ühinemise, jagunemise ja ümberkujundamisega tekitatud kahju eest (ÄS § 403 lg 6, ÄS § 447 lg 3, ÄS § 487 lg 5).

ÄS § 146, § 252, ja § 289¹ lg 2 sätestavad küll solidaarse vastutuse, kuid ei määratle, kelle ees. Nimetatud norme võiks põhimõtteliselt käsitleda võlausaldaja kaitseks kehtestatud kohustusena ning nende rikkumine võiks olla võlausaldaja poolt isikliku lepinguvälise kahju hüvitamise nõude esitamise aluseks.

Registri teavitamises esinevate puuduste eest on juhtorgani liikme deliktiline vastutus võimalik ka teistes analüüsitud õigussüsteemides, nt Taanis³³⁴. Samas tuleb vastutuse kohaldamiseks tuvastada ka muud koosseisulised elemendid (*rule of culpa*).

Vastutus võlausaldajale ühinemise jagunemise või ümberkujundamisega tekitatud kahju eest on kehtestatud ÄS § 403 lg-s 6, § 447 lg 3, § 487 lg 5 kohaselt vastutusena ühinemisega ühingule, osanikele või aktsionäridele või võlausaldajatele süüliselt tekitatud kahju eest. Nõude aegumise tähtajaks on viis aastat vastava registrikande tegemisest.

Magistritöö autori arvates on võlausaldaja poolt nõude maksmapaneku alused ebaselged. Ainsaks võimalikuks aluseks võlausaldaja poolt nõude esitamiseks selle sätte alusel võiks olla ühinemis-, jagunemis- ja ümberkujundamismenetluse läbiviimisel seaduses sätestatud võlausaldaja kaitset puudutavate sätete süüline rikkumine. Samas on võlausaldajal olemas muud võimalused oma nõuete maksmapanekuks, mistõttu on selline vastutuse kehtestamine on magistritöö autori arvates juhtorgani liikme suhtes põhjendamatult koormav ning määratlematult lai.

Euroopa Liidu kuues nõukogu direktiiv 82/891 EMÜ, 17. detsember 1982, mis käsitleb aktsiaseltside jagunemist lähtuvalt asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktist g näeb Art. 18³³⁵ ette kohustuse kehtestada juhtorgani liikmete tsiviilvastutus aktsionäride ees. Võlausaldajate suhtes sellist kohustust kehtestatud ei ole. Samuti puudub kohustus võlausaldajate isikliku deliktalise nõude esitamise aluse kehtestamiseks Nõukogu kolmandas direktiivis 78/855/EMÜ 9. oktoobrist

³³⁴ B. Gomard, Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilites. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 256.

³³⁵ Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

1978, mis käsitleb aktsiaseltside ühinemist lähtuvalt asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktist g³³⁶. Seega puudub õigustus tulenevalt Euroopa Liidu õigusest.

Autori arvates tuleks vastavat regulatsiooni muuta kuivõrd sellistes olukordades puudub töö autori arvates põhjendus võlausaldaja ees juhtorgani liikme eraldi vastutuse kehtestamiseks.

3.2.8. Muudest seadustest tulenevate kohustuste rikkumine

Eesti õiguspraktikas pole keskkonnakahjude hüvitamine hetkel väga aktuaalne. Samas, näiteks Hollandi õiguses võib näiteks vastutus keskkonnale tekitatud kahjude eest olla samuti juhatuse liikme isikliku vastutuse aluseks, kui asjaomane tegevdirektor, kuigi tal on olemas volitused ja kohustus, ei võta tarvitusele meetmeid, et reostamist vältida ja teadlikult aktsepteerib märkimisväärset riski, et keskkond saab kahjustatud (*Staat v Van Wijngaarden*). Kohtupraktikas on vastutuse tekkimiseks vajalik, et tegevdirektor oleks isiklikult hooletult käitunud³³⁷. Nimetatud deliktiline vastutus on Hollandi praktikas tuletatud eelkõige keskkonnakaitse küsimuse aktuaalsusest lähtuvalt.

Magistritöö autori arvates ei saa välistada, et keskkonnaõiguslikes küsimustes võib tõusetuda vajadus juhtorgani liikme isikliku deliktilise vastutuse kohaldamise aluste tuvastamiseks ja kehtestamiseks lähtuvalt just üldsuse huvidest. Samas vajab töö autori arvates nimetatud teema iseseisvat, täiendavat läbitöötamist.

Sotsiaal-poliitilistel kaalutlustel on riik (läbi maksuameti) võlausaldajana eelistatumas seisus. Tuginedes maksukorralduse seaduse (MKS) § 8 lg 1, § 40 lg 1, § 96 ja § 130 lg 1 sätestatule on teatud eeltingimuste täitmisel võimalik juriidilise isiku juhtorgani liikme vastutus juriidilise isiku maksuvõlgade eest. Nimetatud teema täpsem käsitus jääb antud töö raamest välja. Samas võib märkida, et taolist riigi kui võlausaldaja eelistatud positsiooni tunnustatakse ka nt. Hollandi õiguses ja Saksa õiguses³³⁸.

Ülaltoodust nähtub, et lisaks juhtorgani liikme deliktilise vastutuse üldisele regulatsioonile esinevad erinormides ja eriseadustes eraldi alused juhtorgani liikme deliktilise vastutuse kehtestamiseks.

³³⁶ Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

³³⁷ A. de Savornin Lohman. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, p. 92.

³³⁸ Vt näiteks: samas ,p. 64., P.Schlechtriem Schadenersatzhaftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1989. Baden-Baden: Nomos, 1991, S. 37.

Samas on selline vastutus üldregulatsioonilt allutatud deliktilise vastutuse sätetele, välja arvatud vastutus maksuvõlgade eest, mille kohaldamise tingimused määratakse kooskõlas maksukorralduse seaduses sätestatuga.

LÕPPSÕNA

Käesolevas magistritöös teostatud analüüsi tulemusena saab teha allpool toodud peamised järeldused.

Aktsiaselts ja osuühing on piiratud vastutusega äriühingud ning nende juhtorgani liikmete tegevust loetakse TsÜS § 31 lg 5 kohaselt juriidilise isiku tegevuseks. Seega, nii juhtorgani liikmete õiguspärane kui ka õigusvastane tegevus tekitab õigusi ja kohustusi äriühingule. Juhtorgani liikme ja äriühingu vahelised suhted on käsundisuhted ning äriühingul on võimalus kohaldada juhtorgani liikme suhtes lepingulise vastutuse sätteid vastavate rikkumiste korral. Juhtorgani liikmetel puuduvad üldreeglina võlasuhted äriühingu võlausaldajaga.

Olenemata eeltoodud õiguslikust käsitlusest tunnustatakse enamikes riikides võlausaldajate võimalust esitada nõudeid juhtorgani liikmete vastu viimaste poolt oma kohustuste täitmisel kaudselt (vahendatult) või otseselt (vahenditult) tekitatud kahju hüvitamiseks. Seega, sisuliselt kalduakse kindlaksmääratud eeltingimuste täitmisel kõrvale kapitaliühingu piiratud vastutuse põhimõttest.

Sellise piiratud vastutuse põhimõttest kõrvalekaldumise peamiseks õigustuseks on vajadus vältida äriühingu vormi kuritarvitamist; vajadus tagada juhtorgani liikmete poolt seadusest ja põhikirjast tulenevate kohustuste täitmine; vajadus vältida kergekäelist ameti vastuvõtmist; vajadus tagada võlausaldajate õigustatud ootust seaduse ja põhikirja nõuetest kinnipidamisele. Kohtupraktika vähesus juhtorgani liikmete tsiviilvastutust käsitlevates asjades kinnitab, et eripreventiivsed eesmärgid on õigusvälistest põhjustest tingituna pigem sekundaarse iseloomuga.

Arvestades võlausaldaja alust eeldada, et äriühingu juhtorgani liikmed arvestavad äritegevuse korraldamisel seaduses sätestatuga on Saksa ja Austria aktsiaseltsiõiguses välja töötatud võlausaldajata jälgimisõigusest („*Verfolgungsrecht der Gläubiger*”) tulenev nõuete esitamise võimalus juhtorgani liikmete vastu viimaste poolt äriühingule tekitatud kahju hüvitamiseks. Sellise jälgimisõiguse analoog sisaldub ka Eesti äriseadustikus ning tsiviilseadustiku üldosa seaduses, kuigi mõningate erisustega.

Põhjamaade õigussüsteemis (Taani, Soome) on võlausaldajal õigus iseseisvalt oma nõudeid äriühingu vastu maksuma panna ka siis, kui võlausaldaja on saanud kaudset (vahendatud) kahju läbi

äriühingu omakapitali vähenemise juhtorgani liikme äriühingu tegevust reguleerivat seadust või põhikirja rikkuva teo tagajärjel.

Täiendavalt on näiteks Hollandi ja Inglise õiguses kehtestatud võimalused äriühingu pankrotimenetluse korral pankrotihalduril juhtorgani liikmetelt pankrotipesa puudujäägi väljanõudmiseks.

Võlausaldaja huvi juhtorgani liikme vastu kahjunõude esitamiseks tekib eelkõige olukorras, kus äriühing on muutunud maksejõuetuks, mistõttu ta ei saa oma nõudeid äriühingu vastu rahuldada.

Seega on pankrotiavaldusega esitamise viivitamine ilmselt üheks oluliseks aluseks, millele saaks tugineda võlausaldaja jälgimisõiguse alusel maksmata pandav vastutus. Samuti võib pankrotiavalduse esitamisega viivitamine olla aluseks maksejõuetu äriühinguga tehinguid teinud võlausaldaja deliktilisel alusel esitatavatele kahju hüvitamise nõudele.

Vastutuse kohaldamisel pankrotiavalduse esitamisega viivitamise korral tuleb arvestada, et täiendavalt peab olema tuvastatud juhtorgani liikmete poolne hoolsuskohustuse rikkumine (korraliku ettevõtja hoolsuse rikkumine). Isiklik vastutus saab järgneda eelkõige olukordades, kus on ilmselge, et äriühingu tegevuse edukas jätkamine ei ole võimalik ning pankrotimenetlus on vältimatu.

Teiseks peamiseks võlausaldaja huviks suhetes äriühinguga on huvi olla õigeaegselt ja adekvaatselt informeeritud äriühingu majanduslikust seisundist. Majandusaasta aruande aga ka muude avalikult esitatavate dokumentide koostamisel ebaõigete andmete esitamine võib olla aluseks vastutuse tekkimisele nii jälgimisõiguse alusel kui ka deliktilisel alusel.

Nii Eestis kui ka mujal riikides (nt. Saksamaal) on võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõuete maksmapanek võlausaldaja enda poolt harvaesinev. Enamasti paneb nõuded kõigi võlausaldajate huvides maksmata pankrotimenetluses pankrotihaldur. Seega, kui pankrotimenetlus on efektiivne, pole eraldi jälgimisõiguse alusel nõude maksmapaneku võimaluse kehtestamine võlausaldajale vajalik. Tegemist on regulatsiooniga, millel praktiline väärtus puudub, kuid mis samas tekitab õiguslikku ebaselgust.

Alates 1. jaanuarist 2006.a. võib pankrotimenetluses võlausaldaja jälgimisõiguse alusel nõudeid juhtorgani liikmete vastu esitada üksnes pankrotihaldur. Kuivõrd võlausaldaja jälgimisõiguse maksmapaneku eeltingimuseks on äriühingu suutmatust rahuldada võlausaldaja nõudeid, on raskesti

konstrueeritav olukord, kus võlausaldaja paneb jälgimisõigusest tulenevad nõuded juhtorgani liikme vastu maksma iseseisvalt, enne pankrotimenetluse alustamist.

Selleks, et tagada võlausaldajale võimalus oma jälgimisõiguse reaalseks teostamiseks ning samas tugevdada kontrolli pankrotihalduri üle võiks magistritöö autori arvates muuta äriseadustiku võlausaldaja jälgimisõiguse regulatsiooni viisil, mille kohaselt on jälgimisõiguse alusel nõuded võlausaldaja poolt maksmapandavad ainult juhul, kui äriühingu pankrotimenetlus on algatatud kuid pankrotihaldur nõuet kindlaksmääratud tähtaja jooksul ei esita või loobub nõude esitamisest.

Ka taoliselt pakutud regulatsiooni korral tuleb täiendavalt reguleerida võlausaldaja kohtukulude küsimus. Vastava täiendusena äriseadustikus või tsiviilkohtumenetluse seadustikus võiks sätestada, et võlausaldaja eest kannab sellise menetluse läbiviimisel kohtukulud äriühing.

Juhtorgani liikme isikliku vastutuse (s.h. jälgimisõiguse rakendamisest tuleneva vastutuse võlausaldaja ees) võib kaasa tuua majanduslikult ebaotstarbekas tegutsemine.

Magistritöö autor on seisukohal, et kohtupraktikas on juhtorgani liikme vastutust ÄS § 306 lg-s 2 sätestatud majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustuse alusel rakendatud ülemäära laialt ning üldist äritegevust pärssivalt. Kuivõrd majanduslikult otstarbekalt tegutsemise kohustus on eelkõige kohustus äriühingu, mitte aga äriühingu võlausaldajate ees, tuleks sellise kohustuse rikkumise korral välistada võlausaldajate poolt ka kaudse vastutuse (jälgimisõiguse) sätete alusel nõuete esitamine, v.a. juhul kui on tegutsetud tahtlikult võlausaldajaid kahjustavalt.

Üheks võimalikuks lahenduseks oleks võlausaldaja poolt jälgimisõiguse alusel esitatavate nõuete piiramine konkreetselt äriühingu omakapitali kaitseks kehtestatud normide rikkumisest tulenevate võimalike nõuetega või muude rikkumistega kui rikkumised on toime pandud raskest hooletusest. Analoogne regulatsioon sisaldub näiteks Saksa ja Austria vastavates sätetes. Seeläbi oleks mõistlikult arvesse võetud ka juhtorgani liikme huvid, kelle suhtes võlausaldaja jälgimisõiguse alusel äriühingule kahju hüvitamiseks nõuete esitamisel äriühinguga kokkulepitud vastutuse piirangud ei kehti.

Isikud, kes loetakse vastutavateks juhtorgani liikme vastutuse regulatsiooni alusel, määratletakse enamikus käesolevas töös võrdlusena kasutatud riikides lähtuvalt juhtimisfunktsiooni sisulisest täitmisest. Seeläbi tagatakse ühtsetel alustel vastutuse kohaldamine äriühingu tegeliku juhtimise ja kontrollimisega seotud isikutele ning vähendatakse võimalusi ja soovi variisikute kasutamiseks

vastutusest vabanemise eesmärgil. Arvestades Eesti õiguspraktikas esinevaid probleeme seoses variisikute kasutamisega, endiste juhtorgani liikmete tegevuse jätkamisega vaatamata ametiaegade pikendamata jätmisele, tegevdirektori kui töötaja vastutuse piiratusena, olgugi, et ta tegelikult võib sisuliselt täita töölepingu alusel äriühingu juhtimisfunktsioone, oleks otstarbekohane vastavasisuline täiendus sisse viia äriseadustiku juhtorgani liikme vastutust reguleerivatesse paragrahvidesse.

Tuginedes valitsevale organiteooriale loetakse juhtorgani liikme õigusvastane tegevus äriühingu tegevuseks (deliktiks). Juhtorgani liikme isikliku vastutuse kohaldamine lepinguvälisel alusel on magistritöö autori arvates võimalik vaid spetsiifilistel juhtudel. Arvestades üldiseid kahju hüvitamise põhimõtteid saab magistritöö autori arvates konstrueerida alused isikliku vastutuse kohaldamiseks seaduses sätestatud kaitsenormi rikkumise (VÕS § 1045 lg 1 p 7) ja tahtliku heade kommete rikkumise pinnalt (VÕS § 1045 lg 1 p 8). Taoline deliktiline vastutus võib kõne alla tulla juhtudel kui võlausaldajal on põhjendatult alust tugineda juhtorgani liikme isiklikule tagatisele või kaitsele.

Võlausaldaja seisukohalt võiksid deliktilise vastutuse kohaldamise aluseks olla eelkõige pankrotiavalduse esitamata jätmine või hilinenud esitamine ja võlausaldaja teadlik eksimusse viimine äriühingu majandusliku seisu ja majandustegevuse tulemuste kohta või emissiooniprospetsis valeandmete esitamise teel eesmärgiga kallutada võlausaldaja äriühinguga tehingut tegema.

Üldistest arusaamadest tulenevalt võib teatud eeltingimuste täitmisel kõne alla tulla juhtorgani liikme isiklik deliktiline vastutus (solidaarselt äriühinguga) juhtumil, kus juhtorgani liikme tegevuse või tegevusetusega on rikutud absoluutseid õigushüvesid ning korporatiivse katte taha varjumine oleks asjaolusid arvestades võlausaldaja suhtes ebaõiglane (nt. juhtorgani liikme poolt põhjustatud autoavarii, mille tulemusena on kannatanul tekkinud tervisekahjustus). Samas peaks vältima nimetatud alustel juhtorgani liikme vastutuse laiendavat tõlgendamist (nt. kõikidele äriühingus aset leidnud kutsehaigestumise juhtumitele). Vahet on võimalik teha tuginedes juhtorgani liikme isikliku osaluse määrale kahju tekitamises.

Teostatud analüüsi tulemusena leidis kinnitust hüpotees, et äriühingu juhtorgani liikme tsiviilõiguslik vastutus äriühingu võlausaldaja ees on erandlik vastutuse liik, mis tuleb kohaldamisele vaid üksikutel, spetsiifiliselt määratletud juhtumitel. Nimetatud vastutus omab olulist üldpreventiivset eesmärki ning ka praktilist tähtsust võlausaldajate huvide kaitse seisukohalt eelkõige äriühingu maksejõuetuse olukorras.

Asjaolu, et juhtorgani liikmete isikliku vastutust maksma panevat kohtupraktikat on vähe, on vastava regulatsiooni spetsiifilisust arvestades paratamatu. Selletüübilisi lahendeid on vähe enamikes käesolevas töös käsitletud riikides. Leidis kinnitust hüpotees, et kohtulahendite vähesus ei ole tingitud mitte õigusliku regulatsiooni puudujääkidest, vaid õigusvälistest põhjustest.

Magistritöö autor on seisukohal, et juhtorgani liikme vastutust võlausaldaja ees laiendada ei tohiks. Juhtorgani liikmete isikliku vastutuse karmistamise asemel peaks pigem täpsustama ja täiendama äriühingu sisemiste protseduuride ja aruandluse korrektsuse ja avalikustamisega seonduvat regulatsiooni.

Võlausaldaja huvides korporatiivse katte läbistamise võimalused peavad jääma pigem erandlikuks reaktsiooniks seaduse ja põhikirja raskele ja võlausaldajaid kahjustavale rikkumisele. Pelgalt äriprojekti ebaõnnestumine ei tohiks üldise äritegevuse aktiivsuse pärssimiseks vältimiseks selliseks aluseks olla.

LIABILITY OF THE MEMBERS OF THE MANAGEMENT BODIES IN RELATION TO THE CREDITORS OF THE COMPANY

RÉSUMÉ

The issue of liability of the management bodies of the company in relation to the creditors of the company is a complicated question that relates to balancing on one hand the concepts of limited liability and needs of business operations being its justification and the one hand and the interests of the creditors of an insolvent company looking for the grounds for lifting the corporate veil.

The primary goal of this thesis is to analyse the issue, whether the personal liability of the members of the management bodies in relation to the creditors shall be applied only in exceptional, clearly defined cases or shall it be additional tool for the creditors to get their claims satisfied in case the debtor (the company) becomes insolvent. It is analysed, whether and if yes under which terms and conditions such liability can be applied by the creditors of the company directly or indirectly.

It has been noticed, that the personal liability of the members of the management bodies is rarely applied by the courts. It is to be considered, whether such rare case law is resulting from lack of sufficient legal regulation or is that the result of other, extra-judicial reasons.

The thesis is structured into three chapters. The first chapter analyses the legal position of the members of the management bodies and their legal relations. The second chapter considers the liability of the members of the management bodies for indirect damages. The third chapter considers the liability of the members of the management bodies for direct damages.

The thesis analyses the liability of the members of the management bodies in relation to the creditors of the company by comparing the regulation under the Estonian law with relevant regulation under the Nordic legal systems (Denmark, Finland), Common law countries (UK, USA) and countries of Continental- European legal systems (Switzerland, Austria, Germany, the Netherlands). In addition the developments of the Commercial Code of Estonia are taken into consideration.

In the first chapter „Legal bases of the liability of the members of the management bodies” the position of the member of the management body in relation to the company and the creditors is analysed.

The concept of civil liability of the members of the management bodies in the company law context relates to the obligation of the members of the management board to reimburse the damages caused to the injured party (the company or the creditor of the company). It can be concluded, that the concept of company law liability has no particular features in the framework of general civil liability for damages except for the right of claim granted to creditors by stepping in to the legal position of company while claiming reimbursement of damages to the company (based on relevant German concept called the following right (*Verfolgungsrecht*) of creditors).

The members of management bodies under the Estonian law are both the members of the management board and the supervisory board. As of 1 January 2006 the liability of the members of these bodies is regulated under the same rules. The obligations of the bodies differ subject to the regulation of relevant legal acts and the articles of association. Due to differences in corporate legislation in different legal systems no unification has been achieved in respect of liability of the management bodies in the European Union level. However, the same principle of uniform grounds for imposing liability to the members of management bodies irrespectively of using one or two-tier systems applies in all legal systems analysed.

According to the organ theory recognized by the General Principles of the Civil Code Act of Estonia both legal and illegal activities of the members of the management bodies of the company performed in the interests of the company result in liabilities of the company in relation to its creditors. It can be argued that the members of the management bodies of the company have no direct legal relations with the creditors of the company.

The legal relations between the members of the management bodies and the company can be considered as relations of authorisation in the meaning of the Law of Obligations Act. In respect of liability of the members of the management bodies often issues arise due to the fact that the members of the management bodies (especially the members of the management board) perform their functions under the employment contract as well. The distinction between different grounds of liability shall be performed on the basis of actual functions performed by the relevant individual.

Despite of the limited liability of companies that is uniformly recognised there are justifications for lifting the corporate veil and imposing liability to the members of management bodies directly or indirectly in relation to the creditors of the company recognised in all analysed legal systems. Such justifications relate to general or special prevention requirements, including the necessity to ensure following the company law provisions as well as the articles of association of the company, needs

to avoid abuse of the corporate cover as well as establishing emotional barriers to individuals for avoiding accepting management positions by the individuals who are not duly qualified for such purpose.

The liability of the members of the management bodies in relation to the creditors of the company is established firstly, by establishing the following right of creditors (i.e. the right of creditors to claim reimbursement of damages to the company on the basis of internal relations between the company and the member of the management body) or the right to claim indirect damages, secondly, by establishing the grounds for lifting (piercing) the corporate veil in the stricter sense, i.e. by establishing legal ground for the creditors to consider the controlling members of the management bodies directly liable for the debts of the company to the full extent and thirdly, by establishing legal grounds to the creditors for submission of individual claims against the members of the management board of the company under general tort law regulation.

Under the Continental-European legal system the distinction can be made between the liability of the members of the management bodies in relation to the creditors of the company for indirect damages (i.e. the damage caused to the company, indirectly to the creditors), which is under the Estonian law regulated by the contract law regulation and includes compensation of damages to the company and the liability of the members of the management bodies of the company for direct damages caused to the creditor of the company, which is under the Estonian law regulated by the tort law provisions.

Based on the analysis it can be argued that the liability in relation to the company based on internal relations between the company and the members of the management bodies is rarely applied in practice due to extra juridical reasons and due to the fact that imposing such liability in a solvent company continuing its business activities requires the decision by the higher corporate body of the company. The interests of creditors to hold the members of the management bodies personally liable arise especially in case of insolvency of the company. Therefore, for fulfilment of general and special prevention goals the procedures of applying such liability and non-application of limitations of liability in relations to creditors claims (either applied by the bankruptcy trustee or by creditors themselves) are of importance.

The second chapter „Liability of the members of the management body for indirect damages caused to the creditor of the company” considers the legal grounds for establishing such liability.

Based on the analysis it is concluded that the basic rules for imposing liability for indirect damages are similar in all jurisdictions under consideration. The legislations are different as to who is entitled to submit such claim for compensation of damages (creditors to the company, bankruptcy trustee to the company or creditors to themselves).

The concept of damage used in the context of liability in relation to creditors is the general concept of damages recognized by the Law of Obligations Act. However, it is noted that the damages suffered by the creditors of the company in the context of indirect damages include mostly pure economic loss.

Indirect damages to be reimbursed to the creditors of the company are in theory considered as damages resulting from reduction of equity of the company as a result of violations of the members of the management bodies. In the Nordic countries the creditors may claim reimbursement of such indirect damages resulting from the breach of company law or the articles of association of the company.

In some countries, like Common law countries, the Netherlands, special provisions are enacted in order to enable submission of the claim for compensation from the members of the management bodies of the full amounts necessary for satisfaction of claims of the creditors in case of bankruptcy of the company. It shall be noted, that application of such special provisions requires serious breach of obligations (wrongful trading).

General obligations of the members of the management bodies are general duty of care and loyalty. The Estonian obligation to act with the care of a prudent businessman as enacted as of 1 January 2006 corresponds to the concept applied in other Continental-European jurisdictions. Still, the case law of the State Court of Estonia has currently applied widely the obligation of the management board to act in an economically beneficial way.

The author is in the position that it is not necessary to establish the basis for submission of claim of creditors under the following right of creditors (also if applied by the bankruptcy trustee as de facto representative of all creditors) in case of breach of obligation to act in an economically beneficial way. It would be justified to limit the application of the following right of creditors to the cases where the provisions of law enacted for protection of creditors have been violated by the members of the management bodies. Such regulation is enacted for example in Austria and Germany.

The main obligations of the members of the management bodies established in the interest of the creditors of the company include the obligation to submit bankruptcy petition and maintain the equity of the company as well as the obligation to publish financial data of the company, mostly in the format of annual accounts. The breach of such obligations is the primary basis for exercising the claim for compensation of indirect damages by the creditors or by exercising the following rights of creditors.

In order to apply the liability at least the negligence of the members of the management bodies shall be established. It can be argued that violation of clearly defined statutory obligations as established by the law can by itself be considered as negligence.

The author is in the position that it is worth considering establishing additional measures for ensuring due submission of accounts to the Commercial Register. The breach of publication obligations could result in additional presumptions for liability in case of bankruptcy of the company as well.

The Estonian law adopts formalistic approach to the persons considered liable under the following right of creditors provisions. The author suggests amending the provisions concerning liability in line with the approach adopted in the other Continental-European countries and the Nordic countries that refer to actual functions performed by the individual rather than the formal appointment within the company.

It shall be noted that limitations to liability of the members of the management bodies as agreed upon between the members of the management bodies and the company itself are as not applied in case of exercising the so called following right of creditors either by the creditors or the bankruptcy trustee as the representative of the creditors.

The author is in the position that due to so far non-existing application of the following right of creditors by the creditors themselves it is worth considering changing the Commercial Code in a way, that such following right if exercised by the creditors directly is of subsidiary nature only. The primary obligation to exercise the following right of creditors shall rest with the bankruptcy trustee. In case the bankruptcy trustee waives the claim or will not submit the claim within given period of time, the creditors might have the possibility to sue on behalf of and to the benefit of the bankruptcy estate. The question of court expenses needs to be solved as well.

In case such amendment is not made, it is worth considering enacting additional provisions to the bankruptcy law regarding the possibility of the bankruptcy trustee to take over the court dispute originally initiated by the creditors of the company based on the following right of creditors.

In the third chapter „Liability of the members of the management bodies in relation to the creditors for direct damages” the grounds for establishing tort liability are analysed.

It is considered, whether the tort liability of the members of the management bodies in relation to the creditors of the company can be applied at all. It is concluded that under certain conditions the liability could be applied on the basis of § 1045 (1) p 7 or 8 of the Law of Obligations Act, provided the all components of imposing the liability are found in the activities of the members of the management bodies. However, based on § 31(5) of the General Principles of the Civil Code Act such liability can still be disputed.

The author is in the position that in the context of imposing tort liability of the members of the management bodies, pure economical loss can be claimed under the tort law. The conclusion is based on the fact that that reimbursement of pure economical loss is the purpose of the norms established for individual protection of the creditors of the company.

In order to impose the liability under tort law negligence of the member of the management board shall be established.

The main ground for imposing the liability of the members of the management board under the tort law is the failure to submit bankruptcy petition on due time. Based on analogous German case law it can be stated that tort liability can be imposed only by the creditors of the company whose claims have arisen after the moment the members of the management board are in breach of submission of the bankruptcy petition. The creditors whose claims have arisen before can be represented by the bankruptcy trustee exercising the following right under internal liability rules.

The author is in the position that the members of the management bodies can be held liable in tort as a result of wilful publication of misleading information in the annual accounts of the company or in the issue prospectus. Such reasoning is based on the fact that these activities are also punished under the criminal law. However, the author is in the position that there is no need to establish criminal violation as a precondition of imposing tort liability.

It can be argued, that some other criminal activities in company law context may result in personal liability of the members of the management bodies in tort as well. The author maintains that for example bankruptcy crimes are not considered to be the basis of individual tort claims of creditors as such due to the fact that those result in breach of submitting of bankruptcy petition anyway and are otherwise committed not in relation to concrete creditor but rather all creditors as such.

Other crimes committed by the members of the management bodies can be the basis for tort claims if crimes are duly established by the court.

The activities of the members of the management bodies resulting in damage to life and health could give raise to individual tort claims of the creditors provided such violations are not inherent to the company.

Wilful default while performing the agreements by the company could be considered as intentional behaviour contrary to good morals under § 1045 (1) p 8 of the Law of Obligations Act provided it can be established that the creditor was relying on personal involvement of the concrete member of the management board of the company. The same could be argued upon establishing tort liability of the member of the management board in *culpa in contrahendo* cases.

The Commercial Code currently contains various special provisions referring to the liability of the members of the management board. Those provisions, especially in respect of publication obligations could be considered protective norms for the benefit of the creditors of the company.

The author is in the position that the provisions imposing liability in relation to the creditors in case of merger, division or transformation clearly require amendment in their current wording and makes suggestions in that respect.

The author does not exclude the further development of the legal basis exercised by the creditors as the basis of tort claims which could be of interest. Taking into consideration the case law of other countries especially environmental law perspective could be of interest.

The liability of the members of the management board for the companies' taxes is not subject to the regulation of the commercial code or civil law principles.

The author of the thesis concludes that the liability of the members of the management bodies can be applied only in exceptional, clearly defined cases and that should be the purpose of such regulation.

The legal measures for imposing such liability are sufficient. The lack of case law results from other, extra-judicial reasons. The author suggests several amendments to the Commercial Code of Estonia, as described above.

Finally the author suggests that it might be considered to try to reduce the misuse of corporate powers by the members of the management bodies by establishing additional controlling and supervising mechanisms rather than imposing more strict liability clauses to the members of the management board. It is evident, that the liability in relation to the creditors is rarely applied and enacting more strict rules would not result in more cases on its application. On the other hand, enacting too strict liability roles could result in weaker financial results for the companies.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

Airaksinen, M., Jauhiainen, A. Suomen Yhtiöoikeus. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 2000, 515 s.

Altmeppen, H., Roth, G.H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). 3. neubearbeitete Auflage. München: Beck, 1997, 861 S.

Becchio, B., Wehinger, U., Farha, A. etc. Swiss Company Law. Second Edition. The Hague: Kluwer Law International, 1996, 216 p.

Bovis, C. Business Law in the European Union. London: Sweet & Maxwell, 1997. 190 p.

Castren, M. Corporate governance the responsibilities of the board of directors and the supervisory board. - The Finnish national reports to the XVth Congress of the International Academy of Comparative law. Bristol 1998. Helsinki: Finnish Lawyers' Publishing, 1998, s. 115-130.

Coffee, J.C. Organhaftung im amerikanischen Recht. - Corporate Governance. Optimierung der Unternehmensführung und der Unternehmenskontrolle im deutschen und amerikanischen Aktienrecht. Köln: O.Schmidt 1996. S. 165-208.

Declercq, P. Netherlands Insolvency Law. The Netherlands Bankruptcy Act and the Most Important Legal Concepts. The Hague: Asser Press, 2002, 283 p.

Diezi, A. Versicherbarkeit der aktienrechtlichen Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1982, 140 S.

Donoughe, A. The liability of an Incorporated Company's Directors - English principles in Finnish Light, Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2000, 151 p.

Drury, R. The liability of Directors for Corporate Acts in English Law - Die Haftung für Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1998. Baden-Baden: Nomos, 1991, p. 103-150.

Forstmoser, P., Meier-Hayoz, A., Nobel, P. Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli + Cie, 1996, 1113 S.

Gevurtz, F.A. Corporation Law. St. Paul, MINN: West Group, 2000, 791 p.

Gomard, B. Board Members Liability for Damages.- Corporate Governance and Directors Liabilities. Legal, Economic and Sociological Analyses on Corporate Social Responsibility. Berlin: Walter de Gruyter, 1985, p. 208-260.

Gustavus, E. Äriühinguõigus. Eesti kaubandus- ja registriõiguse õpik. Tallinn: Justiitsministeerium, 2000. 183 lk

- Horber, F. Die Kompetenzdelegation beim Verwaltungsrat der AG und ihre Auswirkungen auf die aktienrechtliche Verantwortlichkeit. Dissertation. Zürich: Schulthess Polygraphischer, 1986, 159 S.
- Jaeger, C. Die Europäische Aktiengesellschaft- europäischen order nationalen Rechts. Baden-Baden: Nomos, 1994, 232 S.
- Kalaus, T. Juhatuse liikme hoosuskohustus ja ärilise otsustuse reegel üldise õiguse maades. - Juridica 5, 2000, lk. 271-280
- Koski, P., Schulten, G. Osakeyhtiölaki selityksiin II, Neljäs, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari OYJ, 2000, 709 s.
- Kuber, R., Peep, V., Puri, T. jt. Äriõigus. Osühing, aktsiaselts. Näidised ja kommentaarid. Tallinn: Käsiraamatute Kirjastus, 2002. 592 lk.
- Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I, Üldosa. Tallinn: Juura, 2004, 468 lk.
- Kull, I. Sissejuhatus probleemi: *culpa in contrahendo*. - Juridica 9, 1994. lk. 214-215.
- Köler, H. Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Tallinn: Juura, 1998, 254 lk.
- Lahe, J. Lepingueelsete kohustuste ning eellepingu rikkumisest tulenev tsiviilõiguslik vastutus. - Juridica 10, 2004, lk. 681-687.
- Lahe, J. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, 179 lk.
- Larjomaa, T. Monitoring of Managing Directors in Finnish listed companies. Master's Thesis, Helsinki: Helsingin Ylipisto, 2000, 72 s.
- Mertens, H.-J. Unternehmensleitung und Organhaftung. - Corporate Governance. Optimierung der Unternehmensführung und der Unternehmenskontrolle im deutschen und amerikanischen Aktienrecht. Köln: Schmidt 1996. S.155-165.
- Mesnooh, C.J. Law and Business in France. A Guide to French Commercial and Corporate Law. Dordrecht : Nijhoff, 1994, 366 p.
- Morse, G. Company law. London: Sweet & Maxwell, 1991, 896 p.
- Mourik, van M.J.A., Die Haftung der Geschäftsführer einer niederländischen Gesellschaft mit beschränkter Haftung. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16. 1989, Baden-Baden: Nomos 1991, S. 191-204.
- Nõmper, A. Probleemi edasiarendus. Culpa in Contrahendo ja eelleping. - Juridica 1, 1999, lk. 22-26.
- Pradel, J. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. - Juridica 8, 1999, lk.370-375.

Rissanen, K., Airaksinen M., Castren, M. jt. Oikeuden perustekokset. Yritysoikeus, Helsinki: Werner Söderström Lakitieto OY, 1999, 1103 s.

Saare, K. Eraõigusliku juriidilise isiku tegutsemine oma organite kaudu ning vastutus nende tegude eest. Läbiva vastutuse printsiip - Juridica 4, 2000, lk. 203-211.

Saare, K. Esindusorgani liikme käitumise omistamisest eraõiguslikule juriidilisele isikule seoses vastutuse küsimusega. - Juridica 10, 2003, lk. 673-683.

Saare, K. Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, 306 lk.

Savornin Lohman, de H.A. Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996, 169 p.

Schletriem, P. Schadenersatzhaftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. - Die Haftung der Leitungsorgane von Kapitalgesellschaften. Verhandlungen der Fachgruppe für vergleichendes Handels- und Wirtschaftsrecht anlässlich der Tagung der Gesellschaft für Rechtsvergleichung in Würzburg vom 13.-16.9.1989. Baden-Baden: Nomos, 1991.S. 9-78.

Schlechtriem, P. Võlaõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 1999, 290 lk.

Schlechtriem, P. Võlaõigus. Eriosa. Tallinn: Juura, 2000, 340 lk.

Schimmelpfennig, H. Directors duties and responsibilities in the European Community. A country by country guide. London: Kogan Page, 1992. 217 p.

Schmidt, K. Gesellschaftsrecht. 3., völlig neu bearb.und erw.Aufl.- Köln: Heymanns, 1997, 1962 S

Schuit, S.R., Verburg, L.G., Wisch, Ter J.A. Corporate Law and Practice of the Netherlands. The Hague: Kluwer Law International. 2002, 253 p.

Smith, K, Keenan, D.J. Company Law. Second edition. London: Pitman 1975. 391 p.

Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn:Juura, 2002, 772 lk.

Tammiste, H. Asjatundja ebaõige arvamusega tekitatud puhtmajandusliku kahju hüvitamine. – Juridica 6, 2005, lk. 385-395.

Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus - Juridica 2, 2003, lk. 71-82

Tampuu, T. Deliktiõiguslik vastutus teise isiku tekitatud kahju eest – Juridica 7, 2003, lk 464-474.

Tiivel, T. Piiratud vastutusega äriühingu juhatuse liikme lojaalsuskohustus. - Juridica 4, 2001, lk. 225-233.

Tiivel, T. Aktsiaseltsi juhatuse liikme vastutuse piiramine. - Juridica 10, 2001, lk. 723-732.

Tiivel, T. Äriühingu juhtorgani liikme kohustused ja vastutus. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2004, 138 lk.

Toiviainen, H. Osakeyhtiön johtajan ja tilintarkastajan yhtiöön ja kolmanteen henkilöön kohtistavasta vastuusta. - Lakimies 7, 1994, s 877-897.

Toiviainen, H. Johtajan ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta osakeyhtiössä. - Lakimies 8, 1994, s. 1021-1055.

Toiviainen, H. About the liabilities of the directors of an insolvent company in the Finnish law. Helsinki: Helsingin Yliopisto, 2001, 79 s.

Varul, P. Võlgniku vastutus pankroti korral. - Juridica 7, 2003, lk. 449-456.

Werlauff, E. Euroopa Liidu ühinguõigus. Tallinn: Juura, 1997, 416 lk.

Wirth, G., Anold, M. Corporate Law in Germany. München: C.H.Beck, 2004. 513 p.

Würdinger, H. Aktienrecht und das Recht der verbundenen Unternehmen. 4., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Karlsruhe: C.F. Müller, 1981, 365 S.

Muud materjalid

Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://eoigus.just.ee>
(20.12.2004)

KASUTATUD ÕIGUSAKTIDE LOETELU

Eesti õigusaktid

ENSV Töökoodeks (ENSV ÜVT 1972, 28; 1977 1,11).

Eesti Vabariigi töölepingu seadus (RT 1992, 15/16, 241; 2004, 37, 256; 86, 584)

Maksukorralduse seadus (RT I 2002, 26, 150; 2005, 25, 193)

Karistusseadustik (RT I 2001, 61, 364; 2005, 40, 311)

Võlaõigusseadus (RT I 2001, 81, 487; 2004, 90, 616)

Pankrotiseadus (RT I, 2003, 17, 95; 2004, 37, 255)

Raamatupidamise seadus (RT I 2002, 102, 600; 2005, 61 478)

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I 1998, 43/45, 666; 2004, 56, 403)

Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I 2005, 26, 197; 39, 308)

Tsiviilseadustiku üldosa seadus (RT I 2002, 35, 216; 2003; 78, 523)

Väärpaberituru seadus (RT I 2001, 89, 532; 2005, 13, 64)

Äriseadustik (RT I 1995, 26/28, 355; 2005, 57, 449)

Euroopa Liidu õigusaktid

Nõukogu määrus (EÜ) nr 2157/2001 8. oktoobrist 2001 Euroopa äriühingu põhikirja kohta, Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

Kuues nõukogu direktiiv 82/891 EMÜ, 17. detsember 1982, mis käsitleb aktsiaseltside jagunemist lähtuvalt asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktist g. Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

Neljas nõukogu direktiiv 78/660/EMÜ, 25. juulist 1978, mis põhineb asutamislepingu artikli 54 lõike 3 punktil g ja käsitleb teatavat liiki äriühingute raamatupidamise aruandeid. Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

Teine nõukogu direktiiv 77/91/EMÜ 13. detsembrist 1976.a. tagatiste kooskõlastamise kohta, mida liikmesriigid äriühingu liikmete ja kolmandate isikute huvide kaitseks EMÜ asutamislepingu artikli 58 teises lõigus tähendatud äriühingutelt nõuavad seoses aktsiaseltside asutamise, nende kapitali säilitamise ja muutmisega, et muuta sellised tagatised ühenduse kõigis osades võrdväärseteks. Arvutivõrgus. Kättesaadav: europa.eu.int/eur-lex (10.04.2005)

Soome õigusaktid

Osakeyhtiölaki. 29.9.1978/734. Seis: 09.03.2005. Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.finlex.fi (10.04.2005)

Saksa õigusaktid

Aktiengesetz. Datum: 6. September 1965, Stand: 15.12.2004. Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.rechtliches.de (10.04.2005)

Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Datum 20. April 1892, Stand: 9.12.2004, . Arvutivõrgus. Kättesaadav: www.rechtliches.de (10.04.2005)

Saksa Tsiviilseadustik. BGB. Tallinn: Juura. 2001. 384 lk.

Austria õigusaktid

Aktiengesetz 1965 – Handelsrecht: Stand 1.8.1993. Bearbeitet von A. Weilingner. Wien : Orac, 1993

Gesetz vom 6.2.1906 über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). – Company law & accounting in Austria : a translation of the related provisions of the Commercial Code, registered small partnership act, Law on companies with Limited liability, Stock corporation act / by Markus Andréewitch, Vienna : Manz, 1995

Šveitsi õigusaktid

Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches. Fünfter Teil: Obligationenrecht vom 30. März 1911 (Stand am 21 Dezember 2004). Arvutivõrgus kättesaadav: www.admin.ch (15.02.2005)

Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs (SchKG) vom 11 April 1999 (stand am 11 Januar 2005). Arvutivõrgus kättesaadav: www.admin.ch. (10.04.2005)

Prantsuse õigusaktid

French Commercial Code in English, translated by P.Raworth. New York: Oceana Publications, 2004

Hollandi õigusaktid

Burgerlijk Wetboek (Civil Code). - Duties and liability of Directors and Shareholders under Netherlands law. Piercing the Corporate Veil. London: Kluwer Law International, 1996.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendid

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. aprilli 1998.a. otsus Arco Grupi OÜ kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 22. detsembri 1997. a otsusele Tetragrupi OÜ äriregistri kande muutmiseks, nr. 3-2-1-49-98, RT III 1998, 14, 156.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 4. oktoobril 2000. a tehtud otsus Jüri Veede hagi OÜ Valgemetsa Puhkekeskus vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks, tööle ennistamiseks ja sunnitud töölt puudumise aja eest keskmise palga väljamõistmiseks, nr. 3-2-1-96-00, RT III 2000, 24, 262.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsembri 2000.a. otsus Aavo Elmi, Olev Elmi, Valentina Haameri, Valentina Kriisa, Galina Lebedeva, Gunnar-Kalle Männasalu ja Meelis Männasalu kassatsioonkaebuses Viru Ringkonnakohtu 15.06.2000 otsusele Aavo Elmi, Olev Elmi, Valentina Haameri, Valentina Kriisa, Galina Lebedeva, Gunnar-Kalle Männasalu ja Meelis Männasalu hagi Einar Rannula ja Kalmer Kingsepa vastu töötasude, viiviste ja hüvitiste saamiseks, nr 3-2-1-152-00, RT III 2001, 2, 20.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. juuni 2001.a. otsus Tiia Viikmaa kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 09.02.2001 otsusele Miralda Soometsa hagi Tiia Viikmaa vastu 18 811 krooni 50 sendi saamiseks, nr. 3-2-1-89-01, RT III 2001, 22, 248.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 4. märtsi 2002.a. otsus AS Palett (likvideerimisel) hagi Valdlen Nuija vastu tehingu tühisuse ja algusest peale kehtetuse tuvastamiseks, 3-2-1-26-02, RT III 2002, 9, 94.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 3. juuni 2002.a. otsus AS Trikaado (pankrotis) hagi Ragnar Kõgeli vastu raske juhtimisveaga tekitatud kahju hüvitamiseks, nr. 3-2-1-75-02, RT III 2002, 18, 208.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. novembri 2002.a. otsus Vikerlase 13 KÜ kassatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtu 09.05.2002 otsusele Vikerlase 13 KÜ hagi Ljudmilla Rozentali vastu

töölepingu lõpetamise seaduslikuks tunnistamiseks ja hüvitise maksmisest keeldumise õiguse tunnustamiseks ning Ljudmilla Rozentali vastuhagis Vikerlase 13 KÜ vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks ja hüvitise saamiseks, nr. 3-2-1-134-02, RT III 2002, 35, 385.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 24. aprilli 2003.a. otsus Tallinna linna hagis AS Hotest Haabersti (pankrotis) ja Milvi Suursaare vastu solidaarselt 44 354 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-38-03, RT III 2003, 16, 155.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. aprilli 2003.a. otsus AS Lembitu (pankrotis) hagis Mart Varjuni ja Erik Seppingu vastu 6 179 139 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-41-03, RT III 2003, 17, 164.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 6. mai 2003.a. otsus Raivo Raidna kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 19.11.2002 otsusele Eesti Vabariigi hagis OÜ Viplala ja Raivo Raidna vastu 385 384 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-45-03, RT III 2003, 18, 173.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 2. juuni 2003.a. otsus AS Lembitu (pankrotis) pankrotihaldur Toomas Saarma kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu 07.02.2003 otsusele AS Lembitu (pankrotis) hagis Mart Varjuni vastu kahju hüvitamiseks Nr. 3-2-1-67-03, RT III 2003, 21, 206.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.oktoobri 2003.a. otsus Kalev Paumverk'i kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 25.02.2003 otsus Eesti Vabariigi (Tartu Linna Maksuameti kaudu) hagis Kalev Paumverki vastu 1 235 585 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-96-03, RT III 2003, 33, 343.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. oktoobri 2003.a. otsus TÜ Geteir kassatsioonkaebuses Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 30.04.2003 otsusele TÜ Geteir hagis OÜ Forss vastu kahju hüvitamiseks.otsus nr. 3-2-1-111-03, RT III 2003, 33, 340.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 8. aprilli 2004. a otsus Irina Knjazeva hagis OÜ B & D vastu saamatajäänud palga, palgaviivise, koondamis- ja puhkusehüvitise ning lõpparve ja tööraamatu kinnipidamise eest hüvitise saamiseks, nr. 3-2-1-39-04, RT III 2004, 11, 138.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14. aprilli 2004. a otsus AS E-Kumm hagi Margus Murakase vastu 543 776 krooni 78 senti saamiseks, nr. 3-2-1-52-04, RT III 2004, 11, 142.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7. detsembri 2004. a otsus OÜ Pärten A.K. pankrotiavalduses, nr. 3-2-1-137-04, RT III 2004, 37, 378.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26. aprilli 2005.a. määrus Katrin Kanguri vastulauses Tartu Maakohtu registri-osakonna 22. aprilli 2004. a kandeotsusele, nr. 3-2-1-39-05, RT III 2005, 15, 155.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. juuni 2005.a. otsus Eesti Taara Aktsiaseltsi hagi Turukaubanduse Aktsiaseltsi vastu 236 730 krooni saamiseks, nr. 3-2-1-64-05, RT III, 23, 244

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22. septembri 2005. a otsus tsiviilasjas 3-2-1-79-05 Metsamaahalduse AS-i hagi Külli Türneri, Eduard Ensi, Triin Tilgeri ja Anne Tilgeri vastu tekitatud kahju 32 100 krooni hüvitamiseks, nr. 3-2-1-79-05, RT III, 2005, 28, 293

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. novembri 2005.a. otsus AS-i ELIAS hagi Osäüingu Vemarro (likvideerimisel) vastu valduse rikkumise tuvastamiseks ja tekitatud kahju 1 722 412 krooni 4 senti hüvitamiseks, nr. 3-2-1-123-05, arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.nc.ee/klr/lahendid/tekst/RK/3-2-1-123-05.html>. (12.12.2005)

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendid

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 03. oktoobri 2001.a määrus Väino Tolki haldusõiguserikkumise asjas HÕS § 158¹ järgi, nr. 3-1-1-85-01, RT I 2001, 26, 85.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. oktoobri 2001.a. otsus Malle Eenmaa süüdistuses KrK § 164² lg 4 p 3 järgi, nr. 3-1-1-87-01, RT I 2001, 27, 295.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 24. septembri 2004.a. otsus AS Videomat Casino Group väärteoasjas reklaamiseaduse § 23³ lg 2 järgi, nr. 3-1-1-82-04, RT III 2004, 24, 263.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 23. veebruari 2005.a. otsus AS Eesti Raudtee väärteoasjas kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 66² lg 2 järgi, nr. 3-1-1-9-05, RT III 2005, 12, 118.

Tartu Ringkonnakohtu lahendid

Tartu Ringkonnakohtu 26. septembri 2003. a otsus tsiviilasjas nr. 2-2-240/2003 AS Aardla Puit (pankrotis) apellatsioonkaebus Tartu Maakohtu 21. aprilli 2003. a otsuse peale AS Aardla Puit (pankrotis) hagi Toomas Katušini, Marina Katušini, Indrek Katušini ja Nikolai Katušini vastu 3 970 457 krooni nõudes. Arvutivõrgus, Kättesaadav: <http://www.tarturk.just.ee/2003/tm/t/240.HTM> (10.12.2003)

KASUTATUD LÜHENDID

AktG	Aktiengesetz
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
GmbHG	Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung
KarS	Karistusseadustik
MKS	Maksukorralduse seadus
OR.....	Obligationenrecht
OYL	Osakeyhtiölaki
PankrS.....	Pankrotiseadus
RPS	Raamatupidamise seadus
SchKG	Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs
SE	Societas Europea
TLS	Eesti Vabariigi töölepinguseadus
TsÜS	Tsiviilseadustiku üldosa seadus
TsMS	Tsiviilkohtumenetluse seadustik
VahL	Vahinkokorvauslaki
VÕS	Võlaõigusseadus
VTS.....	Väärtpaberituru seadus
ÄS	Äriseadustik